

בקהל ה'

הלכות סריס ופצוע דכא

הקדמה

הנה בתורה מצינו ב' נידונים בענין פגיעה באיברי ההולדה: א. האיסור לסרס אדם ולפגוע באפשרות שיוליד, והוא מבואר בשבת^א 'מנין לסירוס באדם שהוא אסור ת"ל ובארצכם לא תעשו, בכם לא תעשו, ופרש"י 'קרי ביה לא תיעשו'. ב. שמי שנפגע באיברי ההולדה בידי אדם [בתנאים דלהלן], אסור לבוא בקהל כדכתיב^ב 'לא יבא פצוע דכא וכורות שפכה בקהל ה'. והנה אף שכמעט כל טיפול וניתוח באיברי ההולדה מביא לב' הנידונים האלו יחד [אם מותר לסרס ואם יהא מותר בקהל ישראל], מ"מ יש כמה חילוקי דינים יסודיים ביניהם.

איסור סירוס: הוא לעשות את האדם 'עקר', בכל צורה שעל ידיה שוב אינו יוכל להוליד, אף באופן שאיברי ההולדה נשארו מושלמים, וכגון לשתות כוס של עיקרין^ג, או באופן שפוגע באיברי ההולדה שנמצאים בתוך גופו^ד.

איסור 'פצוע דכא': אינו מחמת עצם זה שנעשה 'עקר', אלא דווקא כשיש פגיעה בידי אדם באחד מג' איברי ההולדה^ה בחלק החיצוני שבהם [וכדבסמוך], וכלשון השו"ע^ו 'בשלושה אברים אפשר שיפסל הזכר, בגיד וביצים ובשבילים שבהם

^א קי: .

^ב יש בזה ב' דעות בראשונים מהיכן הדרשה: א. לפרש"י והמאירי דורשים כאילו נכתב 'לא תיעשו', ולא גרסו בגמ' 'בכם לא תעשו', וכ"מ בגירסת השאילתות שהביא הרא"ש (שם). ב. גירסת תוס' רי"ף וריטב"א 'ת"ל בכם לא תעשו', וכמו שביאר הריטב"א שדורשים 'בארץ בכם' שהאיסור סירוס המוזכר לגבי בע"ח נדרש גם על האדם.

כתבו התוס' (שם ד"ה ת"ל) דבלא"ה אסור לסרס משום מצות פרייה ורביה, אלא שנקטו טעם המוסכם לכו"ע, שאילו לגבי פרייה ורבייה איכא למ"ד ביבמות (סא:): שאחר שיש לו בן ובת תו לא צריך. ובשפת אמת כתב שיש ג"כ נפק"מ כשכבר הוא מסורס שלא שייך טעם פרייה ורבייה אלא רק טעם של 'סירוס'.

^ג דברים (כג,ב). [דעת הרמב"ם שפצוע דכא ורכות שפכה הוא לאו אחד, ואילו הרמב"ן והסמ"ג מונים אותם לב' לאוין, עי' מנ"ח תקנט,א].

^ד כמבואר בשבת (קי:). ולקמן (פרק ד) יבואר שנחלקו בזה הפוסקים אם איסורו מה"ת או מדרבנן.

^ה מדברי שו"ת חת"ס (אבהע"ז כ ד"ה אבל האמת) משמע שגם בזה נידון כמו שתיית כוס של עיקרין [ולא יהא בו מלקות, ולמאירי יהא אסור לכאורה רק מדרבנן] כיון שעיקר קרא איירי דומיא דפצוע דכא עיי"ש.

^ו בביצים בגיד ובחוטי הביצים.

^ז אבעה"ז ה,א.

מתבשל שכבת זרע, והם הנקראים חוטי ביצים'. אבל אם נפגעה אפשרות ההולדה בדרך אחרת אף שהוא 'עקר' מותר לבוא בקהל".

והנה זה ודאי שלא עצם מציאות היות האדם אינו ראוי להוליד פוסלו מלבוא בקהל שהרי 'סריס בידי שמים' קיי"ל שמותר לבוא בקהל. וידוע דעת היראים" שניקב הגיד מותר בקהל אף על פי שאינו מוליד, ובתוס' הביאו דברי הירושלמי לענין ביצה אחת 'דאיכא דלא מולדי וכשרין'. גם נקטו הפוסקים [יובא בסמוך] שאין איסור לבוא בקהל למי שחותך או כורת באיברי המשגל שבתוך הגוף אף שמחמתם לא יוכל להוליד.

ומאידך אין ספק שאיסור 'ביאת קהל' תלוי ביסוד שאינם מולידים, כמבואר בבית שמואל"א שהוא בחזקת שאינו מוליד, ואם נשא אשה והוליד בנים בידוע שאינם בניו והם בחזקת ממזרים, והביא דעת פוסקים שהם ודאי ממזרים. וכפשטות הסוגיא ביבמות"ב שאמרו 'וניקב מי מוליד'", וכן אמרו שם 'מדלא מנה בו דורות'", ואמרו"ט

" הנה בפ"ת (ה,ט) כתב ששתה כוס של עיקרין הוא פלוגתת רש"י ותוס' (סוטה כו.) אם כשר לבוא בקהל, ולשיטת רש"י הוא פסול. אמנם זה תמוה שהרי לכאורה מוסכם שדווקא בפגיעה באיברי ההולדה נחשב לפצוע דכא, שהרי בהא דאמרו ביבמות (עה:) לגבי איסתתם גובתא 'סבר רב ביבי בר אבבי לאכשורי' פרש"י 'שהרי אין כאן לא פצוע ולא דך ולא כרות', ומבואר שרק באופנים אלו חשיב פצוע"ד. ודעת הרמב"ם (סוטה ב,ו) כתוס' כמש"כ בכס"מ שם. וכתב הפ"ת שכן הכריעו הפוסקים.

והאמת שלהדיא כתב בכס"מ (סוטה ב,ו) שגם רש"י מודה בזה וז"ל 'ואני אומר דלא איירי רש"י בהכי דלא מיקרי סריס אדם אלא בששלטה יד אדם ממש באיברי ההולדה וכקרא דמייתי פצוע דכא וכרות שפכה'.

" הובא בסמ"ג (לאוין קיט), מרדכי (סט), רא"ש (שם), טור, ובית שמואל (ה,ט).
י' יבמות (עה:).

יא ה,ג.

יב עה.

י" ומינה מוכח שאפילו מיעוט שמולידים אין בזה, שאל"כ מדוע אמר לו 'צא וחזר על בניו מאין הם', אם יתכן שעכ"פ הוא מאותם מיעוט שיוולדים. מיהו דעת היראים שכוונת הגמ' בניקב הביצה הוא רק לענין שאינו מוליד, אבל עדיין מותר לבוא בקהל. גם במאירי ביאר שצא והכרז עליהם אינו בודאי אלא רק חזקה שכן הוא.

י" ואף שמסקנת הגמ' שהוא נלמד מטעם אחר מדומיא דכרות שפכה, והיו שרצו לומר שלפ"ז יתכן דלמסקנא מוליד, כתב באג"מ (ב,ג) 'דברי הבל הם לומר שלהמסקנא פליג וסובר שאפשר שפ"ד מוליד ומ"מ אסור בקהל, דכיון שלא הוזכר שפליג ולא מצינו שום מ"ד דפליג ודאי אין לומר שאיכא מחלוקת בזה. וגם אם נימא שיש מקום להסתפק שפליג, ודאי כיון שלרבא פשיטא לו דאינו מוליד יש לן למיפסק כרבא אף אם היה מרבנן פליג בודאי כי הוא מרא דתלמודא יותר מההוא מרבנן שלא הוזכר שמו, וכ"ש אם היה רק ספק אף לאמורא מפורסם לא נניח ודאי דרבא ולחוש לספק דאיזה מ"ד וכ"ש שיש לפסוק כרבא נגד ספק בדוי שלנו'. גם בירושלמי למסקנא כך הוא דלא מנה דורות דלא משכחת לה.

'שלא במקומה לא מבשלה', וכן בבבלי אמרו^{טו} 'נסתם כשר מפני שהוא מוליד', וכל מחלוקת הראשונים בניטל ביצה אחת שהביאו ר"ת ושאר ראשונים^{טז} ראייה ממה שהרופאים נוטלים ביצה אחת ומולידים, וכל המשא ומתן בראשונים בזה אם מוליד או לא, מוכח שבהא תליא. ולשון החזו"א^{טז} 'ונראה דשיעורה בהלכות הרופאים שאינו מוליד', ולכאורה מוכרח הוא שהרי לא מצינו בש"ס ובראשונים הגדרת 'פצוע' או 'דך' ובהכרח שהוא פצוע או נידוך באופן שנקבע ע"פ דרכי הרפואה שאינו יכול לילד. [אמנם מצינו ב' פוסקים שנקטו שאין הכרח שפצוע דכא לא יוליד, והם הלבוש^{טז} והיעב"ץ באיגרת ביקורת^{טז}].

עוד הוסיף באג"מ שאין לומר שרק על הרוב אינו יולד, כיון שאם היה מיעוט עכ"פ היה לו לקרא למימני דורות להורות הדין איך יהיה דין הולד כשילד מפ"ד על דרך המיעוט.

^{טו} עו.

^{טז} עו. .

^{יז} ביבמות עה. (תוד"ה שאין).

^{יח} ט, ט.

^{יט} לבוש (ה, ב) שיתכן שפצוע דכא יוליד, [ותמוה הוא שהרי ר"ת העיד שראה בנ"א שניטלה מהם ביצה אחת ואעפ"כ ילדו, והרמב"ן בבואו לחלוק עליו כתב שבודאי אין יולדים וצא והכחז עליהם שהם ממזרים, ואם יתכן שעכ"פ מיעוט ילדו איך נכריז עליהם שהם ממזרים].

^כ וכן משמע בשב יעקב (ח"ב תשובה ד) ובשו"ת חת"ס (אבהע"ז יז ד"ה והרי"ף) בשם מעיין החכמה.

וכדבריהם כן משמע במאירי (עו. ד"ה אמר) שכתב שבניהם של פצוע דכא וכוונת שפכה לא נפסלו [אלא דצ"ע דהמאירי עצמו (עה. ד"ה ואי) כתב 'כל שהוא עדין ראוי להוליד כשר' וכו']. ועי' עמודי שלמה (למהרש"ל על הסמ"ג ל"ת קיח) שכתב 'אבל אם הוא מוליד הסברא נותנת שאינו כרות שפכה שכשר לבוא בקהל, ואנן לא קיי"ל הכי אלא אפי מולידין, עיין באשר"י'. ציינו בשב יעקב (ח"ב תשובה ד) שהוא כדברי הלבוש.

אלא שלדבריהם קשה מדוע אמרו (עה:): 'צא וחזר על בניו מאין הם' דילמא הוא מהמיעוט שיוליד, וי"ל שהוא מיעוט שאין מצוי, ובלא"ה מבואר במאירי שם וז"ל 'זה שביארנו בניקב שאינו מוליד, יש מפרשים דווקא בשאינו ראוי ליסתם, הא בכל שהוא ראוי ליסתם או שנודע שנסתם כשר, ולא עוד אלא אפילו לא נסתם וראינו שהוליד אע"פ שבסוגיא זו אמרו על רב ששלחו לפניו והשיב צאו וחזרו על בניו מאין הם מכל מקום אין דנין אותו בממזר ודאי אלא בספק ממזר הואיל ואיפשר לו ליסתם שמא נסתם קצת'.

ובאמת שאין הכרח אף מדברי הלבוש וסייעתו שהרי לקמן (הערה 74) יבואר שבעל ביצה אחת לפי דעה אחת בראשונים פעמים שמוליד [כמבואר ברא"ש יבמות עה. וביש"ש ח, ח, סו"ד ה והנה] ומ"מ ת"ק חולק וס"ל שהוא פצוע דכא, ובהכרח שבד"כ אינם מולידים וכוונת הלבוש וסייעתו רק לומר שמה שיוליד ע"ד הצד הרחוק אינו בהכרח הוכחה שאינו פצוע דכא.

ולמעשה נקטו הפוסקים שדבר המפורש בש"ס ובראשונים שהוא בגדר 'פצוע דכא' לא יועיל מה שכיום יהא הוכחה שיכול להוליד, אבל באופני הספק אם ברור לפנינו כשמש בצהרים שילדים בכה"ג לאלפים ולרבבות אינו בכלל 'פצו"ד'^{כא}.

כאמור בשלושה סוגי חסרון אפשר שיפסל הזכר מלבוא בקהל: א. בגיד. ב. בביצים. ג. בשבילי הביצים [שבהם מתבשל שכבת הזרע, והם הנקראים חוטי ביצים]. הסכמת הפוסקים^{כב} שאיסור זה באותם איברים הוא דווקא אם הפגיעה היא בגיד בביצים ובחוטי הזרע הנמצאים מחוץ לגוף [בשק האשכים], אבל שבילי הזרע הפנימיים שבתוך הגוף, אף אם כורתים אותם או פוגעים בהם בכל דרך אינו נאסר לבוא בקהל ודינו כשאר עקר וכסריס חמה.

באופן כללי 'פצוע דכא' הוא בביצים, ואילו 'כרות שפכה' הוא בגיד^{כג}, אמנם להלכה^{כד} אין הבדל בין ביצים לגיד, ובשניהם בג' אופנים פסלה תורה מלבוא בקהל:

^{כא} בחזו"א (שם) אחר שרצה לומר לענין 'חסר כל שהוא' ששיעורו תלוי ג"כ בחכמת הרפואה, סיים 'אבל א"כ לא למדנו עדיין מדברי חז"ל עד שנחקור ע"פ רופאים, ולא יתכן, אלא חז"ל כבר עמדו על חכמת הרפואה ולמדנו הלכות ברורות'. ובשבט הלוי (ו, קצג) נקט שבדבר שלא נתברר בש"ס שהוא פ"ד שפיר אזלינן בתר המציאות וז"ל 'וכבר כתב מרן החת"ס בתשובה (אבה"ע יז) דאין להגיד על רבוי ילדים צא וכדוק אם ממזרים הם, וכבר איתא בספרי (פ' כי תצא רמז) דזו מהלכות הרופאים', ורק בדבר הברור שקבעו חז"ל שזהו פצוע דכא, לא ישתנה הדבר גם אם לעניינו ילד. מיהו באג"מ (אבה"ע"ז ב, ג, ענף ב) האריך שבודאי י"ל שנשתנו הטבעים בזה, והאריך לחלק בין פצוע דכא לדין טריפה, ולדבריו אף בודאי פצו"ד יש להכשיר כשהוא מבורר שיכול להוליד.

^{כב} חזו"א (אישות יב, ז בסופו), אג"מ (אבה"ע"ז ד, כח), וכ"ה בכסא דהרסנא בשו"ת בשמים ראש (שם).

^{כג} מלשון הגמ' 'במות (עה:)' 'פצוע בכולן דך בכולן כרות בכולן' משמע שלשון 'שפכה' הוא כינוי לאבר, ואילו 'פצוע דכא וכרות' הם ג' מיני מומים, כאילו כתיב 'פצוע שפכה' 'דכא שפכה' 'כרות שפכה', וכן פירשו ברלב"ג ומלבי"ם (דברים כג, ב), וכן משמע מפרש"י שם שכתב 'שנפצעו או נדכאו ביצים שלו' [ומצינו כה"ג כגון (בראשית כו, ה) 'וישמור משמרתו מצוותי חקותי ותורותי', שפירושו וישמור משמרתו, וישמור חקותי, וישמור תורותי, עי' תורה תמימה שם].

אמנם האבן עזרא (שם) פירש שלשון 'דכא' הוא כינוי לביצים, וכן משמע קצת ברמב"ם (איסור"ב טז, ג) 'ואיזהו פצוע דכא כל שנפצעו הביצים שלו, וכרות שפכה כל שנכרת הגיד שלו, ובשלשה איברין אפשר שיפסל הזכר', וכן הוא לשון המשנה (בריש הערל), ובירושלמי (שם) ג"כ מבואר ש'דכא' הוא האבר הנמוך ביותר בשעה שהאדם יושב והוא מלשון 'דכא ושפל רוח' [ועי' בפסקי הלכות דוד (אחר הל' אישות בשו"ת שאילת דוד א, א) שכתב שהמחלוקת אם לכתוב בס"ת 'דכא' או 'דכה' תלוי במחלוקת הנ"ל אם הוא מלשון דיכה או לשון האבר 'דכא'].

^{כד} רמב"ם (איסור"ב טז, ג) שו"ע (ה, ב) והוא מגמ' 'במות (עה:)' 'אמר רבא פצוע בכולן דך בכולן כרות בכולן'.

א. פצוע. ב. דך. ג. כרות, ולמעשה גם בשאר אופני פגיעה על ידי אדם באיברי ההולדה החיצוניים נפסל^{כה}.

והנה הכרעה בדינים אלו הם כדיני נפשות ומצינו שהפוסקים כתבו הרבה צירופים בזה, ובשו"ת חיים ושלום^{כז} כתב וז"ל: 'ענין פצו"ד וכו' שחשוב כדיני נפשות לאוסרו בכבלי עיגון עד שימצא גיורת וכו', שהוא דבר דלא שכיח וקשה עד מאוד, ועכ"פ אנחנו מחוייבים לעשות מה שמוטל עלינו להורות משפטי ה' משפטים ישרים ותורת אמת וכו'. ובמנחת שלמה^{כח} כתב 'ובכל מקום שאפשר במקרים הללו עלינו להקל'.

^{כה} הנה מצינו שאמרו (עו.) 'ניקב פסול' וכן אמרו (עז:) שבאיסתתם גובתא דש"ז פסול [ולדעת רוב ראשונים הכוונה לניקב הגיד], ולכאורה הרי אינו בכלל פצוע דך וכו' וכמש"כ רש"י (שם) שלכך סבר רב ביבי להכשירו, ומה ענה לו רב פפי שלא במקומה לא מבשלה והיינו שאינו יולד הרי סו"ס אינו פצוע דך וכו', ומ"ש משתה כוס של עיקרין שאף שאינו מוליד לא נפסל בקהל. וביאר באג"מ (אבעה"ז ד, ד"ה אבל) דצ"ל שג' אופנים שהזכירה תורה מלמדים שכל סוג של פגיעה בידי אדם באותם איברים באופן שאינו יולד פסול, וכוונת רב פפי שכיון שלא במקומה לא מבשלה מוכח שאותו מקום הוא חלק מאיברי ההולדה, ושאינו כוס של עיקרין שאינו באותו מקום.

ומצינו כן ברמב"ם (פי' המשניות שם) שכתב וז"ל 'שכשנפצע הגיד או חוטי ביצים, כמו"כ או נכרתו הביצים או נקב הגיד או ניקבו הביצים, ובכלל כל חולי שיתחדש בכלי הזרע ממה שיחייב חכמת הטבע שהוא לא יזריע בהן הרי הוא פסול.

^{כז} להגר"ח פלאג"י (ח"ב סו"ס יא).

^{כח} ג, קג אות ט.

פרק א

פצוע דכא דווקא 'בידי אדם'

פסול פצוע דכא וכורות שפכה הוא דווקא כשפציעתו נעשתה בידי אדם, אבל אם נעשה בידי שמים מותר לבוא בקהל^כ, והוא נקרא 'סריס חמה'^{כז}. ובפוסקים מבואר שיש בזה ג' אופנים: א. אופן שמוגדר בוודאות 'בידי שמים': כגון שנולד בחסרוננו, או שנעשה כן לאחר לידתו בידי שמים ע"י רעמים וברד. ב. אופן שמוגדר בוודאות 'בידי אדם': כשנעשה ע"י אדם או כלב או קוף^ל, ואין חילוק אם נעשה בכוונה

^{כח} שו"ע (ה, י).

ומקורו ביבמות (ע"ה): אמר רב יהודה אמר שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר. ונאמרו שם בגמ' שתי ילפותות לדין זה: א. רבא אמר מדכתיב 'פצוע' ולא כתיב 'הפצוע', כלומר שלשון הפצוע משמע שמתחילתו נולד כך, ומדכתיב לשון 'פצוע' בא ללמדנו שאם נולד כך הוא כשר דהוי בידי שמים, [וממילא ה"ה לכל מה שנעשה לאחר לידתו ע"י שמים דאין סיבה לחלק, רבינו אברהם מן החר"ם]. ב. במתניתא תנא נאמר 'לא יבוא פצוע' ונאמר 'לא יבוא ממזר' מה להלן בידי אדם אף כאן בידי אדם

והנה בחינוך (תקנט) כתב לבאר החילוק בין בידי שמים לבידי אדם בזה"ל 'כידוע במלכים שמסרסים הזכרים למנותם שומרים לנשים, ויש מן הזכרים הפחותים שרוצים בדבר כדי לזכות אל שולחן המלך ולרוח ממון, ואנחנו עם הקודש בדעתנו כי כל הסריס וכו', ועם טענה זו נמצא טעם בחילוק האסור בין הנפסד בידי אדם לנפסד בידי שמים'. אמנם בבית מאיר (אבה"ע ה, י סוד"ה או הכהו) כתב שהוא גזירת מלך, ואחר שהביא דברי הפר"ח (לו, לה) גבי הא דקיי"ל בבהמה שצמקה ריאתה בידי שמים כשרה ובידי אדם טרפה, שכתב הפר"ח דפלוגת הרמב"ם והרא"ש בענין פצו"ד כשנעשה ע"י חולי, שייך גם בטריפה הנ"ל, כתב הבית מאיר דזה אינו דשאני פצו"ד שגזירות מלך הוא, ושם בבהמה הכל תלוי בטעם דהדר ברי.

^{כט} לשון 'סריס חמה': א. בערוך (ערך סרס) פירש שהוא רמז לחום של מחלה שמחמתה נסתרס. ב. ברמב"ם (פיה"מ שם) ורע"ב (ח, ד) פירשו שלא ראה אור החמה אלא כשהוא סריס, כלומר שנולד כך. ג. בתפארת ישראל (שם) פירש שנתבטל רק חמימותו אבל איברי ההולדה שלו שלימים.

^ל ברמב"ם (איסו"ב טז, ט) הזכיר שלושה אופנים אלו, אבל בסמ"ג (ל"ת קיח קיט) ובטור ושו"ע (ה, י) הזכירו רק אדם וקוף והשמיטו כלב. ובשו"ת צ"צ (החדשות טו) עמד על השמטה זו וכתב דאין לבנות מכאן היתר, דאולי טעות היא. ובאג"מ (אבה"ע ד, כט ו) צידד שכיון שגם הטור השמיטו ובב"י לא העיר מזה, וכן בשו"ע השמיטו, כנראה לא גרסו ברמב"ם 'כלב', ובודאי הסבירא נותנת שמעשה כלב לא חשיב מעשה כלל וכבידי שמים הוא.

והנה האחרונים הקשו בזה מ"ש כלב וקוף מרעמים וברד, בפרט באופן שהכלב בא באונס, וביאר הבית מאיר (ה, י ד"ה או הכהו) שגדר 'בידי אדם' הוא כשהפגיעה באה ע"י גוף חיצוני בדומה לקוף וכלב שזה משהו שנפרד מגופו, משא"כ רעמים וברד שאין זה משהו נפרד ממנו. וכע"ז כתב באבני נזר (א, כא אות ט) שרעמים וברד לא הוי ע"י מעשה, ומשא"כ כלב או קוף דחשיב מעשה. והנה צ"ב מ"ש ברד היורד לבין לקוף שנתחב בו, ואם נאמר שהוא בא אל הקוף ניחא [אף שהוא ג"כ יצא מביתו אל הברד]

תחילה או מחמת אונס^{לא}. [אמנם באונס גמור יש שהקילו שיחשב בידי שמים^{לב}]. ג. באופן שנעשה פצוע דכא 'מחמת חולי' נחלקו בזה הראשונים אם חשיב 'בידי אדם' או 'בידי שמים': דעת רש"י והרא"ש שבכה"ג חשיב בידי אדם ופסול לבוא בקהל, ואילו דעת הרמב"ם דמחמת חולי ג"כ נחשב בידי שמים^{לב}. ולמעשה נקטו הפוסקים לעיקר כהרמב"ם, עכ"פ כשיש עוד צירוף להקל^{לד}. [והחת"ס^{לז} כתב להקל כרמב"ם רק בנשואה אבל לא לכתחילה].

^{לא} מסתימת הרמב"ם משמע שאף בהכאו קוץ או כלב באונס ג"כ נחשב בידי אדם. ומקור הדברים: א באבני נזר (א, כא אות י) ביאר מקור הדבר דכיון דילפינן מממזר בהיקש 'לא יבוא' 'לא יבוא' ולגבי היקש קיי"ל דאמרינן דון מינה ומינה [כמבואר בשושנת העמקים לפמ"ג כלל י], א"כ כמו שבביאת ממזר נעשה ממזר אף כשבא עליה שלא במתכווין [כגון שנפל מן הגג] או במתעסק [שסבור שהיא אשתו] ה"ה בקוץ וכלב. ב. בצמח צדק (החדשות טו) הביא לזה מקור מתוספתא (יבמות פ"י) באחד שעלה על ראש הזית ונפל ונפצעה ביצה אחת שלו, ובא על אשתו ומת שפסלוה לכהונה. ג. בשו"ת בית יצחק (שמעלקיס א, לו אות ב) ביאר זאת ע"פ טעם החינוך (תקנט) שאיסור פצוע דכא מחמת שהיו בנ"א שמסרסים עצמם לצורך ממון להיות בבית המלך, וכיון שיכול לסרס עצמו ע"י פציעת כלב או קוץ לפיכך אסרו בכל גוונא שנסתרס על ידם.

^{לב} הנה בסמ"ג (ל"ת קיח) כתב 'בידי אדם ע"י פשיעתו', ובחתם סופר (אבה"ע יז) דייק מדבריו שאף בידי אדם ממש כל שנעשה לצורך רפואה כשר כיון שאינו בפשיעה. ולפי"ז כ"ש אם נעשה מאליו באונס. אמנם בהגהות רא"ז מלצר על הסמ"ג (הובא באוצ"ה ה, נז) כתב להגיה בסמ"ג [וכן הוא בדפוס ווינצ'א] 'או ע"י פשיעתו', והיינו דכוונת הסמ"ג לומר לגבי קוץ שגם אם לא נעשה ע"י מעשה ממש, אלא רק ע"י פשיעתו שעבר בשדה קוצים ופצעו הקוץ וכדומה פסול, וכן פירש בצמח צדק (אבה"ע טו, ה) אף לפי גירסא שלפנינו, דהיה קשה לו לסמ"ג מדוע ע"י קוץ נחשב 'בידי אדם' [והוא מוכרח דבכה"ג פסול, ממעשה דיבמות (עה): דהוא גברא דסליק לדיקלא וחרזיה סילוא בביצים וכו'], ולכן פירש דמ"מ כיון דבפשיעתו נעשה הדבר דסליק לדיקלא ולא נשמר חשוב זה בידי אדם. ועכ"פ נפיק לן שאם נפצע מקוץ וכדומה שלא בפשיעה כלל לא יפסל.

^{לב} בהא דאמר שמואל (עה): 'בידי שמים כשר', פרש"י 'בידי שמים, ע"י רעמים וברד וממעי אמו'. וכתב הרא"ש שיש לדייק מדבריו שרק באופנים אלו חשיב בידי שמים, אבל מחמת חולי חשיב בידי אדם, [וכ"כ ברבינו ירוחם וטור בדעת רש"י] וכתב הרא"ש שכן מבואר בירושלמי. ובטעם דעה זו ביארו בתבואות שור (יו"ד לו, עה) ובבית מאיר (אבה"ע"ז ה, י) שרוב החלאים באים על האדם בפשיעה ורשלנות והזכיר סברא זו החת"ס (אבה"ע"ז ג, יט), ובעין יצחק (אבה"ע ט, ג. יא, ד) ציין לדברי הרמב"ם (פ"ד מדעות) שרוב

חלאים באים ע"י ריבוי מאכל, דמה"ט חשיב שנעשה בידי אדם [ולפי"ז משמע שבאונס גמור יחשב בידי שמים, וכדלעיל].

אמנם הרמב"ם (איסורי ביאה טז, ט) כתב דגם מחמת חולי חשיב בידי שמים. [וביש"ש (יבמות ח, ט) ציין שבירושלמי מבואר כרמב"ם, היפך מדברי הרא"ש הנ"ל, ועי' בקרבן נתנאל ושו"ת חת"ס אבה"ע"ז יז]. וכן דעת הסמ"ג (ל"ת קיח).

^{לז} הנה בשו"ע (ה, י) הביא ב' דיעות הנ"ל אם חשיב בידי שמים או בידי אדם, ובח"מ (סק"ה) דייק בדעתו שהחמיר כרא"ש [וכ"כ בשו"ת חת"ס יז. והיעב"ץ באיגרת ביקורת]. אמנם בב"ש (סקי"ב) ובח"מ (סק"ה) הביאו דעת הב"ח שכתב להוכיח שגם לרש"י ע"י חולי חשוב בידי

חולי שמכריח מעשה אדם

כשהחולי גורם בהכרח שיצטרפו לזכרות או לפצוע, האם יחשב 'פצוע דכא', ישנם בזה ג' אופנים: א. חולי של אבר אחר שמכריח הרופאים לזכרות או לפצוע בביצים, נחשב 'בידי אדם'^{לז}. ב. באופן שיש חולי בביצים עצמם, כתבו כמה פוסקים שנחשב ג"כ בידי שמים [לדעת הרמב"ם דקיי"ל כוותיה וכדלעיל]^{לז}. ג. באופן שנתמססה הביצה, ובאו הרופאים וכתתוה בודאי נחשב בידי שמים^{לח}.

שמים ודעת הרא"ש היא יחידאה ואין לחוש לה, וכ"כ ביש"ש (שם הובא בפ"ת סק"ז), ומשמע שהכריעו כן לדינא.

נמצא שהיש"ש והב"ח וב"ש וח"מ הכריעו כרמב"ם להתיר, וכמש"כ בפ"ת (שם), ושם הביא שכן נקטו במשכנות יעקב ובבית אפרים ובשו"ת חוט המשולש (א,יא) [וכן הכריעו בפר"ח (י"ד לו) ושו"ת חת"ס (יד) וצמח צדק (טו) וברכ"י (סק"ה)].

^{לח} אבהע"ז (ג,יז) מפני שחשש לדעת רש"י והרא"ש, וכמש"נ שכן משמעות השו"ע להחמיר. וכ"כ בשו"ת חקרי לב (בתרא אהב"ע כז) 'בנסתרס ע"י חולי, לא יצאנו מידי ספק אם הוא כשר לבוא בקהל'.

^{לי} כן מבואר ביש"ש (יבמות ח,ט) ובשו"ת חת"ס (ג,יז) שבזמננו חולי של 'שבירה' [בקע] או הצטברות של 'אבן' היה מכריח לזכרות או לפצוע בביצים, שבכה"ג בודאי נחשב 'בידי אדם'. [עי' שבט הלוי (ו,קצג אות ד) שיש בזה סתירה בדברי היש"ש שבתחילה (סימן ח) כתב שבחולי שבגוף הביצים וזכר פסול, וההיתר רק בנפגעו איברי ההולדה עצמם, ואילו אח"כ (סימן ט) כתב שאם נזכר בשביל החולי שבביצים כשר. ובשו"ת דברי מלכיאל (ג,פח) תירץ שהתיר רק בנתמסמסו ואסר כשעדיין לא נתמסמסו [וכתב דלפ"ז מוכח ביש"ש דלא כבית מאיר שכל העומד לזכרות כזכר דמי אפילו עדיין לא נתמסמסה], ואילו בשב"ה"ל תירץ שאם הוא חולי בביצים עצמם יחשב בידי שמים, אבל אם הוא חולי כל הגוף אף שהוא גם פוגע בביצים יחשב בידי אדם].

וכתב החת"ס דאף שבלשון הסמ"ג (לאוין קיח) שכתב 'ע"י פשיעתו' משמע שאף בכה"ג חשיב בידי שמים, מ"מ מדברי הרמב"ם (שו"ע שם) ור"ת (יבמות עה. ד"ה שאין) מוכח שכה"ג נחשב בידי אדם.

והנה מלבד מה שנראה שהחת"ס עצמו לא סמך בזה על דעת יחידאה של הסמ"ג [שמכל דברי הראשונים יבמות שם הסכימו בזה עם ר"ת]. הרי הבאנו לעיל (הערה כ?) גירסת רא"ז מלצר בדברי הסמ"ג [וכן הוא בדפוס ווינצ'א] 'או ע"י פשיעתו', שלפ"ז לא מייירי הסמ"ג בכריתתה ופציעה של האדם ממש, אלא רק בקוץ שבזה צריך 'פשיעתו', וכן פירש בצמח צדק (חדשות טו) אף לגירסתנו.

אמנם בשו"ת חלקת יואב (אבהע"ז ג) יצא לחדש שכל שנעשה בידי אדם מחמת פיקוח נפש לא מיקרי בזה פצוע דכא ולא מיפסל כלל, אלא שנחלקו עליו הרבה פוסקים [עי' לקמן פרק ד].

^{לי} הנה ביש"ש (שם) כתב שלדעת הרמב"ם שפצוע מחמת חולי נחשב 'בידי שמים', אף כשנעשה כן ע"י רופאים שהוכרחו לחתוך הביצים מחמת חולי שבביצים שפיר חשיב בידי שמים. וכן צידד בתחילה בשו"ת חת"ס (ג,יז) אלא שכתב שאף אם ברמב"ם אין הכרח כן, מ"מ בסמ"ג (לאוין קיח) הוא מפורש להדיא. [לשון הרמב"ם (איסו"ב טז,ט) 'כל פסול שאמרנו בענין זה כשלא היו בידי שמים כגון שכרתו אדם או כלב או הכהו קוץ וכיוצא בדברים אלו, אבל אם נולד כרות שפכה או פצוע דכא או שנולד בלא ביצים או שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו איברים אלו

חולי שנגרם ע"י מעשה האדם

נחלקו הפוסקים באופן שקיבל מכה ולאחר כמה שנים נעשה פצוע דכא, אם נחשב 'בידי אדם' מחמת המכה או 'בידי שמים' שנעשה פצוע מחמת חולי^ט. ולמעשה חילק החזו"א בין אם התחיל החולי מחמת אותו מעשה או שאח"כ נתהווה^ז.

או שנולד בהם שחין והמסה אותן או כרתן ה"ז כשר לבא בקהל שכל אלו בידי שמים^ז. ובמש"כ 'או כרתן' היש"ש הבין שהכוונה שעשה כן הרופא, ואילו החת"ס מפרש שהוא מחמת השחין ולכן כתב החת"ס שאין הכרח מדברי הרמב"ם^ז.

וכן הכריע בשו"ת עין יצחק (יב,א) להקל. וז"ל הערוך השלחן (ה,יח) 'והרבה מגדולי האחרונים הסכימו שהעיקר כהרמב"ם שעל ידי חולי חשיב בידי שמים וכשר. ולא עוד אלא אפילו אם נתקלקלו הביצים על ידי מחלה וכרתן הרופא הוי כמו בידי שמים וכשר, שמכיון שנתקלקלו ובטלו מתפקידן הוי כאילו אינם, והכריתה שלהן אינה כלום'.

ועי' מנחת שלמה (ג,קג אות ט) צידד שכל צורך רפואי לפי הידע של אותו זמן נחשב בידי שמים.

^ח עי' יש"ש וחת"ס שם. ועי' חוט המשולש (א,יא) שלכאורה אופן זה הוא פלוגתא בירושלמי, שנחלקו תנאים באופן שמחמת השחין כרת אותן האדם [והיינו תחילתו בידי שמים וסופו בידי אדם], ומדוע לא נימא ספק דאורייתא לחומרא, וביאר שכיון שלממזר מדמינן ליה א"כ נאמר בזה הכלל ג"כ ממזר ודאי ולא ממזר ספק (עי' פרק ב לענין ספק פצוע דכא). ועי' אג"מ (אבה"ע ד,כט אות ח) דבאופן שנתמסמסו חשיב כאינם, ובזה אף לדעת רש"י והרא"ש [הסוברים שמחמת חולי חשיב בידי אדם], כשר בכה"ג.

^ט דעות שנביא להלן הובאו בפ"ת (סק"ה). הנה כמה פוסקים כתבו שבכה"ג חשיב בידי שמים: א. בשבות יעקב (ג,קז) כתב בתוך דבריו שאף באופן שהתחיל במעשה אדם כל שפציעתו אח"כ היתה מעצמו חשיב חולי ובידי שמים הוא [הנידון שם בקשרו לו לילד חוט בגיד ולאחר זמן רב התנפח ונחלה ונעשה נקב בגיד], וז"ל 'לא נעשה הדבר על ידי אדם בידיים רק ע"י קשירת החוט נולד החולה ונתנפח הגיד, ועי"כ נפל הנקב הזה תוך הגיד, וכן כל חולה ע"פ רוב באה ע"י מקרה רעה והוי כבידי שמים ואינו נפסל, כל שלא בידיים ממש ע"י אדם'. ב. בחמדת שלמה (אבה"ע"ז מה) כתב בדעת השב יעקב (תשובה ד) שג"כ חשיב בידי שמים [וביאר דבאופן דמיירי השב יעקב ג"כ קשרו חוט לילד אלא שהרופא חתך את החוט ונשאר נקב, ולכך כתב השב יעקב דחשיב 'בידי אדם', אבל באופן שלא חתך אלא שהנקב נעשה מחמתך נפירות הבשר חשיב בידי שמים]. ג. בקהלת יעקב (להגאון מקארלין תשובה ג) ג"כ כתב שחשיב בידי שמים, וז"ל 'ואף שתחילת מעשהו היה ע"י אדם שקשרו בחוט סביב בדוחק, י"ל דגם זה ביד"ש מקרי דהא סתמא הכשירו הפוסקים ע"י חולי הגם דכמה חולים נעשים בפשיעת אדם ובפרט לפי מה דילפינן מממזר דהוי בידי אדם, הרי עיקר מעשהו ויצירתו ע"י אדם, אבל ע"י חולי אף שתחילת החולי ע"י אדם לא הוי רק כגרמא בעלמא'. ולדבריהם מה שכתוב ברמב"ם ובשו"ע 'או הכהו קוץ' מדובר באופן שהקוץ כרתו או ניקבו, אבל אם הכהו קוץ מכה בעלמא רק שמכה זו גרם לו חולי, ועל ידי זה ניקב ונכרת כשר (בינת אדם שער בית הנשים כה). ד. בחת"ס (תשובה יט) הובא בפ"ת (סק"ז) כתב שאף באופן שקיבל מכה ונחלה אלא שמחמת שהזניח רפאותו נגרם חולי דבכה"ג חשיב בידי שמים. [מיהו צ"ע דהחת"ס עצמו כתב (תשובה יד ד"ה ואיתא) 'אם אדם פצע בו והוליד לו חולי ועי"ז ממילא נפצע ב"ש פסול דהיינו ממזר ממש', ואולי שם מיירי שמיד טמון בו הפציעה ולא דבר המתמשך].

כרות שפכה בידי שמים

הב"ח רצה להוכיח מדברי הסמ"ג שדווקא פצוע דכא בידי שמים כשר, ולא כרות שפכה. אמנם דבריו דלא כתוס' והרמב"ם ושו"ע שגם בכרות שפכה בידי שמים כשר.

אמנם מצינו כמה פוסקים שחולקים והחשיבוהו בידי אדם: א. בבינת אדם (שם) נקט לדינא שבכה"ג פסול, ודייק כן מלשון הרמב"ם ושו"ע שכתבו שחשיב בידי משים באופן 'שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו אברים אלו' ומדוע לא כתב 'או שחלה גופו ובטלו' וכו', ובהכרח דווקא חלה מחמת עצמו בלא שום מעשה, אבל כל שנעשה בו איזה מעשה בין על ידי אדם ובין על ידי קוץ וכיו"ב אע"פ שלא היה על ידי אדם, פסול. ב. מאידך במקום אחר כתב החת"ס דבאופן שפצעו אדם ועי"ז נחלה הרי זה דומה ממש לממזר שתחילתו בידי אדם בביאה שעושה ואח"כ נולד בידי שמים, [והוסיף שכן מבואר בירושלמי לחד מ"ד] וכנראה ששם איירי באופן שודאי שיחלה גם ללא הזנחת המכה ולכך חשיב בידי אדם. ג. בחוט המשולש (א, יא) הובא בסוף שו"ת בית הלוי ח"א) ג"כ כתב לגבי איש שנפל בדרך הליכתו ומחמת זה הוכה בביציו עד שאח"כ התחיל להתנפח ונתייסר ביסורין כמה שנים עד שזה זמן קרוב חתכו לו הרופאים ביצה א' של ימין והוציאוה כשהיא נרקבת, וכתב (אות ג) שהשואל רצה לדמותו לחולי [דקיי"ל בזה להקל שנחשב בידי שמים] וכתב 'ועתה באתי להשיב על סדר מכתב מעכ"ת. מ"ש דבנ"ד אפשר לדמותו לע"י חולי לא כן עמדי דכיון דהתחלת הכאב היה שנפל לארץ הוי דך שנידוך בקרקע ואף שבתחלה לא הרגיש רק כאב בעלמא כן דרך כל הנימוקים שאינו נימוק בבת אחת רק מעט מעט'.

^ב מצינו בחזו"א שחילק אם במעשה היה כבר מוכרח פציעתו או שנוצר אח"כ, שכתב (ט, יב) 'ונראה דווקא בקשרו בו חוט שאם היו מתירין מיד לא היה בו שום ליקוי, ונמצא דאין האדם עושה כלום, אבל הכהו ונולד בו חום ואח"כ נתהווה מכה מקרי בידי אדם, וכעין שאמרו קרנא דתורא קבירא, וכן מוכח מהא דאסתתם גובתא דזרע ואסתתם אי אפשר בידי אדם אלא תחלת החולי היה ע"י מכה' [וציין החזו"א שבחת"ס (תשובה יד הובא בפ"ת סק"ז) שהבאנו לעיל מוכח דלא כוותיה דבכל גווני חשיב בידי שמים, וכן צידד בדברי מלכיא (ג, פט)].

ומאידך גיסא במקום אחר (אבעה"ז י) כתב החזו"א 'הנלחץ בביצה אחת כשהיה בן ט"ו שנה ולא שם לבו לזה, אך היה חושש מעט וכשהיה בן כ' נתהוו מים בביצתו זו, ועשו לו הרופאים ניתוח ונתרפא, ועכשו אין בה שום לקותא רק היא גדולה מהשניה', כתב החזו"א 'יש לצרף דאפשר דאין כאן פסול בידי אדם דתחלת ההכאה לא עשתה פסול אלא גרמה מיחוש קצת, ומה שנעשה לאחר חמש שנים מקרי ע"י חולי, ואף שהיתה הסיבה של החולי רפיון הביצה ע"י ההכאה, מ"מ לא התפתחות ההכאה הפציעתו אלא נדבק מאורע הגוף כדרך כל חולי במקום החלש'.

ועי' צמח צדק (טו) שבתחילה צידד ג"כ כסברת החזו"א שבקשירת חוט לא חשיב בידי אדם כיון שהיה יכול להתירו ושוב לא היה נזק, ורק במניעת היתרו ניזוק לא חשיב מעשה, ודימה להא דתנן בסנהדרין (עו:) 'דחפו לתוך המים או לתוך האור ויכול לעלות משם ומת פטור, שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור', אלא שלמעשה כתב לדחות דעכ"פ חשיב בידי אדם דלא גרע ממה שהזכיר הרמב"ם שבכרתו הכלב מעצמו חשיב בידי אדם, וכן בניקב ע"י קוץ במעשה דגמ' (עה:) גבי חרזיה סילוא בביצים שמוכח שחשיב מעשה, ומוכח שסגי בגרמא. ועי' אבני נזר (אבעה"ז כא אות טז ואילך) שדן בזה באריכות.

פצוע בידי אדם ואח"כ בידי שמים או להיפך

אם נפצע בידי אדם ולאחר מכן נכרת אותו אבר בידי שמים, נסתפק במנ"ח^{מא} אם חשיב בידי שמים ומותר כיון שכעת אין אותו האבר שנפצע. ומאידך אם נפצע בידי שמים, ולאחר מכן נכרת בידי אדם יש להחמיר^{מב}.

פגיעה מקרני רנטגן

טכנאי רנטגן שמחמת חוסר זהירות בעבודתו נפגעו אשכיו [או אדם אחר הזיקו ע"י לייזר בלא שהיה חולה], באופן שאינו ראוי לילד, לכאורה הוי 'בידי אדם' שהרי יש כאן מעשה אדם, אלא שיש לדון כיון שאינו ניכר הנזק אלא בבדיקות רפואיות אם הוא בכלל פצוע דכא, ומדברי החזו"א נראה שתלוי בהלכות הרופאים ולפיכך אם אומרים בוודאות שאינו יכול לילד לכאורה יהא פסול מלבוא בקהל^{מג}.

^{מא} תקנט.

^{מב} או"ש (איסו"ב טז, ו) וחזו"א (ט, יד) דאע"ג דגברא קטיל קטל שגם במה שהיה כבר פצוע בידי שמים לא היה יכול להוליד מ"מ עכשיו הוא פצוע בידי אדם. [וצ"ע דהרי במסרס אחר מסרס צריך דרשה מיוחדת ומנ"ל אף בפצו"ד]. וכ"כ בשו"ת תורת חסד (לח, ח) וז"ל 'הנה מה שרצו איזה אחרונים להמציא קולא בפצוע דכא בידי שמים ואח"כ שלטו בו גם ידי אדם, ששוב אינו נפסל לבא בקהל, אין בדבריהם ממש וחלילה להקל בזה'. ועי' לקמן סוף פרק ז מש"כ שגם לשיטתם ישנם אופנים שמותר לבוא בקהל.

^{מג} הנה לגבי 'כוס של עיקרין' דנו הפוסקים אם שתייתו גרמה לשינוי באיברי ההולדה, או שהדבר פעל בשאר הגוף [בנוסח אחר אם שתיית הכוס גרמה לשינוי אורגני, או לשינוי פונקציונלי]. ונתבאר לעיל פלוגתת האחרונים בזה.

למעשה בפגיעה ע"י קרני רנטגן ניתן להבחין בנזק שנגרם ע"י בדיקת מעבדה, ואף שאינו נראה בעין רגילה, יתכן שנחשב לסריס בידי אדם שפסול לבוא בקהל, שהרי לשון הספרי 'איזהו פצוע דכה, כל שנפצעו ביצים שלו וכו', אין לי אלא כולו, מניין אף מקצתו, ת"ל דכה וכו', מה בין פצוע דכה לכרות שפכה, אלא שפצוע דכה חוזר וכרות שפכה אינו חוזר, זו מהלכות רופאים'. וכתב החזו"א (ט, ט) 'ונראה דהאי מקצתו וכו', דשיעורה בהלכות הרופאים שאינו מוליד וכו' ולמדנו שלא היה להם הכרע בזה, לא מן המקרא ולא מן הקבלה, אלא הכריעו בחכמת הרפואה. ויתכן דהא דאמרו בספרי זו מהלכות הרופאים, על כל דין פצוע דכה וכרות שפכה קאמר וכו', ואפשר דשיעור מקצתו, שיגיע עד מקום המחזיק רוב קוטרו של העיגול של הביצה', וכע"ז כתב החזו"א (שם) 'והא דתניא ואפילו חסר, ופירש רש"י כל שהוא וכו', ומיהו גם חסר אית ליה שיעור קצת, ותלוי בחכמת הרפואה', ומשמע שהכל נקבע לפי הרפואה, ומסתבר שהוא לפי הרופאים של אותו הזמן, אף שבדיקות כאלו לא היו בימי חז"ל.

פרק ב בעל ביצה אחת

מי שיש לו רק ביצה אחת והביצה האחרת ניטלה ממנו או נפצעה בידי אדם, נקטו הפוסקים להקל בזה: בניטלה כשהיא שלימה מחמת שסומכים על דעת ר' ישמעאל בנו של ריב"ב^מ שכל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר, וכדעת ר"ת וסייעתו שלר"י אף בניטלה בידי אדם כשר^מ, ואפילו כשהביצה שניטלה היא

^{מד} ביבמות עה. .

^{מה} הנה בברייתא (עה.) אמרו איזהו פ"ד כל שנפצעו ביצים שלו ואפילו אחת מהן וכו', אמר ר"י בנו של ריב"ב שמעתי מפי החכמים בכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר. והקשו תוס' דהרי קודם לכן אמרו בברייתא שבנפצעה אפילו ביצה אחת פסול [וכתבו דא"א לתרץ דמיירי בניטל בידי שמים דא"כ אף בניטלו ב' הביצים כשר]. ונאמרו בזה ב' דרכים (הובא בב"י ה,): א. ר"ת ור"י (בתוס' שם) חילקו בין ניטלה ביצה אחת שכשר כמו שאנו רואים כמה בנ"א שכורתים מהם ביצה אחת ומולידים. לבין נפצעה שפסול (דומיא דטחול בחולין נה. שבניטל כשר ובניקב פסול), והוסיף ר"ת שאף אם יש כאן פלוגתא בין ת"ק לר' ישמעאל [וממילא לת"ק פסול אפילו בניטל, ור"י מכשיר אפילו בנפצע, נובי"ק אבהע"ז ו], מ"מ הלכה כר' ישמעאל כיון שהעיד בשם חכמים דיבנה. וכדבריו משמע להדיא בירושלמי שאף בידי אדם כשר. ב. דעת רוב ראשונים שבניטל ביצה אחת בידי אדם פסול, ור' ישמעאל איירי בניטל בידי שמים, וה"ה בניטלו ב' הביצים, אלא שנקט ביצה אחת שדבר זה מצוי יותר. [רמב"ן רשב"א ריטב"א שם, וב"י בדעת הרמב"ם רא"ה ונמוק"י. ובדעת הרי"ף לא ברירא ליה לב"י. אמנם ביש"ש נקט שס"ל שפסול].

ולדינא: הנה בשו"ע (ה,ז) פסק כדעת הרמב"ם לפסול בעל ביצה אחת, והרמ"א הביא שיש מתירים בעל ביצה אחת אם אותה שניטלה היתה שלימה כשניטלה ונשארה של ימין (כהבנת הרא"ש בדעת ר"ת, כדלהלן) וסיים הרמ"א 'אמנם ראיתי מקילין כסברא האחרונה, אבל טוב לחוש באיסור דאורייתא לדברי המחמירים והם רוב מנין ורוב בנין'.

ובחזו"א (ט,ב) כתב שהאחרונים נטו להקל 'כדעת ר"ת והרבה ראשונים'. ולכאורה אדרבה רוב ראשונים חולקים וכדברי הרמ"א. מיהו ביש"ש (ח,ט) הביא שהרבה ס"ל כר"ת והם: ר"ח, ר"ש הזקן, ראב"ד, ספר התרומה, סמ"ג (לאוין קי"ח) ומרדכי (סימן ע) [וכ"ה בפסקי הרי"ד]. ובשבט הלוי (ו,קצד ב) כתב שכן העיד בדברי חיים (א,יא) שהמנהג כר"ת בזה ושכן כתבו רוב הפוסקים. [יש להקשות לר"ת וסייעתו מה הוכיחו דהלכה כר' ישמעאל מהא דמעשים בכל יום שהן מולידין, הא בגמ' אמרו 'דהוי כסריס חמה וכשר' והכי איתא בירושלמי בדעת ר"י דאינו מוליד. ותירץ הרא"ש וז"ל 'ואע"ג דקאמר אינו אלא כסריס חמה וכשר, מ"מ אית ליה רפואה ופעמים שמוליד מדמכשר ליה', וביאר החזו"א (ט,ה) דסריס אדם עיכוב לידתו הוא מחמת קלקול כלי ההולדה, אבל סריס חמה עיכוב לידתו מחמת קלקול גופו, ובעל ביצה אחת אין עיכוב מצד הכלים דדי בביצה אחת, אלא בהיות הביצים חלק מן הגוף חסרון הביצה מתשת כחו בנוגע להולדה, וחשיב חולי הגוף אף ששרשו בכלי ההולדה, ונפק"מ שלפעמים מתחזק ומוליד כמו סריס חמה דיש לו רפואה].

דעת רש"י לא נתבררה היטב, שכתב 'כסריס חמה וכשר, דלא אסרה תורה אלא פצוע דך וכרות', ואפשר לפרש כוונתו דמיירי בידי שמים, ולכך שאני מפצוע וכו' [כן פירשו בערל"נ ובקרבן אורה

של ימין^{מז}. בנפצעה ואח"כ ניטלה: נחלקו הראשונים בדעת ר"ת וסייעתו אם נפצע ואח"כ ניטל כשר^{מז}, ובחזו"א נראה שצידד להקל בזה^{מח}. בנפצעה: אפילו ביצה של צד ימין נקטו להקל דוקא כשיש עוד צירופים^{מט}.

ואבנ"ז אבהע"ז א, כב]. או שכוונתו שאף שהוא בידי אדם עכ"פ אינו דומה לפצוע דך וכוות [כן מבואר ברבינו אברהם מן ההר בדעתו].

^{מז} הנה בירושלמי [(יבמות פ"ח ה"ב) והובא בתוס' ורא"ש (שם)] איתא 'ובלבד שלימין', וביאר ר"י בתוס' ב' דרכים: א. שהכוונה שאותה שניטלה היתה שלימה, אבל נפצעה אפילו אחת פסול. ב. שהגירסא הנכונה היא 'של ימין' [ב' מילים], וכתב ר"י 'ויותר נראה לפרש כן [כדרך השניה] וחומרא גדולה היא וטוב להזהיר לרופאים לחתוך של שמאל'.

ולדינא: בטור וברמ"א כתבו להתיר רק בשל שמאל ולא בשל ימין. אמנם היש"ש (שם) נקט שאף בימין כשר, וז"ל 'כי ר"ת דרך מו"מ פי' לשון הירושלמי, שנראה לפרש של ימין, אבל לא דרך פסק הלכה, שהרי יש לפרש עוד בענין אחר, ובלבד שתהא שלימה, ובעבור שפירוש הב' מחוור יותר נעשה ממזרים בישראל' [והעיר בחוט המשולש (א,יא) שר"ת עצמו לא הזכיר הירושלמי כמבואר בספר הישר, אלא רק בעלי התוס'].

ובשו"ת חוט המשולש (א,יא) כתב להתיר אף בניטלה של ימין, הן מצד דהבבלי בודאי סתם בזה דלא כירושלמי, והן מצד הסברא דמה חילוק יש בין ימין לשל שמאל, אם בלא"ה אין מוליד כמו שמבואר בירושלמי [דבשלמא אם בהולדה תליא מלתא כמש"כ הרא"ש מצינו למימר דשל ימין יפה כוחו להוליד משא"כ בשל שמאל, אבל אם גם בשל ימין אינו מוליד צ"ל דגזה"כ הוא, והיכן רמיזא באורייתא או במתניתא כן, אבל אי גרסינן 'בשלימין' ניחא דהא מלתא דתליא בסברא דלא יחזור פסול להכשירו]. וצידד כוותיה בחזו"א (ט,ב).

העולה: שסמכו הפוסקים שאף ביצה של ימין שניטלה נמי כשר [דעת היש"ש, וכן נקטו חוט המשולש וחזו"א, וכן הכריע בשבט הלוי (ו,קצד ג) וז"ל 'וכבר עשינו הרבה פעמים מעשה בזה'. [ובעיקר סמכו על היש"ש שאף מש"כ תוס' הגירסא 'בשל ימין' הוא לאו דווקא, ועכ"פ הבבלי סתם ומכשיר בזה, ולשון החזו"א 'ורהיטת עדות הראשונים ז"ל דבעל ביצה אחת מוליד, משמע אף בניטלה הימנית']].

^{מז} הנה מבואר בתוס' בתירוצו הראשון דבנפצעה ביצה אחת פסול, דדוקא בניטלה מוליד. ונחלקו הראשונים בדעתו בניטלה לאחר שנפצעה אם מהני: דעת הרא"ש והטור ע"פ גירסת הירושלמי 'ובלבד שלימין' שבא לומר שדווקא בניטלה שלימה ולא בנפצעה ואח"כ ניטלה דאין זה פסול שחזור להכשירו, ולפי"ז ביאר החזו"א שמה שכתבו התוס' שכמה בני אדם שכורתין מהן ביצה אחת ומולידין, צ"ל שכורתין בשביל חולי אבן ושכירה, שכן היו נוהגין כמבואר ביש"ש, ואז אין לקותא בביצה עצמה [וכ"כ בחת"ס (ח"א סי' יט) במה שסיימו התוס' שיש להזהיר לרופאים ליטול של שמאל ולא של ימין דמיירי שלא נפצעה כבר הביצה אלא שיש לקותא דשכירה]. אבל דעת הראב"ד שכורתין ביצה הפצועה ומולידין, וביאר החזו"א שלפי"ז לשון הירושלמי 'ובלבד שלימין' בא רק לאפוקי בנשאת אחת מהם פצועה. וכתב החזו"א שמשמעות לשון התוס' כראב"ד.

^{מח} חזו"א (ט,ג). [וכ"ש לדעת חוט המשולש שהתיר אפי' בנפצעה ולא ניטלה לאחמ"כ]. וכן מבואר באבנ"ז (א,יז אות לא) דלירושלמי אין מועיל בנפצע ואח"כ ניטל אבל לבבלי בודאי שמועיל.

^{מט} הנה דבר זה תלוי בשני התי' בתוס' שם: דלתי' השני שר"י פליג את"ק כשר אף בנפצע, ולתי' הראשון בנפצע פסול. וכהתי' הראשון מוכח בירושלמי שכתב 'ובלבד שלימין' דבא למעוטי

ביצה שנידוכה במקצת

יש שכתבו¹ שדיכה במקצת לאו בכלל נידוך הוא.

ביצה הגדולה מחברתה

כתב החזו"א² שאם קיבל מכה בביצה אחת, ונתהוו בה מים ועשו לו הרופאים ניתוח ונתרפא, ועכשו אין בה שום לקותא רק היא גדולה מהשניה, יש להכשירו³.

נפצע, ואף לגירסא בירושלמי 'של ימין' מ"מ בנפצע הביצה הימנית פסול עכ"פ, וכן כתב בפ"ת (סק"ז) בשם החת"ס (אבעה"ז יז).

אלא שהביא שם משו"ת חוט המשולש (שם) שכתב דלא חיישינן לגירסת הירושלמי 'וכלבד שלימין', דלא קיי"ל כירושלמי, אלא כסתימת הבבלי שאף בנפצע כשר.

ובעיקר סמך [החוט המשולש] על דברי ספר התרומה שכתב 'וכן סומכין העולם על אידך דכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה א' הרי הוא כסריס חמה וכשר, וע"ז אנו סומכין להכשיר בני אדם הניתוקין שכורתין מהן ביצה א' אע"ג דמתני' פליגא עליה דתנן איזהו פ"ד כל שנפצעו הביצים שלו ואפילו אחת מהן, אע"פ שיש לחלק בין פצוע לכוות, אינו נראה', והיינו דנקט דנחלקו ת"ק ור' ישמעאל ולדעת ר"י כשר בין בנפצע בין בניטל דבכל גווני בביצה אחת סגי.

ובנובי"ק (אבהע"ז ו) כתב שכיון שר"ת העלה צד כזה בתוס' [בלשון 'אפילו את"ל' ובספר הישר הוא פירושו הראשון], נחשב לספק ויש לצרפו כסניף להקל. גם החזו"א (אבהע"ז י) צירפו לסניף להקל.

וכדעה זו שפליגי ת"ק ור' ישמעאל, והלכה כר' ישמעאל נקטו כן בפסקי הרי"ד ובראב"ד [גם הרא"ש כתב כן בדעת הרי"ף שנחלקו, מדהעתיק צורת הברייתא, אלא שצייד בדעתו שפסק כחכמים]. ולדעה זו צ"ב שכיון שהוכיחו הראשונים בדעת ר' ישמעאל שיולדים במה חולק עליו ת"ק, ותירצו ביש"ש (יבמות ח, ח סוד"ה והנה הריטב"א) ובערל"נ (שם) שהאמת לפי דעה זו שבביצה אחת רק פעמים שמוליד [כלשון הרא"ש], וא"כ ת"ק ס"ל שכיון שעל הרוב אינו מוליד הוא בכלל פצו"ד ואילו לר' ישמעאל סגי במיעוט.

¹ בנובי"ק (אבהע"ז ו) הביא היתר זה בשם הרב מראדויל.

² אבהע"ז י.

³ וביאר שכיון שנתרפאה חוזר להכשירו, כמבואר בספרי שפצוע דכא חוזר להכשירו [והזכיר בדבריו שלדידן אף כרות שפכה חוזר להכשירו, וצ"ע מה עניינו לאופן הנ"ל, ואולי חשש שמחמת מכה שקיבל נפג ג"כ הגיד], ומה שביצה אחת גדולה מברתה אי"ז בכלל הפסולין, וכן דרך פצע המתרפא שהוא תפוח קצת,

וצירף לזה דעת חוט המשולש לפסוק כר"ת שאין פסול בביצה אף בפצועה [וכדעת ספר התרומה וסייעתו שר' ישמעאל פליג על ת"ק אף בפצוע, וקיי"ל כוותיה], עוד צירף שאולי אין כאן פסול 'בידי אדם' כיון שתחילת ההכאה לא עשתה פסול אלא גרמה מיחוש קצת, ומה שנעשה לאחר כמה שנים הוא ע"י חולי. ואף שהיתה הסיבה של החולי רפיון הביצה ע"י ההכאה, מ"מ לא מחמת התפתחות ההכאה נפצע אלא נדבק מאורע הגוף כדרך כל חולי במקום החלש, וסומכים על דעת הרמב"ם שע"י חולי מקרי ביד"ש וכשר, ע"ש מה שהוסיף.

פרק ג פסול בגיד

הקדמה

אבר הזכר שבו עובר צינור הזרע נקרא 'גיד' [בלשון התורה 'שפכה'^נ], אלא שבחלקו האחרון- העטרה [הנקרא 'פין'], מבחינה הלכתית אם נשתייר כחוט השערה ממנה, אין כריתה פוסלת בו ונחשב 'כבשר בעלמא' לענין שאם נכרת כשר לבוא בקהל מפני שיכול להוליד, ואינו נכלל בדין 'גיד'^נ.

וכדי להקל הבנת הלכות אלו, לצורך הענין החלק שמעל העטרה שבה פוסל כריתה יקרא שמה בחיבור זה 'גיד', ואילו לחלק שבסופה יקרא שמה 'עטרה' [ראש העטרה] נקרא החלק שבסופו המרוחק ביותר מהגוף, ואילו 'סוף העטרה' נקרא החלק הקרוב ביותר לגיד].

העטרה אין רוחבה שוה על פני כל היקף הגיד, אלא שבגב הגיד [בצד העליון שלו] היא נמשכת יותר כלפי הגוף, והיא רחבה שם יותר מאשר בצד התחתון שרואה את פני הקרקע. לפיכך החלק הרחב שלה יקרא 'עליונה של עטרה' ואילו החלק הצר יקרא 'תחתונה של עטרה'.

אופני הפסול בגיד

קיי"ל^נ שבד' פגיעות שבגיד נפסל מלבוא בקהל: א. נפצע הגיד. ב. נידך הגיד. ג. נכרת חלק מהגיד. ד. ניקב הגיד.

פסול ניקב הגיד

ביבמות^נ אמרו 'ניקב הגיד פסול מפני שהוא שותת', ופרש"י 'שמחמימות התאוה יוצא הזרע דרך הנקב ואינו יורה כחץ, וקיי"ל שכבת זרע שאין יורה כחץ אינו מזריע'.

^נ וכך הוא נקרא ג"כ בלשון רפואית.

מבנה הגיד [הקרוי 'פניס'] בנוי משלושה חלקים: שורש, גוף, ועטרה. השורש טמון ברובו מתחת לכיס האשכים ומחובר לעצמות האגן ולשרירי האגן, תפקידו לחבר את הגיד לגוף ולתת יציבות לגיד. גוף הגיד עשוי משלושה גופים חלולים הנקראים 'המבנים הספונגיוזים' משום שהם עשויים מרקמה מרובת חללים, כאשר הקורפוס קברנוזום [corpns cavernosum] הם שני גופים חלולים המצויים בצידי הגיד לכל אורכו ומתחברים בחלקו התחתון. ואילו הגוף השלישי הקורפוס ספונגיוזים [corpns spongiusim] הוא הגוף החלול המרכזי בצידי העליון של האיבר, הוא מקיף את צינור השתן השופכה והוא מוקף בשריר, כאשר קצהו התחתון [הקצה החופשי] מתרחב לגוף הדומה לכיפת פטריה חלק זה הוא העטרה.

^נ משנה יבמות (ע.) ורש"י ד"ה ואם.

^נ שו"ע (ה,ב ואילך).

דעת רוב ראשונים שניקב הגיד הוא פסול מלבוא בקהל^י, אמנם דעת היראים^{יב} שפסול שאמרו בגמ' הכוונה על בנו שבודאי ממזר הוא כיון שאינו יכול לילד, אבל הוא עצמו מותר לבוא בקהל.

לדינא: אף שפסק השו"ע^{יג} שאסור לבוא בקהל. עכ"פ אין כופין אותו להוציאו מאשתו בכה"ג^{יד}. ויש שצירפו דעה זו לספק ספיקא להתירו בקהל^{טו}.

נסתם הנקב

עוד מבואר בברייתא ביבמות שאם נסתם הנקב כשר^{טז}.

^י עו. .

^{יב} שפירשו מה דאמרו (עו.) 'ניקב פסול' וכן במה שאמרו (עה:) לגבי 'איסתתם גובתא דש"ז' שפסול הכוונה לפסול קהל, וכן פסק הרמב"ם והשו"ע (ה,ט).

בבית שמואל (ה,ג) הביא ב' דעות בפוסקים אם ניקב הגיד הוא מדין 'פצוע דכא' או מדין 'כרות שפכה', שברבינו ירוחם מבואר שהוא מדין פצוע וכן משמעות הש"ס, ואילו בסמ"ג מבואר שהוא מדין נכרת, וכן מבואר ביראים [שיובא בסמוך] שהוא מדין 'כרות שפכה' [ולכך הקשה הרי מבואר בספרי שאינו חוזר להכשרו], ומשמע בב"י שהסכים עמו.

^{יג} הובא בסמ"ג (לאוין קיט), מרדכי (סט), רא"ש (שם), טור (סב,ה בשם הרב ר' אליעזר), ובית שמואל (ה,ט). וביאר דמה שאמרו (עו.) 'ניקב פסול מפני שהוא שותת' וכן מה שאמרו (עה:) לגבי 'איסתתם גובתא דש"ז' הכוונה שהולד פסול וממזר הוי, אבל הוא מותר בקהל.

והביא היראים ב' ראיות לשיטתו: א. שבהכרח מה שאמרו 'פסול' הכוונה שהולד ממזר, שאם הכוונה היתה לפסול קהל [כדפרש"י ועוד ראשונים] איך אמרו 'נסתם כשר', והרי בכרות שפכה אמרו בספרי שפסול זה 'אינו חוזר' [מיהו כבר כתב הב"י (אבעה"ז ה) שלדידן אף בכרות שפכה חוזר להכשרו, וכן נקט בחזו"א אבהע"ז י']. ב. מהא דאמרו בבכורות (מד:) ניקבו זל"ז נעשה 'עקר', ולא אמרו 'כרות שפכה'.

טעם היראים: שלא פסלה תורה רק פצוע או דך או כרות, וניקב אינו בכללם, וכיון שרק מסיבה אחרת אינו מוליד, לא נפסל בקהל (שו"ת תורת חסד שם).

אמנם בחזו"א (יא,ג) הקשה עליו ממה דאמרו (עו.) אמר רבה בר ר"ה המטיל מים מב' מקומות פסול, ולית הלכתא כוותיה, וליראים 'פסול' הכוונה שאינו מוליד [אף שמותר בקהל], ולית הלכתא הכוונה שמוליד, וזה אינו שהרי מבואר בבכורות (מד:) וביבמות (סד:) שבכה"ג הוא 'עקר' ואינו מוליד.

^{יט} ה,ה.

^ס בבית שמואל (שם) נשאר בצ"ע בזה, ובשו"ת חת"ס (אבהע"ז א,יד) הכריע כן שאם נשאה בהיתר אין כופין אותו להוציאה. [והגר"ש קלוגר זצ"ל רצה לומר שרק ב"ד אין כופין אבל הבעל מחוייב להוציאה, אמנם כבר דחאו בשואל ומשיב תליתאה א,רו].

^{סא} שואל ומשיב (שם). שו"ת תורת חסד (אבהע"ז לח) שו"ת דברי חיים (ב, לא) ושו"ת בית יצחק (שמלקס א,לז). [אמנם בשו"ת אמרי יושר (ב,ו להגר"מ אריק) לא הסכים לצרפו אף בספק ממש כיון דספיקא דאורייתא לחומרא, וכן בשואל ומשיב (שם) הביא שכן דעת הגר"ש קלוגר זצ"ל].

^{סב} ולפי"ז מבואר שיש לו רפואה, והא דאמרו בספרי (כי תצא פסקא לז) 'פצוע דכא חוזר, כרות שפכה אינו חוזר, זו היא מהלכות הרופאים' [שמינה הוכיח היראים שניקב הגיד אינו פסול

היכן פוסל הנקב

אם ניקב בתוך העטרה, כל שנשאר מלוא החוט שנשאר אלא מלא החוט על פני רוב העטרה לצד הגוף כשר, אבל אם נחתכה כלפי הגוף ונשתייר מלוא החוט של העטרה על פני היקף כל הגיד כלפי הקרקע פסול.

נכרת הגיד

אם נחתך הגיד בידי אדם, [באופן שלא נשתייר מהעטרה כלום] פסול. ואם נחתכה העטרה עצמה ונשתייר מלוא החוט מהעטרה כשר.

יש לצרף דעת היש"ש (יבמות ח,יא) שבתחתית הגיד אם ניקב עד החלל כשר, מאחר שבעליונו של גיד העטרה כולה קיימת. הוזכר בבית יצחק (שמלקס א,לז).

כדי לדון בהשלכות הרפואיות של ניתוח מומי גיד הכוללים: היפוספדיאס, אפיספדיאס, קורדי, אקסטרופיה של השלפוחית וכדומה, יש להבין היטב ממה מורכב הגיד.

עטרה

קהל], תירץ הב"י: א. שהברייתא ביבמות חולקת על הספרי. ב. הרי מבואר בספרי שזו היא מהלכות הרופאים, אלמא לענין הלכות הרופאים מיתניא, ולא הודו להם חכמי ישראל, אלא ס"ל דכרות שפכה נמי חוזר, וכדתניא בבריתא בגמרא דידן. וכן נקט בחזו"א [אבהע"ז י]. ובבית שמואל (ה,ג) כתב 'לדעת כמה פוסקים אין רפואה לכרות שפכה, ואפילו לדידן דקיי"ל ניקב הוא פסול ואיתא בש"ס ניקב ונסתם כשר ש"מ דיש לו רפואה וכן פצו"ד, מ"מ נראה אם הוליד לא תלינן שנתרפא אא"כ בידוע שנתרפא'.

פרק ד

סניפי היתר בפצוע דכא

כשברור ע"פ רופאים שיכול להוליד

ביש"ש נקט דהאידינא שהרופאים מעידים שיכול להוליד כו"ע יודו שמותר בקהל^{טו}. ואף אם בודאי פצוע דכא קשה לסמוך עלה, מ"מ בספק נקטו הפוסקים שיועיל^{טז}.

הוכחה ממה שיש לו זקן

באופן שלא הוכח לנו שהוא פצוע דכא, יש שצירפו להיתר^{טז} מה שיש לו סימני גדלות, שהרי מבואר ברמב"ם^{טז} שסריס אדם אינו מביא שערות לעולם וזה שהביא סימני גדלות ודאי אינו סריס אדם.

ספק פצוע דכא

הרבה פוסקים נקטו^{טז} שספק פצוע דכא מותר אף מדרבנן^{טז}. ורבו הפוסקים שהתירו אף בספיקא דדינא^{טז}.

^{טו} ביש"ש (יבמות ח, ח) כתב שאף לדעת הרמב"ם שבניטלה ביצה אחת בידי אדם פסול, מ"מ אם האידנא ניטלת ע"פ הרופאים המבטיחים שיוליד כשר, הובא בפ"ת (סק"ז) בתור סניף להקל. [ובחזו"א (ט, טו) תמה עליו וז"ל 'הנה דעתו ז"ל דזו מהלכות הרופאים, וכל פסולי פצוע דכא היינו בהפסיד כח ההולדה, מיהו קשה לכונן זה בדברי הגמ' דודאי אותן שאמרו שהן פוסלין כבר עמדו עליהן שאינן מולידין, ואי ר"י לפלוגי את"ק אתא ודאי לת"ק פסול משום שהוא נטול הביצה ואיך יהיה דרך בעולם שיוליד'].

^{טז} הנה באג"מ (אבהע"ז ב, ג, ענף ב) האריך שבודאי אם ידעינן האידנא בוודאות שיולדים י"ל שנשתנו הטבעים בזה, והאריך לחלק בין פצוע דכא לדין טריפה, ולדבריו אף בודאי פצו"ד יש להכשיר כשהוא מבורר שיכול להוליד.

אמנם בחזו"א (ט, ט) אחר שרצה לומר לענין 'חסר כל שהוא' ששיעורו תלוי ג"כ בחכמת הרפואה, סיים 'אבל א"כ לא למדנו עדיין מדברי חז"ל עד שנחקור ע"פ רופאים, ולא יתכן, אלא חז"ל כבר עמדו על חכמת הרפואה ולמדונו הלכות ברורות'. ובשבט הלוי (ו, קצג) נקט שבדבר שלא נתברר בש"ס שהוא פ"ד שפיר אזלינן בתר המציאות וז"ל 'וכבר כתב מרן החת"ס בתשובה (אבה"ע יז) דאין להגיד על רבוי ילדים צא ובדוק אם ממזרים הם, וכבר איתא בספרי (פ' כי תצא רמז) דזו מהלכות הרופאים', ורק בדבר הברור שקבעו חז"ל שזהו פצוע דכא, לא ישתנה הדבר גם אם לעניינו ילד.

^{טז} נובי"ק (אבהע"ז ו) בשם הרב מראדויל [הובא בפ"ת סק"ג]. ובפ"ת (סק"ו) הביא צירוף זה בשם שו"ת בית אפרים וישועות יעקב.

^{טז} אישות ב, יב.

^{טז} ב' היתרים הוזכרו בפוסקים: א. שספק פצוע דכא מותר כמו ספק ממזר, [ואף מדרבנן הותר, שהרי לא אסרו ספק ממזר אלא משום מעלה ביוחסין, ודווקא בבר אולדי דאיכא דורות, משא"כ

בפצו"ד, וכעין שאמרו ביבמות (עו.). ובהערה הבאה יבואר שאם נדרש קהל ספק בפצו"ד הוא פלוגת ראשונים.

המתירים: נובי"ק (אבהע"ז ו) בשם הרב מראדוויל, בית אפרים (אבהע"ז ב), רע"א (דרוש וחידוש עמ' קעח. ובשו"ת ג,סג). והסכים עמהם בקהלת יעקב להגאון מקארלין וז"ל 'ודבריהם נכונים מאד ובשל סופרים יש מקום לסמוך על המקילין', והוזכר היתרם בפ"ת (ה,ה), והוסיף דגם פעמים שיש להעמידו על חזקה דמעיקרא שלא היה מקולקל. ובאבנ"ז (א,יז אות יב) ג"כ כתב להתיר בספק [אלא שצידד שעכ"פ אסור מדרבנן ורק בנשוי אין מוציאין אותו]. וכן נקט החמדת שלמה (מה,ב). ובאבני נזר (א,יז) האריך להוכיח דספק פצו"ד מותר לכל הפוסקים.

האוסרים: בחת"ס (תשובה יד) נקט שבספק אסור, גם הנוב"י (שם) עצמו פקפק על האי היתרא של הרב מראדוויל, אבני מילואים (ד,כז), גם בחלקת יואב (אבהע"ז ג) כתב שהוא ספק תורה ומי יקל בזה. [ועי' הערה הבאה שנידון זה תלוי במחלוקת ראשונים]. ובשו"ת מהרש"ם (ג,צה) כתב 'בספק פ"ד אין ההיתר ברור, מ"מ אין להוציא אשה מבעלה בכה"ג'.

ב. שמחמת ספק אזלינן בתר חזקה [הבאה מכח רוב], עי' אבני נזר (אבהע"ז כא,כז) שהחשיב חזקה זו כחזקה דאתא מכח רובא שעכשיו נעשה, כמש"כ הרשב"א (חולין יא). ושאר פוסקים (עי' טור וב"י יו"ד פא) גבי גבינות שנעשו מבהמה שנמצאת טריפה דהוי חזקה דאתא מכח רובא. ובדברי חיים (ב,יח) כתב 'והנה אנו קיי"ל (בכורות כ.) דאפילו רובא דתליא במעשה לא אזלינן בתרה, מכ"ש דלא ניחוש שנעשה בו מעשה ע"י אדם דמסתמא לא חיישינן שנעשה מעשה רק ע"י חולי או בידי שמים או ממעי אמו הוי הנקב'.

^{סו} הנה בקידושין (עג.) דרשו ה' קהלי, וחד אתי לקהל ודאי ולא קהל ספק וחד לממזר ודאי ולא ממזר ספק, ובאמת דלשיטת הראב"ד (הובא בריטב"א ע"ב שם) והסכים עמו הריטב"א דחד מה' קהלי הוא פצוע דכא, א"כ פצוע דכא ספיקו מותר, אבל לשיטת רש"י ותוס' דחד קהלי למצרי ואדומי צידד הרב מראדוויל (שו"ת תפארת צבי דיני עריות ז) שיהא ספק פצוע דכא אסור.

מיהו באבנ"ז (א,יז אות יא) כתב די"ל שאף לשיטת רש"י שאין פצוע דכא בכלל ה' קהלי שהותרו בספק, מ"מ ילפינן מההיקש של פצוע דכא לממזר, כמו שלמדו בהיקש זה דלא הוי פצוע דכא אלא בנעשה ע"י אדם, דומיא דממזר, הוא הדין שהוקשו לענין שלא נאסר פצוע דכא אלא בודאי, דהא קי"ל אין היקש למחצה.

^{סט} הנה ברע"א (שם) נקט שדווקא ספק במציאות ולא ספק בדין. אמנם בשו"ת עין יצחק (אבהע"ז יג), כתב 'ולענ"ד נראה להוכיח דלא כדבריו, אלא היכא דמיעטה התורה לספק דה"ה גם ספיקא דדינא או ספיקא דפלוגתא נתמעט, דהא איתא בבכורות (נח.) אמר רבא לדברי בן עזאי נולדו לו בחמשה באב וה' באלול וחמשה בתשרי, כונסן לדיר להתעשר ונוטל וכו', והשאר פטורין וכו' עשירי וודאי אמר רחמנא ולא ספק, הרי להדיא דכיון דמיעטה התורה לעשירי ספק, דה"ה ספיקא דדינא לבן עזאי דמספקא ליה אם הלכה כר"מ או כר"ש נתמעט, וה"ה במה דממעטינן לספק פצוע דכא דגם ספק בדין נתמעט'. וכן נקט לדינא בדובב מישרים (ב,לג).

גם באבנ"ז (א,יז אות טז) הוכיח שבספיקא דדינא ג"כ אמרינן להתיר, מ"מ יצא לחדש שהוא דווקא כשאינו יודע אם פצוע דכא, אבל בידוע שהוא פצוע ורק מסתפק אם התורה אסרתו [כמו בעל ביצה אחת] ודאי שנחשב לספק דאורייתא לחומרא, וכעין שכתבו תוס' (כריתות יט: ד"ה דהא) שאם הוא יודע שהוא ממזר רק שספק אם התורה אסרתו ודאי הוא ספיקא דאורייתא אם הוא ממזר ודאי.

[וז"ל 'שאין לחלק בין ספיקא דדינא לספק במציאות, דכן מפורש בר"ן ספ"ק דקידושין בענין כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, דאף דערלה הלכה למשה מסיני הלכה כמיקל משום דכך

כשמוכרח להנטל עוד כדי שלא יחלה יותר

בפוסקים צירפו סברת הבית מאיר^א שבאופן שנפסל בידי שמים עד שנחלה ומוכרח להנטל בידי אדם שלא יחלה יותר עד שמכח זה עומד ליקצץ, נחשב בידי שמים מדין כל העומד לינטל כנטול דמי.

כל שנעשה בפיקו"נ לא נפסל בקהל

יש לצרף להתיר מסברת החלקת יואב ועוד פוסקים^א שכל שנעשה ע"י אדם בשביל פקוח נפש להצילו מסכנה, כשר לבא בקהל, ואף שבהכרח קוץ פסול, שאני התם שעצם מעשה הסירוס הוא דבר עבירה שאסור לעשותו ואפי' אם כרתו גוי, משא"כ אם נעשה להצילו מסכנה דהוי פקוח נפש מותר^ב.

נאמרה הלכה ספיקא מותר, וספק ממזר דומה ממש לספק ערלה, דהוי היתר גמור אפי' באמת הוא ממזר, וע"כ מותר אפי' בתרתי דסתרי כדברי מהרי"ט, ואפי' בביאה אחת דממנ"פ יש איסור או איסור פצוע דכה או איסור ממזר כדברי רמב"ם הנ"ל, וכ"כ בחת"ס דספק ממזר דומה לספק ערלה, וע"כ יש ללמוד משם דה"ה בספיקא דדינא ויותר מזה דאפי' יחיד במקום רבים הלכה כמותו בספק ממזר מדאורייתא, וכמש"כ הר"ן שם בספק ערלה עיי"ש, וכ"כ בשטמ"ק ב"מ בעשירי ודאי ולא עשירי ספק דאפי' הוי רובא שהוא עשירי חשוב עשירי ספק' אלא שהוסיף דכי אמרינן ספק ממזר מותר ואפי' באמת הוא ממזר מותר כיון שלא נודע לו, היינו כשיש ספק אם הוא ממזר שהתורה לא אסרה

אלא כשהוא ממזר ויודע שהוא ממזר, וע"כ אפי' אליהו הנביא לא יגלה ממזרים, דכל זמן שלא נודע אין כאן איסור, אבל כשהוא יודע שהוא ממזר רק שספק אם התורה אסרתו זה בודאי ספיקא דאורייתא שהוא ממזר ודאי כו', וא"כ בניטל ביצה אחת דלדעת הפוסקים האוסרין הרי אסרה תורה פצוע ביצה אחת וזה יודע שהוא פצוע ביצה אחת רק שלא ידע שהתורה אוסרתו, ומה זה ענין לספק פצוע דכה^א].

^א בפ"ת (סק"ז) הביא דברי הבית מאיר (אבה"ע ה,י) שאם נפסל בידי שמים עד שנחלה ומוכרח להנטל בידי אדם שלא יחלה יותר עד שמכח זה עומד ליקצץ, שיש מקום לדמותו לדין ר"ש דס"ל כל העומד ליגזז כגזוז, וכה"ג נחשב בידי שמים וכשר, ובשו"ת שבט הלוי (ו,קצג) הביאו [ומה שתמה בתשובת דברי מלכיאל (ג,פח) דלא קיי"ל כר"ש דהעומד לינטל כנטול דמי, תירץ בשב"ל ע"פ מש"כ החת"ס (יו"ד רנו) שדבר העומד לכך בדרך הטבע לכו"ע כעומד ונעשה דמי, ה"נ י"ל דאף דצריך פעולת הרופאים ואינו נעשה ממילא, מ"מ מחמת גודל המחלה אין שום מנוס מזה, שפיר שייך סברת עומד לינטל].

^א חלקת יואב (אבה"ע ז,ג). חקרי לב (אבה"ע ז). שו"ת זקן אהרן (קנז), וכ"כ בגליוני הש"ס (יבמות עה: ד"ה שם) להתיר מחמת סברא כזו בשם מחבר אחד והביא ראיה לזה עיי"ש. [ולדעת החת"ס (תשובה יז) מבואר יסוד זה בדברי הסמ"ג שרק ע"י פשיעה נפסל מלבוא בקהל הבאנו דבריו לעיל הערה ?].

אמנם מצינו שנחלקו עליו פוסקים קדמונים, עי' אדמת קודש (אבה"ע ז,א,כג) וזרע אברהם (אבה"ע ז,יא) שנקטו לדבר פשוט שבכה"ג חשיב בידי אדם.

^ב וביאר שכיון שדימו בש"ס פצוע דכא לממזר, וממזר לעולם יצירתו רק בעבירה [כמבואר בט"ז יו"ד קצה,ז בשם רבינו פרץ ע"פ הגמ' יבמות עח. דממזר לא משכחת בלא דאי], ה"נ בפצוע דכא לא אסרה התורה רק אם המעשה בא ע"י איסור לאו דסירוס. בפרט למש"כ החינוך (תקנט) שאיסור פצו"ד כדי שלא יסתרו לצורך המלכים [ומ"מ בהכאו קוץ יש עליו שם מעשה

היה סריס בידי שמים קודם לפגיעתו

באחרונים נסתפקו^נ בסריס בידי שמים, ואח"כ נעשה פצוע בידי אדם אם נפסל לקהל. יש פוסקים שציידו שבכה"ג מותר בקהל^ע. מיהו באור שמח ובחזו"א^ע נקטו שבכה"ג ודאי נפסל מלבוא לקהל [אם לא נפצע לצורך רפואה], ולדינא צירפו הפוסקים סברת המתירים, בפרט אם נפצע באותו דבר עצמו שבו היה לקוי^ע.

'סירוס', משא"כ כשנעשה לצורך פיקו"נ]. והביא לזה ראייה לזה מברכות (נג). שעכו"ם שהדליק נר לא חשיב ששבת ממלאכת עברה כיון שפעולה כזאת עבירה אצל ישראל, ומ"מ נר של חיה ושל חולה מברכים עליו, דחשיב שפיר שבת ממלאכת עבירה.

[אמנם במנחת שלמה (ג, קג ח) דחה מה שדימה לממזר ממש"כ תוס' (יבמות טז: ד"ה קסבר) אופן של ביאת היתר שמ"מ הולד ממזר מה"ת. ושכן מבואר בחכם צבי (כא) שאף בשוגג ואונס הולד ממזר].

^ע בכסא דהרסנא (בשמים ראש שמ) נסתפק בזה. ובשו"ת דברי חיים יש סתירה בדבר, שבחלק א (תשובה יא) כתב 'עוד מבואר בפוסקים דאם בטלו האיברים בידי שמים, הגם ששוב נגעו בו ידי אדם לכו"ע כשר דכבר כלו בידי שמים'. מאידך בחלק ב (תשובה לא) דחה דעה זו בראיות ברורות.

^ע מצינו ב' אחרונים שהתירו: א. בשו"ת חתם סופר (ג, יז) אחר שכתב שבאופן שנתמסמו ביציו ונתבטלו כלא היו, מותר לכורתם, כתב וז"ל 'ואין זה ענין למסרס אחר מסרס דאפי' לשיטת רש"י שבת (קיא). דאע"ג שכבר נתקו ומונחים בכיס מ"מ חייב זה השני, היינו בלאו דבארצכם לא תעשו, ואין זה ענין ללאו דפצו"ד. ועוד התם נמי אפשר דוקא כששניהם נעשו בידי אדם חייבים שניהם אבל אם ההתחלה היה בידי שמים לא מחייב המנתק אח"כ, וכן משמע לשון ש"ס שם להביא נותק אחר כורת, ולא אמר מנתק את המוכרת, אע"כ דוקא אם אחד כרת בידים ובא אחר וניתק' [ועיי"ש שלפי"ז מה דמוקי ליה הגמ' אופן של היתר בזקן, ה"ה שהיו יכולים להוקים בסריס בידי שמים, אלא היינו הך זקן וסריס, ולתירוץ הגמ' שבזקן אין היתר משום 'החזרוני לנערות', כתב דה"ה בידי שמים יש לו רפואה, כמו סריס חמה].

ואף שהחת"ס איירי בנתמסמו כלא היו, ואין הכרח לאופן שקיימים ורק ניטל מהם כח ההולדה, מ"מ מב' הטעמים שכתב [שסירוס אחר סירוס לא נאמר בפצו"ד, וכן שגם באיסור סירוס הוא דווקא אם מתחילה נעשה ג"כ בידי אדם] משמע להדיא דבכל גיוני מותר [ובבית דוד נקט שבסריס חמה ועקר, אם יסרסו אותם נאסרו בקהל, ואילו בנעשו פצו"ד בידי שמים, ואח"כ כרתו בידי אדם צע"ג למעשה].

ב. בבית אפרים (תשובה ב) ג"כ כתב כסברת החת"ס הראשונה שרק באיסור סירוס נאמר גזיה"כ שמסרס אחר מסרס אסור, ולא לענין פצו"ד, שכל שאינו בר תולדה אף אם אח"כ יפצע בידי אדם מותר לבוא בקהל.

^ע באו"ש (איסו"ב טז, בסופו) וחזו"א (ט, יד) מבואר דאע"ג דגברא קטיל קטל שגם במה שהיה כבר פצוע בידי שמים לא היה יכול להוליד מ"מ עכשיו הוא פצוע בידי אדם. וכ"כ בשו"ת תורת חסד (לח, ח) וז"ל 'הנה מה שרצו איזה אחרונים להמציא קולא בפצוע דכא בידי שמים ואח"כ שלטו בו גם ידי אדם, ששוב אינו נפסל לבא בקהל, אין בדבריהם ממש וחלילה להקל בזה'.

^ע הנה מלבד מה שיש לסמוך על החת"ס ובית אפרים הנ"ל, וכן נקט לדינא באג"מ (ד, ל ד"ה אבל) שבניתוח פתיחת שבילי זרע שנסתם בידי שמים, גם באופן שהניתוח לא הצליח, לא נעשה פצו"ד בידי אדם [עי' פרק ז בענין זה], מטעם שקודם לכן כבר לא עבר שם זרע נחשב החוט למנותק וכמאן דליתא.

פרק ה איסור 'סירוס'

הקדמה

אסור לסרס אדם ולפגוע באפשרות שיוליד, והוא מהמבואר בשבת^{טו} 'מנין לסירוס באדם שהוא אסור ת"ל ובארצכם לא תעשו', ודרשו 'בכם לא תעשו'^{טז}. ישנם ג' אופני סירוס באדם: א. סירוס איברי ההולדה החיצוניים שהיא איסור לאו מן התורה^{טז}. ב. סירוס באיברי ההולדה הפנימיים^{טז}. ג. שתיית כוס של עיקרין^{טז}, נחלקו

גם האו"ש והתורת חסד שאסרו, מ"מ מודים להיתר באופן שבאותו דבר שבו היה לקוי חזר ונפצע בידי אדם. שהרי האו"ש (שם) מיירי שהיה סריס בידי שמים בביצה אחת, וכעת נפצע בביצה השנייה, ומשמע שבאותו ביצה שלא נתווסף כלום גם הוא יודה להיתר. וכן בתורת חסד (שם) מבואר להדיא שדווקא באופן שהוסיף בידי אדם השחתת איברי הזרע, משא"כ אם לא הוסיף שום השחתה מחדש ולא שום מניעת הולדה מחדש יותר ממה שהיה תחלה בידי שמים, אין לפוסלו לבא בקהל בכה"ג [אמנם סתימת החזו"א משמע שבכל גווני אסור].
ע"ק: .

ע"י ב' דעות בראשונים מהיכן הדרשה: א. לפרש"י והמאירי דורשים כאילו נכתב 'לא תיעשו', ולא גרסו בגמ' 'בכם לא תעשו', וכ"מ בגירסת השאלות שהביא הרא"ש (שם). ב. גירסת תוס' רי"ף וריטב"א 'ת"ל בכם לא תעשו', וכמו שביאר הריטב"א שדורשים 'בארץ בכם' שהאיסור סירוס המוזכר לגבי בע"ח נדרש גם על האדם.

כתבו התוס' (שם ד"ה ת"ל) דבלא"ה אסור לסרס משום מצות פרייה ורבייה, ואפי' לאחר שקיים פו"ר אסור משום 'ולערב אל תנח ירך' אלא שנקטו טעם המוסכם לכו"ע, שאילו לגבי פרייה ורבייה איכא למ"ד ביבמות (סא:) שאחר שיש לו בן ובת תו לא צריך. ובשפת אמת כתב שיש ג"כ נפק"מ כשכבר הוא מסורס שלא שייך טעם פרייה ורבייה אלא רק טעם של 'סירוס' שאסור אפילו אחר סירוס.

ט"ז רמב"ם (איסור"ב טז, יא) שו"ע (ה, יב), ע"פ גמ' הנ"ל.

פ' מדברי שו"ת חת"ס (אבהע"ז כ ד"ה אבל האמת) משמע שגם בזה נידון כמו שתיית כוס של עיקרין [ותלוי במחלוקת הפוסקים אם כוס של עיקרין הוא מה"ת או מדרבנן, שלדעת הגר"א וסייעתו יהא אסור מה"ת, ולמאירי חת"ס וחזו"א יהא אסור רק מדרבנן], כיון שעיקר קרא איירי דומיא דפצוע דכא שהוא בביצים בגיד ובחוטאי הביצים, עיי"ש.

והנה סירוס באיברים הפנימיים מחד גיסא חמור יותר מכוס של עיקרין משום שעושה מעשה גמור, ומאידך בכוס של עיקרין יתכן שפוגע באיברים החיצוניים [עי' הערה הבאה] ואילו כאן הוא באיברים הפנימיים, וצ"ע.

פ"א בחזו"א (יג, א) מבואר שכוס של עיקרין הוא לוקה בשאר הגוף [במח ובעמוד שדרה וכדומה] ואינו ליקוי באיברי הזרע.

אמנם הרבה אחרונים חלקו עליו ונקטו שכוס עיקרין מזיק איברי הזרע, עי' לבוש (ה, יב) שכתב 'בכוס של עקרין שמגיע כח המשקה עד אברי ההולדה ומסרסן', ובשו"ת בית אפרים שם (ד"ה ומ"ש לענין) שכתב 'דאיכא תרי גווני עקר על ידי כוס של עקרין, חדא שע"י שהסמים חדים וחריפים שדי זיהרא בגיד או בביצים ומקלי קלי להו ויאכל חצי בשרו, ועי"ז נעשה עקר שאינו

בו הפוסקים אם הוא מה"ת או מדרבנן, והכרעת החזו"א שהוא מדרבנן^{פב}. [וכנראה כל סירוס אפי' ע"י אמצעיים כימיים שונים דינם ככוס עיקרין].

האיסור אף במקום צער גדול, ואף בכוס של עיקרין, ורק במקום סכנה מותר^{פג}.

ראוי להוליד, ולפעמים אינם גורמים קלקול כ"כ, ואין אוכלים בגיד ובביצים כלל רק שגורמים שעי"ז נסתם שבילי הזרע'. ובכסא דהרסנא (בשמים ראש סוף שמ ד"ה אמנם) ג"כ כתב שמסתבר שעושה רושם בביצים או בגיד ע"י נקב או התכווצות [וכתב דפשוט לו שאם כוס עיקרין אין עושה שינוי הניכר לעינים לא שייך לומר שאסור לסריס לשתות כוס כיון שאינו ניכר]. ועי' אג"מ (ג,טו) שג"כ נקט בדבריו שהוא פגיעה באיברי ההולדה.

ועי' בכסא דהרסנא (בשמים ראש שמ) שנסתפק אם פלוגתת רש"י ותוס' בכוס עיקרין אף באינו עושה רושם כלל באיברי ההולדה, ומ"מ אסור לרש"י לבוא בקהל, ולתוס' דוקא בכה"ג מותר, או שפלוגתתם בעושה שינוי באברי ההולדה, ומ"מ מכשרי התוס', ומטעם שלא נעשה השינוי עם סילוק ידיו ממש, דאפשר שצריך זמן רב לדבר, שיתערבו המשקים עם הדם, ואח"כ פועל פעולתו ומתנהל לאטו, ולרש"י דוקא בכה"ג אסור בקהל, עיי"ש.

^{פב} הנה ברמב"ם (איסור"ב טז, יב) ושו"ע (ה"ב) כתבו שבכוס של עיקרין אסור ואין לוקין עליו, ובמ"מ שם כתב דכן מוכח מהסוגיא בשבת (קי:), דכל היכא דלא נגע באיברים ממש לא מחייב. הדעות שאסור מה"ת: בקרן אורה (שבת קי:) ומנ"ח (רצא) תמהו מדוע לא ילקה כמו כל סירוס [שהרי מוכח בגמ' שיש סירוס אחר סירוס בכוס של עיקרין], ומשמע שפשוט להם שהוא אסור מה"ת [ומה שאין לוקה עליו תירץ בקרן אורה שהוא משום דלא עביד מעשה]. וכ"כ בבית אפרים (אבה"ע ב), וכן הביא הברכי יוסף (ה"א) מהרמ"ך שהוא מה"ת. וכן צידד בהפלאה (נתיבות לשבת ה"ב) שהוא מה"ת כדמשמע מלשון הרמב"ם ושו"ע שכתבו 'ואין לוקין עליו', והביא לזה הכרח שהוא מה"ת למ"ד בסנהדרין () שבן נח מוזהר על הסירוס מדכתיב 'ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה', ובו אין חילוק בין מעשה לבין כוס של עיקרין, ואמנם בישראל כתיב 'בארצכם לא תעשו', מ"מ מדין 'מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור' בודאי שאף ישראל מה"ת.

ובביאור הגר"א (סקכ"ח) ביאר דהאיסור בזה נלמד מדכתיב 'משחתם' דהוא איסור עשה, אבל הלאו דבארצכם לא שייך בהם, דקאי על מעוץ וכתות והוא רק באיברי ההולדה [שהרי לדעת ר' יוסי בבכורות לט: אין דין סירוס רק בגיד ולא בביצים, ולדידן אסור בביצים דקיי"ל כר' יהודה כמש"כ בביאור הגר"א (ה"כב), אלא שלדעת התוס' בבכורות שם המחלוקת רק לגבי הקרבה, אבל בסירוס אסור בביצים נמי לכו"ע]. נמצא שלדעת האחרונים הנ"ל כוס עיקרין הוא מה"ת [ומה שאין לוקין: להגר"א משום שהוא איסור עשה של 'משחתם', ולקר"א משום שהוא קלוש ואין בו מעשה. ויתכן דנפק"מ באיברי ההולדה הפנימיים שמחד גיסא הוא מעשה בידים, ומאידך אינו בכלל מעוץ וכתות]. ומדברי התוס' בבכורות (לט: ד"ה כולן) הוכיח באג"מ (ג, יב) שס"ל שהוא מה"ת שהרי כתב שאף לר' יוסי שבביצים לא הוי מום, ה"מ להקרבה אבל בסירוס אסור דמ"מ קרא ד'בארצכם לא תעשו' הוא אף בביצים בכל מקום שמסתורס דאפילו ע"י כוס אסרינן בשבת [כן הוא גירסת חק נתן וצאן קדשים בגליון שם, והגירסא שלפנינו 'דאפילו ע"י שיתייחם אסרינן' אין לו שום משמעות], ולתוס' אף מלקות יש בדבר. [ומש"כ תוס' בשבת (קיא.) שבאשה לא שייך סירוס, והכוונה כמו שביאר הט"ז (ה"ו) כיון שאיברי הזרע שלה אינם בחוץ, ומשום כך היא מדרבנן אף באיברים הפנימיים, מ"מ באיש שיש לו איברי זרע בחוץ הוא מה"ת אף לפנימיים].

הדעות שאסור מדרבנן: אמנם במאירי (שבת קי:) מבואר שאסור רק מדרבנן, וכן נקט בשו"ת חת"ס (אבה"ע"ז כ) בדעת הרמב"ם ושו"ע, וכן הכריע החזו"א (יב, ז ד"ה וע"ד).

האיסור על המסרס או המסורס

נחלקו הפוסקים אם האיסור על פעולת הסירוס או על המסתרס^{פג}, ונפק"מ אם יש מעלה שבאופן שמתירים יעשהו גוי^{פח}, וכן כשעושים בעל כרחו אם צריך להפסיד כל ממנו כדין לאו דאורייתא.

סירוס אחר סירוס

איסור סירוס נאמר אף באדם שהוא כבר מסורס, כדאיתא בשבת^{פז} 'הכל מודים במסרס אחר מסרס שהוא חייב, שנאמר ומעוך וכתות ונתוק וכרות, אם על כרות

^{פג} בפ"ת (סק"י) הביא מברכ"י בשם הריטב"א (יבמות סה:): דבמקום סכנה מותר לאיש לשתות כוס עיקרין, וביאר באג"מ (גיב) שלא בא לחדש שבמקום סכנה מותר, דזה פשיטא ומותר אף סירוס ממש, אלא לומר דשלא במקום סכנה אף בשביל צערא טובא אסור [אף אם כוס של עיקרין דרבנן], כדהוכיח הריטב"א שם מהא דיהודית דביתהו דר"ח דהוה לה צערא טובא בלידה ומ"מ אם היתה מיפקדא אפ"ר היתה אסורה לשתות סמא דעקרתא, ומוכח שאיש שמצוה אסור לשתות, והרי אשה אף בסירוס ממש הוא רק מדרבנן [לדעת רוב הפוסקים] ומ"מ אף במקום צערא אסור.

^{פד} בהפלאה (נתיבות למשה סק"ז) כתב שמלשון הרמב"ם ושו"ע 'וכל המסרס לוקה' משמע שהאיסור הוא על המסרס, אלא שכתב שלפי המבואר באיסור 'לא תקיפו' שכיון שנאמר בלשון רבים אחד המקיף ואחד הניקף במשמע, ה"נ הרי כתיב 'לא תעשו'. וכ"ש לפי מש"כ רש"י (שבת קי:): דקרי ביה 'לא תיעשו', א"כ עיקר קרא מיירי במסרס עצמו [כעין שכתבו תוס' (נזיר נז:)] לגבי הקפה דעיקר קרא בניקף מיירי, וסיים דמ"מ אינו דומה לגמרי ללאו דהקפה דקיי"ל ביה מקיף דומיא דניקף שאשה אינה באיסור הקפת איש ואילו כאן חייבת בסירוס איש [שאל"כ מדוע לא הזכירו חילוק זה בקידושין (כט.) יחד עם כל תקיף וכל תשחית זקן]. נמצא שדעת ההפלאה שהאיסור אף על המסתרס ואולי הוא עיקר האיסור.

אמנם במנ"ח (רצא, א) ובית משה (אבהע"ז ה, ט) נקטו שהאיסור רק על המסרס ולא על המסורס [שיחשב רק 'מסייע'] ובוה חלוק מאיסור הקפה שנאסר על הניקף.

^{פה} בדבר אליהו (קלאצקין יז) כתב שאף אם נאמר שיש איסור אף על המסתרס, מ"מ בעשיית ניתוח אף באיברי הזרע, לא חמיר משתיית כוס של עיקרין, ואפילו קל ממנו, שהרי קודם מרדימים אותה, ולא תרגיש שום כאב ולא תעשה שום תנועה, והרופא הוא העושה ואין שום סיוע מצידו, ממילא אם הוא רופא נכרי יש בדבר רק דין 'אמירה לעכו"ם' [ועי' פמ"ג (או"ח מ"ז שז, ד) שמצדד דבאיסור עשה בשאר איסורין דלאו איסור שבת ויו"ט, לא אסרו אמירה לעכו"ם, ובפמ"ג (או"ח מ"ז תסח, ב) החליט כן להלכה. מיהו בגליון רע"א (ב"מ צ.) ציין לדברי התוס' (ר"ה כד: ד"ה שאני) שמבואר להדיא שיש איסור אמירה לעכו"ם אף באיסור דרבנן, ועי' דבר אליהו שם. ובשבט הלוי (ו, רד) צירף הפמ"ג הנ"ל לענין שאי"צ למחות במוסרים חתול נקבה לגוי כדי לסרסה].

^{פז} שבת (קיא.). ועי' ט"ז (ה, ה) שתמה על הפרישה שהביא מקור לסירוס אחר סירוס מדכתיב 'לא תעשו' בלשון רבים, והרי בגמ' למדו כן ממעוך וכו'.

חייב על נתוק לא כל שכן, אלא להביא נותק אחר כורת שהוא חייב'. היה מסורס בידי שמים אפי' באופן שלא היה לו רפואה יש לאסור לסרסו^פ.

אין איסור בכוס של עיקרין אחר כוס של עיקרין, ולפיכך אם כבר נתנו לו כוס של עיקרין אין איסור בכוס השנייה, ונפק"מ לזריקות שדומים במהותם לכוס של עיקרין^{פח}.

באשה אין איסור 'סירוס אחר סירוס'^{פט}.

וכמו"כ בזקן אין איסור סירוס, דאינו ניכר^צ או דחשיב כבר כמסורס^{צא}.

סירוס זמני

להשתמש בתרופה או זריקה הגורמת לסירוס זמני שעובר אחר כמה חודשים מעצמו, בעת צורך גדול יש להתיר^{צב}. וכ"ש באופן שיכול להזיק לרבים שיותר יש להקל^{צג}.

^פ בחתם סופר (אבה"ע יז ד"ה וזה) כתב להתיר באופן שהיה כבר סריס בידי שמים [עכ"פ כשאין רפואה למכתו], ודייק זאת מלשון הגמ' בשבת (קיא.) לאתויי 'נותק אחר כורת' ולא קאמר 'נותק אחר כרות', וכן נקט בספר תעלומות לב (ח"ב ד) שמותר.

אמנם החת"ס בחידושיו למסכת שבת (שם) כתב להיפך דלמאי דילפינן ממנתק אחר כרת אסור אפי' היה סריס בידי שמים. וכן נקט היעב"ץ (באיגרת ביקורת). ובאמת שכן מבואר להדיא ברמב"ן (שבת שם) דמיירי בסריס חמה ואעפ"כ הקשו שאסור לו לשתות כוס של עיקרין.

^{פח} בחזו"א (יג) מבואר שאין איסור בכוס השנייה, וז"ל 'נראה דבכוס עיקרין אין איסור אלא אם הדבר גורם גירעון בגופו, אבל אם שותה כוס שני, אין בשני איסור כיון דכבר הוא לקוי ע"י הראשון ואין השני מוסיף כלום, והא דאסרינן לסריס לשתות כוס עיקרין היינו משום דהלקותא של הסריס היא בגיד ובביצים, והלקותא של כוס עיקרין היא בשאר הגוף שגם המוח וחוט השדרה ושאר עצבי הגוף משתתפים לבישול הזרע והלכך הלקוי בגיד ובביצים אע"ג שכבר הוא נטול כח ההולדה וכח המתאווה, כששותה כוס עיקרין נלקה עוד בכח שהיה עדיין בריא עד ששתה את הכוס'. ולפי"ז כל שנדע שהזריקה השנייה והראשונה שוות הם, אם כבר קיבל הזריקה הראשונה אין שום משמעות לזריקה השנייה.

אלא שלכאורה כל התועלת בזריקה השנייה היא לאפשרות שתפוג הזריקה הראשונה, ונמצא שמאריך את זמן סירוסו, ע"י בסמוך לגבי 'סירוס זמני'.

^{פט} אג"מ (חז"מ עגז) ע"פ דברי התוס' (שבת קיא.). דברי האג"מ הם לגבי אשה שיש לה מחלה ברחם וצריכה לעבור ניתוח להסרת הרחם, ואגב אורחא דרכן של הרופאים להסיר את השחלות והחצוצרות, אף שאין בהם שום מחלה [כדי למנוע חשש רחוק של סרטן], ומסיק דאין באשה איסור סירוס אחר סירוס כמבואר בתוס' (שבת קיא.), וכיון שאחר נטילת הרחם שוב לא שייך שתלד, מותר ליטול הכל, [לשון תוס' 'לא שייך בה מסרס אחר מסרס, דאין שייך בה סירוס', ואין כוונתם שאין מציאות של סירוס, דבודאי איכא מציאות של סירוס ע"י חיתוך הרחם, אלא כוונתם דלא שייך אצל אשה עניני סירוס דמעוך וכתות ונתוק וכרות המוזכרים בפסוק שהם איברים החיצוניים, והרי מפסוק זה ילפינן לאיסור מסרס אחר מסרס].

^צ רשב"א שם.

^{צא} חזו"א או"ח.

סירוס ב'עקר' או 'זקן'

'עקר' שאינו יכול להוליד בשום אופן [אף ע"י רפואה] אין בו איסור סירוס, אמנם אדם 'זקן' שאינו יכול להוליד נאמר בו דין סירוס כיון שע"י רפואה יכול לחזור ולהוליד.^{צד}

סירוס באשה

אשה ג"כ אסורה בסירוס בידים^{צה}, וכגון ע"י כריתת רחמה או שחלותיה או בקשירת החצוצרות [ואף כשסכנה היא לה להכנס להריון כשיש פתרונות בטוחים אחרים]^{צו}

^{צב} באג"מ (ג,טו) כתב שלא מצינו איסור סירוס זמני, והרי היראים הוכיח שיטתו שניקב הגיד אינו בכלל כרות שפכה אלא רק לפסול הולד [שבאותו זמן אינו ראוי לילד], מהא דנסתם כשר, וס"ל דפצוע דכא אינו חוזר להכשרו, וכיון דכוונת היראים לא רק על הפסוק של 'פצוע דכא וכרות שפכה' שנאמר לענין פסול קהל [בפרשת כי תצא], אלא גם על הפסוק של 'ומעוך וכתות ונתוק וכרות' [שבפרשת אמור] שאין להם רפואה, וא"כ בסירוס זמני בודאי שאינו בכלל האיסור, והוכיח דאף לדין דקיי"ל דניקב פסול וחוזר להכשרו עכ"פ הוא דווקא ע"י רפואה אבל אין בכלל זה כשחוזר ומתרפא מעצמו, עיי"ש שהוכיח כן. ומ"מ כתב דכוס של עיקרין שאני שהוא פוגע באיברי ההולדה משא"כ כאן שרק פוגע ביצירת תאי הזרע וכדומה. ויש לדון בלקיחת תרופה או זריקה של סירוס זמני אחר שכבר מסורס זמנית, שאולי בדרך ממ"נ יהא מותר, דאם קיי"ל כאג"מ שסירוס זמני אינו איסור א"כ הזריקה השנייה מותרת בלא הראשונה, ואם סירוס זמני נחשב לסירוס הרי הוא כבר מסורס, אף שבפועל מוסיף זמן לסירוסו, וצ"ע.

^{צג} הנה בריטב"א (יבמות סג:) כתב 'אסור לאדם לשתות דבר שיעקרהו כדי לעסוק בתורה, אבל לבטל ממנו תאוה והרהור שרי, ואריך. וכן שמעתי בשם רבינו הגדול, שאם קיים פריה ורביה וחשקה נפשו בתורה לגמרי, ורוצה לאכול או לשתות דבר שיעקר כדי שלא יתבטל מתורתו, שהוא מותר. דההיא דר' יהושע (יבמות סב:) מצוה דרבנן היא, ובכי הא שרו רבנן. וטעמא דמסתבר הוא. ושמעתי על גדולים שעשו מעשה בעצמן בדבר זה. וא"כ כ"ש כשמזיק אחרים בתאוות, ופעמים שיש לו דין 'רודף' שבודאי מותר עכ"פ האי איסור דרבנן של כוס של עיקרין [או זריקות וכדומה]. ובפרט שהוא רק סירוס זמני שהתיר האג"מ בהערה הקודמת.

^{צד} בשבת (קיא.) אמרו שבזקן לולי שהיה אפשר להחזיר לו כח ההולדה ע"י רפואה לא היה בו דין סירוס. וכשתירצו שם שההיתר הוא בזקנה או בעקרה, כתב בחידושי הר"ן שה"ה 'עקר' ג"כ אין בו איסור סירוס, אלא שאגב זקנה אמרו ג"כ עקרה וה"ה עקר. טעם הדבר: כתבו תוס' (ד"ה אלא) 'דזיקנה לאו סירוס הוא', וכונתו כמו שמבואר בתוס' הרא"ש (שם) שמסרס אחר מסרס גזיה"כ שאסור כיון שבתחילתו היה בר אולדי משא"כ באופן שבטבעו לא היה בר אולדי.

^{צה} שו"ע (ה,יא.) [מלבד דעת הב"ח (סוף ה) שמבואר בדבריו שבמקום צער לידה וכדומה מותר אף לסרס בידים, וכבר תמהו עליו הט"ז (סק"ז) והחת"ס (תשובה א,כ) שבודאי אשה אסורה במעשה בידים, ורק בכוס של עיקרין מותר].

^{צו} ואמנם באופן שסכנה היא לה להכנס להריון ואין בנמצא שום פתרון אחר [מחמת ששאר הפתרונות אינם יכולים להתבצע אצלה, כגון שאינה יכולה לקבל טבעת ברחמה וכשנוטלת גלולות רואה דם, ע"י אג"מ ד,לד], מותר לה לקשור החצוצרות, אלא שראוי שתעשה כן בדרך

כדי למנוע ממנה הריון, ולדעת רוב הפוסקים הוא מדרבנן^צ. ומ"מ בלא סכנת נפשות אסורה בסירוס הנ"ל^{צח}, ויש מתירים במקום צער גדול^{צט}.

שיהא באופן הפיך, ועי' שבט הלוי (ט,רסה) דטפי עדיף להתיר סירוס ע"י עקירת הרחם [שלדעת רוב הפוסקים הוא מדרבנן] ממה שישמש בנרתיק.

^צ הנה מבואר בגמ' בשבת (קיא.) שאשה מותרת בשתיית כוס של עקרין, [ורק לריב"ב הסובר שאשה נמי מצווה בפרייה ורבייה הוצרכו לאוקמי בעקרה וזקינה]. ונאמרו בזה ב' דרכים בראשונים.

א. שאין בה איסור סירוס כלל. כן הוא דעת רש"י, תוס' (ד"ה בזקנה) רמב"ן, רשב"א, (שם), חינוך (תקנט) וסמ"ג (לאוין קכ), וכפשוטו הסוגיא שם. ובטעם הדבר: רש"י כתב (שם) דאיסור סירוס תלוי במצות פרייה ורבייה, וא"כ למאי דקיי"ל שאינה מצוה בפר"ו אין בה איסור סירוס [ולדעה זו הביא הריטב"א (שם ד"ה א"נ) ב' אפשריות אם נקבה של בע"ח ג"כ יהא מותר, או שלא שייך בהם ציווי של פו"ר ואסור. ועי' מנחת חינוך (רצא) שתמה שלדברי רש"י לא יאסור סירוס בכל בע"ח אף הזכרים כיון אין אנו מצווין בהם על פו"ר, אמנם עי' ביראים (שמב) שביאר שהתורה כבר גזרה בכל הזכרים אף בבע"ח כיון שבאנשים שייך בהו פו"ר]. ואילו בתוס' רשב"א ורמב"ן מבואר שאי"ז מחמת שתלוי בפרייה ורבייה אלא שבאשה לא שייך סירוס. ובביאור דבריהם: מדברי הב"ח (סוף ה) משמע שאין מציאות של סירוס אלא ע"י סם [ובחת"ס (תשובה א, כ) תמה שבודאי יש לה איברים פנימיים]. ובט"ז (ה,ה) וחת"ס (שם) ביארו שאיסור סירוס הנלמד ממעוך וכתות נאמר רק באיברי זכר שהם חיצוניים ולא באשה.

ב. שיש איסור ואין מלקות: ברמב"ם (איסור"ב טז,יא) ושו"ע (ה,יא) כתבו דהמסרס את הנקיבה פטור, וביאר במ"מ (שם) לבאר שהוא פטור אבל אסור, משום שהרמב"ם פסק כדעת ר' יהודה בתו"כ (פ' אמור ז,יב, וכע"ז בתוספתא מכות ה,ו) דאיתא שם: 'מנין שהנקבות בסירוס ת"ל כי משחתם בהם מום בם, ר"י אומר אין הנקבות בסירוס'. והוסיף במ"מ 'וכן מבואר בשבת', וביאר במנ"ח (רצא בסוף) שהכוונה שהרמב"ם נסמך על הסוגיא בשבת (קיא.) שמבואר שמותר לאשה לשתות כוס של עקרין, ובהכרח דקיי"ל כר"י ולא כת"ק. [ובסמ"ג (לאוין כב) ביאר שדעת הרמב"ם שת"ק ור"י בתו"כ נחלקו לענין פסול הקרבה, ולא לענין סירוס, וכוונתו שאם נחלקו בסירוס היה לו לפסוק כת"ק שאסור, ונמצא לדעת הסמ"ג סירוס באשה הוא מדרבנן].

ולדינא: דעת רוב הפוסקים [בדעת הרמב"ם והשו"ע] שאיסור סירוס באשה הוא רק מדרבנן [סמ"ג, מגיד משנה, ב"ח, פרישה, לבוש, ט"ז, חת"ס] ובטעם האיסור מדרבנן: א. במ"מ מבואר שהוא איסור דרבנן של סירוס [עי' ט"ז סק"ו]. ב. בפרישה ולבוש הביאו דאסור משום 'לא תהו בראה' [ובט"ז (ה,ו) תמה דא"כ אמאי מותרת בשתיית כוס של עיקרין]. ג. בט"ז (שם) והפלאה (נתיבות לשבת ה,יא) ביארו שאסור רק משום צער הגוף, וגם בבהמה אסור משום צער בע"ח. אמנם בביאור הגר"א (סקכ"ה) נקט שלרמב"ם איסור סירוס באשה הוא מה"ת ונלמד מדכתיב 'משחתם' וביאר דהרמב"ם פסק כת"ק בתו"כ שמרבים אשה מדכתיב 'משחתם בם', אלא שאין בה מלקות כיון שאינה בלאו ד'לא תעשו', וכן משמע קצת בבית שמואל (סקי"ד) שהוא מה"ת. [ועי' בסמוך שבתשובות והנהגות נקט שאף להגר"א אם עושה כן להנצל מצער אינו 'השחתה' ואסור רק מדרבנן].

^{צח} אג"מ (ג,יב) ע"פ מש"כ הריטב"א יבמות (סה:) מהא דיהודית דביתהו דר"ח דהוה לה צערא טובא בלידה ומ"מ אם היתה מיפקדא אפו"ר היתה אסורה לשתות סמא דעקרתא, אף שסם באשה הוא מדרבנן. ורק בפיקו"נ מותר, וכמש"כ בברכ"י, הובא בפ"ת (סקי"א).

אבל מותרת לשתות כוס של עיקרין [או ע"י תרופות], כיון שאינו מעשה בידים באיברי ההולדה^פ, ונקטו הפוסקים שאף בלא צער מותר^ק, ומ"מ כתב החת"ס^{קב} שלמעשה אשה שלא ילדה עדיין ולא קיימה 'לשבת יצרה' לא תשתה כוס עיקרין [רק במקום חולי או צער^{קג}], אבל אם כבר קיימה שבת כל דהו מותר אף בלא צער, ומ"מ אם לא קיים בעלה פו"ר צריכה רשות מבעלה ויש בידו זכות לגרשה^{קד}.

^{צט} בתשובות והנהגות (ב,תרסט) יצא לחדש שאף לדעת הגר"א אינו אסור מה"ת אלא רק כשזהו דרך השחתה, אבל כשאין הכוונה להשחתה אלא לרפואה להציל מצער גדול [עכ"פ באינה ראויה לילד], גם להגר"א אין בזה איסור תורה דאינו בכלל 'משחתם בהם', ואסור רק מדרבנן. ולכאורה יש לסמוך על האי היתרא שהרי הגר"א דעת יחידאה הוא, ולרוב הפוסקים הוא איסור דרבנן, [וגם להגר"א הוא רק בדעת הרמב"ם, אבל דעת רש"י ותוס' ושאר ראשונים בשבת שם בודאי ס"ל שהוא מדרבנן], ואף שנקט האג"מ (בהערה הקודמת) שגם לדידהו הותר רק במקום פיקו"נ כדמוכח ממעשה דביתו דר' חייא, מ"מ יש לצרף להיתר דעת הב"ח שהתיר סירוס בידים במקום צער, וכ"ש לדעת הט"ז והפלאה שנקטו סיבת האיסור מדרבנן משום חבלת הגוף, שבמקום צער גדול בודאי לא נאסר, וצ"ל דבמעשה דביתו דר' חייא לא היה צער גדול כ"כ, וצ"ע].

^פ רמב"ם (הלכה יב) ושו"ע (סעיף יב). וביאר בבית שמואל (סקי"ד) שהחילוק הוא בין מסרס במעשה לבין ממילא.

ביאור ההיתר: לדעה שאיסור סירוס באשה דרבנן י"ל שלא גזרו באשה (שאינן הכ"ת לאיסור תורה) אלא במעשה. ולדעה שאיסור סירוס באשה הוא מה"ת, י"ל שכוס של עיקרין שאיסורו דרבנן גזרו רק בזכר [כיון שעיקר קרא דסירוס נאמר בזכר, ובפרט לחינוך (תקנט) שטעם איסור סירוס הוא משום המלכים שהיה דרכם לסרס הזכרים]. ולדעת הגר"א שגם אשה וגם כוס של עיקרין הוא מה"ת מדכתיב 'משחתם', צ"ל ששתיית כוס עיקרין אצל אשה אינו בכלל השחתה [וכעין דברי תשובות והנהגות הנ"ל שרק בדרך השחתה אסור מה"ת].

^{קא} ט"ז (סק"ז) בית שמואל (סקי"ד) חלקת מחוקק (סק"ו) וברכ"י (סקי"ד). [דלא כיש"ש (יבמות ו,מד) וב"ח שהתירו רק במקום צער, הובא בפ"ת (סקי"א)].

^{קב} שו"ת חת"ס (א,כ) הובא בפ"ת (סקי"א). שהרי מבואר בתוס' בגיטין (מא: ד"ה לא) שגם אישה מצווה בדין 'לשבת יצרה'.

^{קג} עי' יש"ש (יבמות ו,מד) שכתב שאם לצער לידה הותר, כ"ש כשאין בניה הולכים בדרך ישרה והיא יראה שלא תרבה זרע כי האי, הובא בפ"ת (סקי"א). ומבואר שלא רק צער הגוף התיר אלא גם צער הנפש.

וביאר בשו"ת בצל החכמה (ד,סה) שאין כוונת היש"ש להתיר כשהאשה אינה רוצה להוליד זרע מרעים שאינה עובדי ה' ומכעיסים לפניו, דבזה בודאי אמרינן לה בהדי כבשי דרחמנא למה לך, כעין דאיתא ברכות (י). דא"ל נביא לחזקיה, והתם ראה ברוה"ק שבודאי יהא רשע, וכאן אין הדבר ברור, אלא כוונתו שמחמת שיהא לה צער לראות בנים כאלו. ולפי"ז כתב לחדש שאם יש צד גדול שיהיו לה בנים מפגרים או שיהיו חולים ויצערו אותה, מותר לה לשתות כוס של עיקרין [שהרי גם בהנ"ל אינו ודאי אלא ספק, וכאן הוא אף צער ודאי כל זמן הריונה עד שיגדל ויתברר אם הוא בריא].

^{קד} חת"ס שם, ועי' בצל החכמה (שם).

בכל אופן שמוכרחת לעבור סירוס עדיף שרופא גוי יעשה כן^ק. אבל אשה ודאי שאסורה בסירוס איש^ק.

חיתוך ביצה שאינה מתפקדת

הכרעת הגר"ש אלישיב זצ"ל^ק שאין בזה איסור סירוס אחר סירוס [אף לדעה הרפואית שאינה מזיקה כלל בהשארותה, ואין בזה פיקוח נפש], שאמנם נתחדש שאם לקה באחד מאיבריו ונעשה סריס ואינו מסוגל להוליד, מ"מ פעולת השחתה באבר השני ג"כ אסרה תורה כלשון הרמב"ם ושו"ע^ק 'כיצד, הרי שבא אחד וכתר הגיד, ובא אחר וכתר את הביצים או נתקן, ובא אחר וכתר חוטי ביצים, או שבא אחד ומעך את הגיד, ובא אחר ונתקן, ובא אחר וכתרו, כלם לוקים ואף על פי שלא סירס אחרון אלא מסורס', אבל אם האבר השני אין בו שום חיות אין בזה משום מסרס אחר מסרס^ק. ויש לצרף בזה מש"כ החת"ס^ק שדין מסרס אחר מסרס אינו חייב רק בסרסו אדם בתחילה, אבל בנסתרס מאליו ואח"כ נתק אינו חייב^{קיא}.

^ק נחלקו הפוסקים אם האיסור על פעולת הסירוס או על המסתרס [הובא באוצה"פ ס"ק ס"ג], שבהפלאה (נתיבות למשה סק"ז) כתב שמלשון הרמב"ם ושו"ע 'וכל המסרס לוקה' משמע שהאיסור על המסרס, אלא שלפי המבואר באיסור 'לא תקיפו' שכיון שנאמר בלשון רבים אחד המקיף ואחד הניקף במשמע, ה"נ הרי כתיב 'לא תעשו'. וכ"ש לפי מש"כ רש"י (שבת קי:): דקרי ביה 'לא תיעשו', א"כ עיקר קרא מיירי במסרס עצמו [כעין שכתבו תוס' (נזיר נז:): לגבי הקפה דעיקר קרא בניקף מיירי], וסיים דמ"מ אינו דומה לגמרי ללאו דהקפה דקיי"ל ביה מקיף דומיא דניקף שאשה אינה באיסור הקפת איש ואילו כאן חייבת בסירוס איש [שאל"כ מדוע לא הזכירו חילוק זה בקידושין (כט.) יחד עם כל תקיף וכל תשחית זקן, עיי"ש].

^ק שו"ת חת"ס (חומ"מ קפה), וכ"כ ההפלאה (נתיבות למשה סק"ז) דאינו דומה בזה ללאו דהקפה דקיי"ל ביה מקיף דומיא דניקף שאשה אינה באיסור הקפת איש [כמבואר ביו"ד קפח לדעת הר"ף והרא"ש], והוכיח כן ממה שלא הזכירו בקידושין (כט.) סירוס יחד עם כל תקיף וכל תשחית זקן שאשה פטורה בהם.

^ק קובץ תשובות (ג,קעב).

^{קח} ה"א.

^{קט} ויש לעיין לפי מש"כ במנ"ח (תקנט) שאם נפצע באבר אחד ושוב נכרת אינו בלאו דפצוע אלא בלאו דכרות, משום דעכשיו שנכרת אין עליו שם פצוע, וכן דן בנכרת בידי שמים אחר שהיה פצוע בידי אדם, אם עכשיו יהא מותר [ותלה הדבר בנידון הראשונים בנפצעה הביצה וחזר וכתרה], א"כ מבואר שיש משמעות לשם הדבר אף שכבר אין בו חיות, וצ"ע.

^ק אבעה"ז יד.

^{קיא} ובכסא דהרסנא (על שו"ת בשמים ראש, שמ) הקשה דא"כ משבת (קיא.) דהקשו לגבי שותה לירוקנא ומיעקר ומי שרי, ומוקי לה בסריס ושוב הקשו מאיסור מסרס אחר מסרס, ואמאי לא משני דמיירי בסריס חמה. ותירץ דזהו תירוצ' הגמ' בזקן, וה"ה סריס חמה, אלא שהיה דחוק לגמ' להוקים בסריס חמה.

ובאמת שכדברי החת"ס כן מבואר בחידושי הר"ן (שם) בהא דתירצו בעקרה, כתב הר"ן דה"ה לעקר שמעולם לא היה ראוי להוליד, שלא אסרו אלא סריס הואיל והיה ראוי להוליד. ומשמע שסריס חמה שממעי אמו הוא אין איסור מסרס אחר מסרס.

חיתוך אשכים טמירים

תינוק שאשך שלו לא ירד לשק האשכים לפני הלידה, ואין אפשרות רפואית להביאו למקומו הנכון, כתבו הפוסקים שמותר לכוות את האשך הטמיר ואין בזה איסור 'סירוס'. ונאמרו בפוסקים ב' דרכים בסיבת ההיתר^{ק"ב}: א. שכיון שנוצר שלא במקומו נידון כבשר בעלמא^{ק"י}. ב. לפי דברי החזו"א שכריתה ופגיעה בפנים הגוף נחשב לסריס חמה ואינו בכלל פצוע דכא^{ק"ד}.

סירוס לתיקון אנדרוגינוס

סירוס בגוי

יש אומרים שאיסור זה הוא גם בגוי^{קט"ו}.

^{ק"ב} ומדובר באופן שידוע שכך נולד, אבל אם ידוע שנולד רגיל ואח"כ טיפסו למעלה לכאורה ב' היתרים אלו לא יועילו.

^{ק"ג} אג"מ (א,יב), הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה ג,קג אות ח. וכ"ה בנשמת אברהם אבהע"ז ה,ה בשמו).

^{ק"ד} חזו"א (אישות יב,ז בסופו).

^{קט"ו} ???? ועי' בהפלאה (נתיבות לשבת ה,יב) שכתב שלמ"ד בסנהדרין () שבן נח מוזהר על הסירוס מדכתיב 'ואתם פרו ורבו' שרצו בארץ ורבו בה', ובו אין חילוק בין מעשה לבין כוס של עיקרין, ואמנם בישראל כתיב 'בארצכם לא תעשו', מ"מ מדין 'מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור' בודאי שאף ישראל מה"ת.

שו"ת מנחת יצחק (ה,יב - יג).

פרק ו

נישואי פצוע דכא

פצוע דכא או כרות שפכה אסורים בבית ישראל^{קטז} [אף שכבר היו נשואין מקודם^{קיי}] ומותרים בגיורת ומשוחררת [משום שאינם נקראים 'קהל'^{קיח}], ובנתינה^{קייט}. ואף כהן שהוא פ"ד או כ"ש מותר בהם^{קכ}. וי"א שמותר אף בגרושה^{קכא}.

בשאר פסולי קהל [כגון ממזרת] לדעת המחבר^{קכב} אסור בהן ומותר רק בספיקן^{קכג} [היינו שתוקית ואסופית וכדומה], ולדעת הרמ"א^{קכד} מותר בכל פסולי קהל, וכ"ש בספיקן.

^{קטז} שו"ע (אבה"ע ה,א).

^{קיי} כן הוא הסכמת הפוסקים. והנה בשפתי חכמים (דברים כג,ד) דייק מדברי רש"י שם שפצוע דכא שנעשה אחר שכבר היה נשוי אי"צ להוציאה. ובשו"ת חת"ס (ג,יט) הביא שכ"כ הבאר שבע בספרו צדה לדרך בשם ספר קדמון, אלא שדחאו, וגם החת"ס כתב שפשוט וברור שלא כדבריו. ^{קיח} שו"ע שם. כמבואר במשנה ביבמות (עו.) 'דקהל גרים לא אקרי קהל'.

^{קייט} שו"ע שם. כדאיתא בבריתא שם (עו.).

^{קכ} שו"ע שם. ונחלקו בזה הראשונים: לראב"ד (פ"ט מאיסור"ב ה"ב) ורשב"א (ביבמות עו.), וטור (שם) הותר פצ"ד כהן וישראל בכל פסולי קהל כיון ד'לאו בקדושתיה קאי', וכמבואר בגמ' (יבמות עו.) לדעת רב ששת שהוכיח שכהן מותר בגיורת, ד'לאו בקדושתיה קאי', מהא דנתינה מותרת לפצ"ד [כדאיתא בברייתא] אע"פ שהיא אסורה לישראל מה"ת, ואף רבא שדחאו מתחילה דס"ל שאיסור נתינה הוא רק בגיורת אבל לאחר שנתגיירה הוא מדרבנן, מ"מ כיון שחזר בו רבא והסכים לרב ששת הכי הלכתא, וכמו"כ לדעת הרמב"ם אע"פ שפצ"ד אינו מותר בפסולי קהל [וכמ"ש להלן], מ"מ כהן פצ"ד מותר בגיורת כיון שאיסורה אינו מפורש בקרא, ואינו שווה בכל [מ"מ שם בדעת הרמב"ם], ולדעת בעה"מ (ע"ט.) כהן אסור בגיורת כדעת רבא שם מתחילה שאין להוכיח מנתינה דאיסורה מדרבנן.

^{קכא} בחלקת מחוקק (ה,א) כתב שכמו שמותר בגיורת ה"ה שמותר בגרושה וחללה, שכל אלו מוזכרות באותו הלאו, והוסיף דכיון שאינו בלאו דזונה א"כ משמע שאין לו קדושת הכהונה וה"ה דשרי לפ"ז ליטמא למתים ואינו נושא כפיו, וכדבריו נראה שנקט כבר הראב"ן (ח"ג ע"ב) שכתב וז"ל: 'והו"ל כחלל כהן ושרי בכהנת'.

ומאידך בב"ש (שם) [וכן במנ"ח תקנ"ט] נקט שלשית הרמב"ם הוא אסור בגרושה, דרך בגיורת שאינו מפורש להדיא בקרא לאיסור [דהיא בכלל זונה] בזה הותר פצ"ד כהן כמ"ש המ"מ שם, ורק לשית הרמ"א שפצ"ד שמותר בנתינה הוא מותר גם בממזרת שהוא לאו מפורש וא"כ ה"ה שמותר בגרושה. ומשמע שעכ"פ לכ"ע יש לו קדושת הכהונה לשאר דברים, וכ"כ בבית מאיר (סי ה') שרק לגבי קדושת הזיווג נאמר שלא בקדושתיה קאי ולא לשאר דברים, והכי מבואר כבר במאירי (יבמות עו.) שכתב 'והא דהן ועבדיהן אוכלין משום דלא אמרינן להו בקדושתיה קאי אלא לאיסורי ביאה'.

^{קכב} שו"ע שם. ונחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד (פ"ט מאיסור"ב ה"ב): לדעת הרמב"ם הוא אסור בממזרת, דס"ל דגם פצ"ד נקרא 'קהל' והוא נכלל בלאו שנאמר בממזרת ובפסולים 'לא יבוא

פצ"ד ממזר מותר בממזרת כיון שלממזר אין איסור בפצוע דכא^{קכ}.

בקהל ה'. ולראב"ד מותר כמבואר בגמ' שם דפצ"ד 'לאו בקדושתיה קאי' דמשום כך התירו כהן פצ"ד בגיורת, ובראב"ד הק' על הרמב"ם דמבואר במשנה דפצ"ד איסורו הוא רק לבוא בקהל, וכיון שממזרת אינה קהל אמאי אסורה לו, וי"ל דאומנם מצד האיסור דפצ"ד הוא מותר בממזרת דאינה קהל, אבל מדין הישראל שבו הוא אסור. ועוד הק' הראב"ד דכי היכי דשרינן ליה לכהן בנתינה [וכן פסק הרמב"ם] כיון דלאו בקדושתיה קאי, ה"ה שיש להתיר לישראל ממזרת דלאו בקדושתיה קאי. ובמ"מ שם תי' דהרמב"ם דייק דין זה מהמשנה דתני גיורת ולא תני שמותר בממזרת שזה חידוש גדול יותר, ואע"פ שלגבי כהן התירוהו בגיורת אין ללמוד מלאו זה שאינו שווה בכל ואינו מפורש בקרא, להתירו בממזרת שהוא לאו חמור יותר ששוה בכל ומפורש בקרא. ובבית אפרים (אבה"ע ב'), ובמקנה (קדושין עו: ד"ה אך), ובשע"ה (פט"ו ה"ט), תי' דהרמב"ם הוכיח שפצ"ד מותר בגיורת מהגמ' (יבמות נז: בעי מני' ר"י מר' אושעיא פ"ד כהן שנשא בת גרים מהו שיאכילנו' בתרומה, ופרש"י שם בשם המורה דקאי לענין בת גר וגיורת ואכלה משום דכשרות מתוספא בה, ולא קהל מיקרי ושריא לפ"ד ומשום כהונה לא מתסרא עליו, ע"ש. ובחתם סופר (אבה"ע ב יד) פי' דהגמ' שם איירי לדעת ראב"י דזרע גרים אסור לעולם והוא מדברי קבלה, ובזה התירו לכהן פצ"ד, ובסוגיא דרב ששת (עו.) איירי בגיורת עצמה שהיא בחזקת זונה ואסורה מה"ת, והיא להרמב"ם אסורה לכהן פצ"ד ד'בקדושתיה קאי'. וכדעת הראב"ד נקטו הרשב"א (יבמות עו.) והטור שם. וברשב"א הביא דנחלקו בזה בירושלמי דלר' ירמיה הוא מותר בממזרת, ולדעת ר' יוסא אסור בממזרת דהוא רק פסול הגוף ואינו פסול משפחה שיהיה מותר בכל הפסולים.

קכג שו"ע שם. ובאחרונים [נודע ביהודה (אבה"ע סי' ו), ישועות יעקב] הקשו דלדעת הרמב"ם שהוא אסור בממזרת למה הוא מותר בספיקה, הרי יש כאן ממה נפשך: שאם היא ישראלית הוא אסור בה שהוא פצ"ד, ואם היא ממזרת הוא אסור בה ג"כ לדעת הרמב"ם. ובש"ש (ש"א פ"ו) תי' זאת ע"פ המהרי"ט שכשהתירה התורה ספק ממזרת התורה התירה זאת בתורת ודאי, וביאר בחת"ס שם סי' יד 'שאפי' אי קמי שמיא גליא דממזר הוא, לדידן שאיננו יודעי' הרי הוא מותר, וכן מצינו קולא במשפחה שנשמעה שאל' הנביא אסור לו לגלותה, וה"נ האי ספיקות הרי הם כבריה בפ"ע, והם כגרים ומותרים עם זה ועם זה, דאינם לא קהל ה' וגם לא פסולים וכשם שגר מותר בפ"ד גם הספק מותר בפ"ד אפי' תהי' השתוקקת ישראל' גמורה מ"מ כיון שיצאה מכלל פסול ולכלל כשר לא באה ואין כאן שום ספק בעולם'. ובישו"י תי' דמיירי בספק גיורת ספק ממזרת שעל הצד שהיא גיורת הוא מותר בה.

אלא שיש להקשות (ב"ש ה,ב) שהרי ספק ממזרת אסורה בממזרת מדרבנן ולמה כאן לא גזרו מדרבנן על ספק ממזרת שתהא אסורה בפצ"ד. וי"ל שכאן שאינו מוליד לא גזרו, (בית מאיר סי' ה), או שזה רק מעלה שעשו ביוחסין במי שיש לו פסול הגוף, ופצ"ד שאין לו פסול הגוף לא גזרו (שער המלך פט"ו מאיסור"ב הלי"ט).

ובפוסקים דנו אם מיירי שהיא ספק ישראלית וספק פסולה או בספק גיורת דוקא דאם יש צד שהיא ישראלית היאך תהיה מותרת ובמיוחד לשיטת הרמב"ם שממזרת אסורה א"כ ממה נפשך צריכה להיות אסורה,

קכד שם.

קכה

פרק ז פוריות

בד"כ אחר שידוע על בעיית פוריות הגבר^{קכ} באה בדיקה יסודית של הזרע שכרוך בשאלה של פצוע דכא ובכל פעולה כזו צריך לעשות שאלה אצל מורה הוראה מובהק על היתר וצורת עשייתו^{קכז}.

לקיחת דגימת אשך [ביופסיה] או דיקור האשך

הנה בפעולות אלו הנידון הוא מחמת 'ניקבו הביצים' שמבואר בגמ'^{קכח} שבניקב נקב בביצה אחת פסול מלבוא בקהל, ומבואר בראשונים ובפוסקים שהוא דווקא בנקב מפולש^{קכט}, ובדיקור או ביופסיה הנקב הוא מפולש. אמנם למעשה הסכימו הפוסקים

^{קכו} בדיקת זרע: מקובל אצל גדולי הפוסקים שלהפנות זוג לבדיקת זרע מעבדתית באי פירון ראשוני הוא לאחר שהזוג נשוי לפחות שנתיים, ובד"כ רק לאחר שבוצע בירור יסודי אצל האשה [כולל צילום רחם], אא"כ ידוע אצל הגבר היסטוריה רפואית שמחמתה מסתבר שהבעייה בו, כמו 'וריקוצלה' או 'אשך טמיר' או 'תסביב אשך' או טיפול אונקולוגי וכדומה. ישנם פוסקים שמתנים את אישורם לבדיקת זרע בביצוע קודם של בדיקת פי סי טי [POST COITAL TAST: PCT] בדיקה של רופא שנעשית ע"י ספקולום כאשר הוא שואב ריר צווארי מהאשה [לאחר התשמיש עד מספר שעות לאחריו בסביבות זמן הביוץ], ומחפש בו תאי זרע בתנועה. השגת הזרע: הצורה הרגילה של הוצאת זרע בידיים כרוכה באיסור הילכתי חמור של 'השחתת זרע' ואינה מותרת כלל אלא במקרים חריגים ביותר. בד"כ הדבר מותר באמצעות 'קונדום הילכתי' כלומר קונדום מיוחד ללא חומר קוטל זרע שמחוררים אותו בקצהו וכך במהלך תשמיש רגיל עם קונדום זה נכנס חלק מהזרע לגוף האשה, כאשר רוב הזרע נשאר בקונדום ונלקח למעבדה לשם דגימת הזרע.

ישנו פתרון נוסף והוא 'בדיקת זרע נרתיקית' כאשר לאחר תשמיש רגיל [כאשר קודם לכן נשטף הנרתיק], האשה קמה מיד לאחר התשמיש ומצמידה כוסית סטרילית לגופה, כך שהזרע שנותר בנרתיק מטפף לתוך הכוסית ומובא למעבדה לשם בדיקת תאי הזרע, וממ"נ אם בדיקת הזרע נמצאת תקינה ניתן להסתפק בה, ובאם אינה תקינה יעשו בדיקת זרע באופן הקודם [בדיקת זרע נרתיקית ניתנת בכתי חולים בודדים כדוגמת שערי צדק ב-ם], אמנם מכמה סיבות פרקטיות כמעט ולא שייך להשתמש בצורה זו.

^{קכז} עי' בית שמואל (כה, ב) ומחצית השקל ואחיעזר (ג, כד) ונשמת אברהם (כג, ב) ^{קכח} בברייתא ביבמות (עה.) אמרו 'איזהו פצוע כל שנפצעו ביצים שלו, ואפילו אחת מהם, ואפילו ניקבו, ואפילו נימוקו ואפילו חסרו'. וכתבו התוס' (ד"ה ניקבו) דאפילו בביצה אחת ניקב פסול.

^{קכט} בריטב"א ונמוק"י (שם) כתבו שדווקא בנקב מפולש פסול [ושכן כתבו תוס', וכוונתם לתוס' עה: ד"ה ניקב], הובא בב"י, וכ"פ הרמ"א (ה, ז) דדווקא נקב מפולש פוסל. אמנם דעת רבינו ירוחם שאף באינו מפולש פוסל, ולגבי ביופסיה ודקירת האשך אין בזה נפק"מ שלעולם נחשב למפולש, ונפק"מ רק לאופנים שתופרים רק שיכבה מסויימת מהאשך [באופן של 'אשכים טמירים' או 'אשך מסתובב' וכדומה].

להתיר פעולות אלו בעת הצורך^{קל} [ועדיף שיקחו מהביצה השמאלית^{קלא}] מחמת כמה צירופים: א. ע"פ עדות ברורה של הרופאים שאח"כ יכול להוליד, ואינו פוגע כמעט בכלום בסיכוי להוליד^{קלב}. ב. יש שצירפו דעת היראים הנ"ל שאף בניקבו הביצים אף שאינו מוליד, מ"מ לא נפסל לבוא בקהל^{קלג}. ג. מבואר בחזו"א^{קלד} שפצוע בביצה בודאי צריך שיעור והוא מהלכות הרופאים ששיעור הפציעה הוא בגודל שמעכב מלילד, וכיון שהסכמת עולם הרפואה שיכול לילד, אי"ז בכלל 'פצוע'^{קלה}.

עדיפות דיקור על ביופסיה

יש שכתבו^{קלי} שאין חילוק בין דיקור לביופסיה. ויש מי שכתב שדיקור עדיף מביופסיה, ורצוי שהדיקור לא יעבור את רוב קוטרו של האשך^{קלז}.

בדיקת פי האמה

מי שהיתה לו סתימה בצינורות הזרע והכניס הרופא שפופרת דרך פי האמה לבדוק עם יש סתימה^{קלח} וכעת לא ברור אם יכול להוציא שכבת זרע יש מי שכתב^{קלט} שיש מקום לעשות את הבדיקה המוזכרת כתלמור כדי להתיר את האיש לקהל ובימינו ניתן לגרום להוצאת זרע על ידי גירוי במכשיר חשמלי.

פתיחת סתימה בשבילי הזרע

אם נסתם שביל הזרע [החוט הגדול שבביצים], לגבי איסור סירוס: כתב באג"מ^{קמ} להתיר לנתח ע"י חיתוך מקום הסתום ותפירתו מחדש, שידוע שמועיל לאחוז גבוה

^{קל} אג"מ (אבעה"ז ב,ג) מנחת יצחק (ג,קח) שו"ת מנחת שלמה (ג,קג ח) שו"ת שבט הלוי (ו,קצג). ח,רסו ד) הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ג,קעא).

^{קלא} מנחת יצחק שם.

^{קלב} בפוסקים הנ"ל. [ואמנם בכל דקירה וכ"ש ביופסיה ישנה פגיעה בלתי הכיפה בכמה וכמה חדרי זרע, אמנם הוא אחוז מזערי ביחס לחדרים שבאשך].

^{קלג} שו"ת זקן אהרן (א סו, סז). אמנם במנחת יצחק (ג,קח) האריך לדחות שבודאי בנקב בביצים אף ליראים פסול לבוא בקהל.

^{קלד} ט,ט.

ביופסיה: הנה בברייתא איתא 'ואפילו ניקבו ואפילו נמוקו ואפילו חסרו'. ובדין 'חסר' הפוסל הביא היש"ש (יבמות ח,ח) ב' מהלכים: א. שחסרו הוא דין בפני עצמו, וכפשטות הברייתא, ולפי"ז 'ניקבו' הוא בנקב מפולש אף שאין חסרון בגוף הביצים, ואילו 'חסרו' מדובר בנקב [אף שאינו מפולש] שיש בו חסרון [וכן מבואר מדברי רש"י ומאירי]. ב. כפירוש הריטב"א שחסרו קאי אנימוקו, כלומר שמחמת מכה או מעוך נימוקו, והוקטנו מאליהם, והיינו חסרו.

^{קלה} קובץ תשובות שם.

^{קלי} שו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות קלד).

^{קלז} ע"י חזו"א (ט,ט ד"ה ונראה).

^{קלח} כיום כמעט לא מצוי מכיון שבודקים הדבר ע"י צילום עם חומר ניגוד.

^{קלט} שבט הלוי (ה,קצב).

^{קמ} אבעה"ז (ד,ל).

של אנשים שיולדים אח"כ, ועיקר טעמו שכל שעוסק בלרפאות הוא הפך פעולת השחתה וסירוס שאסרה תורה^{קמא}. ובאבן ישראל^{קמב} הוסיף סברא להיתר שכיון שמבואר בב"י^{קמג} דלגמרא דידן גם כרות שפכה חוזר להכשרו [דלא כספרי], א"כ הרי אינו פסיק רישא שיעשה סריס, ושפיר שרי לנתחו כיון שעכ"פ ספק הוא שיוכל לחברו וגם שיוכל להוליד. ולגבי היתר לאשתו: הנה זה ברור שקודם לכן כשהיה סתום מלידה היה 'פצוע דכא בידי שמים', ואף שאינו פצוע דך או כרות, עכ"פ הרי קיי"ל^{קמד} דאיסתתם גובתא פסול, וכדפרש"י שאף שאינו פצוע דך וכרות עכ"פ הוא באחד מאיברי ההולדה^{קמה}, וממילא במה בשעת הניתוח חותכים, לא מבעיא אם הצליחו לתופרו וחוזר ויולד בודיא שכשר לקהל שהרי קיי"ל^{קמו} שגם כרות שפכה זהו פסול החוזר להכשרו [ואף בספק פצו"ד נתבאר לעיל שיש פוסקים שמתירים, כ"ש כשהרופאים אומרים בוודאות שראוי להוליד], אלא אף אם לא הצליחו לחזור ולתפור מאיזו סיבה, לא נפסל בקהל כיון שבלא"ה אותו שביל היה כמאן דליתא^{קמז}.

מיהו אם לא היה לו קלקול מלידתו אלא שבזמן רשעותו נעשה סריס ע"י מעשה אדם ורוצה עתה כשנעשה בעל תשובה לעשות ניתוח ע"י רופא מומחה, אף שאיסור

^{קמא} וראיתו שבניקב שמכשירין אותו ע"י סתימה מבואר ברש"י (יבמות עו. ד"ה ומסרטינן) שכדי לסותמו צריך לסרט כל סביבות הנקב כדי שיגליע ויוציא דם שע"ז מעלה ארוכה ובשר עולה, והרי חבורה זו הוא ג"כ מעשה סירוס שאסור גם במסרס אחר מסרס, ובהכרח שכיון שמעשה זה עושה כדי לרפאות אין בו שם 'סירוס'. ואף שאינו ודאי שילד, הרי גם בנסתם עדיין צריך בדיקה שאם נקרי ונקרע פסול, ומ"מ מתירים לעשות החבורה ולהרחיב הנקב, משום שכוונתו לרפאות ולא לסרס. וגם לדעת היראים (שהוזכר בכמה פוסקים כדלעיל) מבואר שנסתם מותר בקהל ורק אינו יכול להוליד ואם חזינן שיש הרבה שיולדים בהכרח שבאופן הנ"ל לא נעשה סריס [מחמת שנשתנה הטבע או טעם אחר].

וכתב דאין להקשות משבת (קי:): גבי לירקונא תרין בשיכרא ומיעקר, שהקשו שאסור לסרס משום דהיא חולי שאין בו סכנה אף שאין כוונתו לסרס, דהתם הא בהכרח עושה 'מעשה סירוס' רק שדרך זה מתרפא, אבל כשעושה להתרפאות מהסירוס הרי אף שתחלת החיתוך הוא מעשה סירוס, [וכשיעשה כן באדם בריא אף כשהוא רופא מומחה ומכוין לתפור אחר שיחתוך ודאי יעבור על לאו דסירוס], מ"מ כשמטרתו כדי לרפאותו מסירוס אין כאן 'מעשה סירוס' כלל אלא מעשה 'סילוק הסירוס'.

^{קמב} (ז,ג).

^{קמג} אבהע"ז ה. וכן פסק החזו"א (אבהע"ז י), ודלא כב"ח.

^{קמד} יבמות (עה: וש"ע (ה,ו)).

^{קמה} וזהו שאמר לו רב פפי שאף שאינו פצוע דך וכרות, כיון שלא במקומה לא מבשלה בהכרח שהוא בכלל ג' איברי ההולדה וכל פגם בהם פסול [ע"י לעיל הערה ? ?] ובאג"מ (ד,ל).

^{קמו} ב"י אבהע"ז ה. [דלא כספרי].

^{קמז} אג"מ שם. וביאר דאף שיש איסור מסרס אחר מסרס, מ"מ לגבי פסול קהל כיון שכבר לא עבר זרע באותו שביל לחזור ולעשות אותו פעולה אין בזה משום עשיית פצו"ד לפוסלו [ובאמת שכן מסתבר שהרי צריך קרא למסרס אחר מסרס, ולגבי פצו"ד אין ריבוי בזה. מיהו הרי מבואר באו"ש (איסו"ב טז,ו) ובחזו"א (ט,יד) פשוט לו שפציעה בידי אדם בחלק אחר של כלי ההולדה אחר בידי שמים פסול, וצ"ע באמת מנ"ל].

הסירוס יש להתיר כיון שהוא ניתוח להתרפאות [וכדלעיל], אבל לענין לבא בקהל הוא דוקא כשנתרפא ע"י הניתוח וראוי להוליד^{קמח}.

מעשה בידים שאינו מכריח תוצאה של פצוע דכא, כתב באג"מ שחשיב בידי שמים^{קמט}.

לחיות עם אשתו בבית אחד

ובדין אדם שנשא אשה בהיתר ושוב נעשה פצוע דכא בידי אדם באופן שנאסר לקהל כתבו הפוסקים דמחויב מעתה לגרש את אשתו ואף כופיי אותו ברם באגרת בקורת להגריעב"ץ הוב"ד באוצה"פ ס"ק ב' כתב דאם היא מסכימה לכך יש מקום להקל להפרישו בעדים כהא דרבי זכריה בן הקצב לדור עם אשתו בחצר אחת ובלבד שלא יתיחדו^{קי} וכמו שנפסק גם בש"ע סימן ו' ס"ט כן הדבר לגבי פ"ד דיש להקל לא לכוף אותו להוציא ורק שלא יתייחדו.

^{קמח} אג"מ שם.

^{קמט} באג"מ (ד, כז) כתב לגבי בחור שנחלה בביצה השמאלית שלו מחמת הוצאת זרע לבטלה אם מותר לבא בקהל, 'אבל יש לדון בזה דמאחר דנעשה מחמת ריבוי זרע לבטלה שהוציא, שמסתבר שכיון שהיה פושע ופרוץ לחטא זה עשה זה במשמוש ידיים בהאבר, שאולי יש להחשיב זה ע"י אדם. אבל מסתבר דאין להחשיב זה ע"י אדם כיון דאין הכרח שיעשה המחלה בהביצים שיתמסמסו עי"ז, דהא הרבה רשעים מנאפין ומוציאין זרע לבטלה שלא נחלים מזה, ולכן מה שנחלה הוא מזה הוי ביד"ש אף שבא זה מגרמתו במעשיו'.

^{קי} דומיא דכהן שאשתו נמצאת שבויה (שו"ע ו, ט) מיהו יתכן דשאני התם שהוא רק ספק, והרי בודאי איסור מבואר בבית שמואל (קיט, יד) דישאל שגרש אשתו ואין לו עליו אלא איסור פנויה אסור להם לדור באותו חצר אף בנזהרים שלא להתייחד.

לגבי אם זינתה אשתו מבואר ברע"א דפלוגת ראשונים היא: שיטת תוס' זבחים ב: שאינו חייב לגרשה, ואילו הרמב"ם (אישות כד, יח) כתב שחייב לגרשה [טעמא דתוס' יש מפרשים שהוא מחמת מאיסותא וא"כ בנידו"ד לא שייך, אמנם מסקנת מהר"ם מרוטנברג (נדפס בשו"ת הרשב"א א, א, תת"מ) שלתוס' אף בראתה ג"פ מתמת תשמיש סגי בהפרשה, והשו"ע השמיט דברי התוס' ומהר"ם להלכה אף שבב"י (קיז) הביאם מחמת דעת הרמב"ם שצריך לגרשה [גם החזו"א אבהע"ז קט האריך להוכיח שלא כדברי תוס'].^ק

[ולדינא ברואה מחמת תשמיש כתב הרמ"א (קיז, א) י"א דאם אינו רוצה לישא אחרת ורוצה לשרות עם זו ע"י שליש בשכונה אחת ולא ילך אצלה אלא בעדים אי"צ לגרשה] גם בזה לבית שמואל הוא רק מחמת שאיסורה מדרבנן, ואילו בנידון דידן הוא מה"ת, מיהו בחלקת מחוקק (קיט, נב) נקט שרמ"ת הוא מה"ת וכ"ד כמה פוסקים עי' פ"ת (יו"ד קפז, א).^ק

פרק ח ניתוחים באיברי ההולדה

מבנה איברי ההולדה

הנה כדי להבין מיקומו ויעודו של כל חלק צריך להבין את המבנה האנטומי של אברי המין בזכר, [כפי הידוע לנו כיום] וכדלהלן: כיס הביצים נמצא בתחתית הבטן ובתוכו שתי הביצים, הביצים נמצאות כל אחת בכיס נפרד, ביצה נקראת בלשון התורה [וגם בלשון רפואית] 'אשך'^{קנא}, כאשר המעטפת הכוללת נקראת שק האשכים^{קנב}.

לאשכים שני תפקידים עיקריים: א. יצירת הזרע. ב. יצירת ההורמון הזכרי 'טסטוסטרון' כאשר הורמון זה אחראי על יצירת התכונות המיוחדות למין זכר כמו שיער, מבנה גוף, וכדומה.

האשך עטוף במין רקמה [ממברנה הנקראת 'טוניקה וגינליס'], כאשר בצידו האחורי של האשך חסירה הרקמה ויוצאים ממנה מערכת צינוריות דקיקות שנעשות לצינור אחד [הנקרא 'אפידידמיס' שמחולק לראש גוף וזנב], וזהו יותרת האשך שבתוכו מאוכסנים ומבשילים תאי הזרע. ובהמשכו הוא מתחבר לצינור הנקרא 'ואס דפרנס', שעובר ביחד עם עצבים וכלי דם בתוך רצועה הנקראת 'חבל הזרע' [ספרמטיק קורד] שהיא המחברת את האשכים לגוף.

לאחר מכן עולה הצינור דרך תעלת המפשעה אל תוך חלל הבטן התחתונה, במהלך המסלול נשפכים לתוכו נוזל הזרע- [נוזל לבן וסמיך שעשיר בפרוקטוז המספק אנרגיה לזרעונים]. המופרש מבלוטה [הנקראת 'סמינל' ו'סיקל'].

כאמור ישנם שתי צינורות זרע נפרדים [צינור לכל אשך], שעולים מעל שלפוחית השתן כמין קשת, ולבסוף הם חודרים לתוך הערמונית ומתחברים שם לצינור השתן.

במוצא שלפוחית השתן נמצאת בלוטת הערמונית [פרוסטטה]^{קנג} שבה מתחברים שבילי הזרע עם צינור השתן היוצא מהשלפוחית, כשהם נהפכים לצינור אחד,

^{קנא} מצינו בלשון התורה שנקראת 'אשך', ואילו בלשון המשנה בכמה מקומות נקרא 'ביצה'.

^{קנב} ובאנגלית scrotum. בד"כ השק השמאלי נמוך יותר.

באמצע שק האשכים מצוי הרפה [scrotal septum] שנמשך גם על גבי הגיד עצמו, כאשר הרפה מחלק את שק האשכים לשנים, והוא ניכר כלפי חוץ כמין תפר באמצע השק המגיע עד ראש הגיד.

^{קנג} באנגלית נקראת Prostate ושמה העברי 'בלוטת הערמונית', שמה נגזר מפרי עץ הערמון שצורתה דומה לו. קוטר של הערמונית בין 3 ל- 4 ס"מ ומשקלה כ- 20 גרם.

ונכנסים יחדיו לתוך הגיד [שופכה]^{קנד}, כאשר בעת יציאת זרע [ע"י קישוי] נסגר המעבר של השתן מהשלפוחית לתוך צינור השתן ע"י שריר [בדומה לחסימת הקנה בעת אכילה], ולכן עובר בצינור רק זרע בלבד.

מתחת לערמונית נמצאות בלוטות קאופר, אשר מפרישות נוזל שקוף שיוצא לפני פליטת נוזל הזרע.

פרוסטט

מצוי בגיל המעבר שהערמונית גדילה ומתעבה, והיא לוחצת על צינור השתן ומקטינה את הקוטר בצוואר השלפוחית^{קנה}, כאשר בתחילה ישנה רק הפרעה בתכיפות במתן שתן, טפטוף רב בתום ההשתנה, ועובר דרך כאבים משמעותיים והמצאות דם בשתן, ובהמשך הוא סכנה ופיקו"נ.

תפקיד הערמונית: מפרישה את נוזל הערמונית, שהוא חלק מהותי מנוזל הזרע, שנועד לתת להם תנועה טובה, וכן להגן על תאי הזרע כשמגיעים לנרתיק. הבלוטה עלולה לגרום לבעיות שונות, החל בדלקות, הפרעות במתן שתן עקב הגדלה שפירה, וכלה בהתפתחות סרטן הערמונית. בעיות בתיפקודה: א. דלקת בלוטת הערמונית. ידועה גם בשם 'פרוסטיטיס' ונחשבת לאחת הבעיות האורולוגיות הנפוצות ביותר, כרבע מהגברים מעל גיל שלושים יסבלו ממנה. היא נגרמת לרוב בעקבות זיהום בקטריאלי ועלולה גם לבוא בצורה כרונית. הדלקת מלווה במתן שתן בתכיפות מרובה, ובכאבים בזמן מתן שתן או בפליטת זרע. [מחלה זו מטופלת ברוב המקרים באמצעות טיפול אנטיביוטי]. ב. גידול שפיר שמפריע משמעותית למעבר השתן. ג. סרטן בלוטת הערמונית. הינו מצב שבו תאים בפרוסטטה מתרבים ללא שליטה ויוצרים גרורות לעצמות או לבלוטות לימפה הסמוכות לבלוטת הערמונית. [מדובר בסרטן הנפוץ ביותר בקרב גברים מבוגרים, אולם שיעור ההישרדות עלה בשנים האחרונות וכיום עומד על 88% כאשר הטיפול הוא: בהקרנות, כריתה של הפרוסטטה, או מתן טיפול הורמונלי, הכל לפי מצב הבריאותי של המטופל ושלב התקדמות המחלה].

^{קנד} אמנם בגמ' בבכורות (מד:) מבואר שהזרע ממשיך בתוך הגיד בשביל נפרד מצינור השתן כך שעד סוף הגיד ישנם שני שבילים נפרדים, אלא שכבר מבואר בחזו"א (יב,ז) שבימינו נשתנו הטבעים והזרע נשפך לתוך צינור השתן, כפי שנתבאר.

והנה שנינו במקוואות (ח,ד) 'בעל קרי שטבל ולא הטיל את המים, כשיטיל את המים טמא'. צ"ל שאין הכוונה שהיה צינור אחד אף בזמנם, אלא שנשאר ש"ז באמצע הגיד, עי' פיה"מ לרמב"ם שם שכתב 'וכל בעל קרי אם לא השתין קודם הטהרה הנה בעת שישתין יטמא כי אז תצא השארת הזרע הנשאר בחלל האמה', ורש"י בחולין (כד:) כתב 'שמא נשאר בפי האמה צחצוח קרי ויוצא עם מי רגלים'. עי' נשמת אברהם (עמ' פט).

^{קנה} ישנו וויכוח רפואי אם הגדלת הערמונית יוצרת את החסימה או טונוס השרירים בבלוטת הערמונית הוא זה שיוצר את החסימה.

ידוע שהאחראי על הגדלת הערמונית הוא יתר הורמון 'טוסטסטרון', אלא שהפלא הוא שבעוד שככל שהגיל עולה אותו הורמון נמצא בירידה, מ"מ הגדלת הערמונית מצויה יותר ויותר עם עליית הגיל, במחקר חדש שנערכו ע"י ד"ר יגאל גת התברר שהטוסטסטרון המיוצר באשך עולה דרך וריד מסויים לבלוטה [דרך 'הדלת האחורית'], וכדי למנוע הגדלת יותר מצנתרים את אותו וריד ובכך מונעים את מעבר של הטוסטסטרון.

הטיפול לזה הוא ע"י תרופה^{קנ}, ובמידה וההפרעה ממשיכה נדרש ניתוח לקילוף הערמונית או להסרה חלקית או מלאה של הערמונית, ופעמים רבות נעשה האדם עי"ז 'עקר'^{קנ}. מצוי שבעת הניתוח קושרים או חותכים את שבילי הזרע [הואס דפרנס] ע"מ למנוע זיהום. ובפעולות הנ"ל יש לדון מחמת איסור 'סירוס', וכן מחמת איסור 'פצוע דכא' שנאסר לבוא בקהל.

הנה לגבי איסור סירוס בודאי שמותר שהרי יש בדבר משום פיקו"נ, ואף מה שמוסיפים לחתוך שבילי הזרע, מכיון שנעשה בפנים הגוף דינו ככוס של עיקרין^{קנח}, ויתכן לדונו ככוס של עיקרין אחר כוס של עיקרין שהתיר החזו"א^{קנט}, ואמנם צריכים ליזהר מאוד שלא לחתוך החוטים שבביצים שמחוץ לגוף, וכדלהלן.

ולגבי דינו לבוא בקהל: באופן שחותכים רק החוטים שבפנים הגוף, נקטו הפוסקים שמותר מכמה טעמים: א. החזו"א נקט שאין נעשה פצו"ד בפעולה שנעשית בתוך הגוף^{קס}. ב. שבילי הזרע שבתוך הגוף אינם בכלל 'חוטי הביצים' שנעשה בהם פצו"ד^{קסא}. ג. י"ל שכיון שהוא הכרח מחמת חולי, חשיב 'בידי שמים', ואף שאין החולי באיברי ההולדה, מ"מ דעת הסמ"ג [כפי שהבין בו החת"ס] והיש"ש בדעת הרמב"ם שחשיב ג"כ מחמת חולי, ולכך נידון כמו בידי שמים. ד. יש לדון ולהתיר מסברת החלקת יואב שכל שנעשה לצורך רפואה ילפינן מממזר דאינו נחשב בידי

^{קני} תרופות חוסמי אלפא כדוגמת: Xatral או: Omnic.

^{קני} שמחמת כריתת הערמונית אמור הזרע להכנס לתוך שלפוחית השתן, ואח"כ לצאת רק עם השתן כך שלמעשה למרות שהזרע עדיין תקין, בפועל בעת קישוי שנסתמת שלפוחית השתן [ע"י השריר הסגירה] לא יצא ממנו זרע.

פעמים שניזוק גם בענין הקישוי וצריך סיוע של תרופות [כמו ויאגרה, סיאליס, לויטראה].

^{קנח} כמו שנתבאר בפרק ה.

^{קנט} סימן יג.

^{קס} חזו"א (יב, ז ד"ה והנה) שפסול פצו"ד הוא רק בחלק החיצוני שבגוף. ולענין ניתוח פרוסטטה כתב (ד"ה וע"ד) וע"ד הניתוח בחולי עצירת השתן ע"י סתימת שביל השתן הבא מנפיתת הבשר הידוע, ולוחץ על צנור השתן וסותמו ובשעת ניתוח מוכרחים להפסיק גם שביל הש"ז המובלע בגוף אינו נאסר לבוא בקהל.

^{קסא} מה הם 'חוטי ביצים' שבהם נהיה פצוע דכא: הנה ברש"י (יבמות עה: ד"ה בכולן) פירש 'חוטי ביצים', שהביצים תלוין בהם בתוך הכיס, וכן פירש שם הנמוק יוסף, וכן הוא לשון הטור 'או החוטים שהביצים תלוים בהם' ולדעה זו אין חשש פצו"ד בשבילי הזרע שבתוך הגוף. אמנם ברמב"ם [איסור"ב טז, ג] ושו"ע כתבו 'ובג' אברים אפשר שיפסל הזכר, בגיד ובבצים ובשבילין שבהן תתבשל שכבת זרע והן הנקראין חוטי ביצים' ולשיטתם יש לדון בשבילי הזרע שבתוך הגוף. וכתב באג"מ (ד, כח) שכיון שכתבו 'שבהן תתבשל שכבת זרע' ודאי כוונתו לחוטי הביצים שהרי רק שם מתבשלים ואילו בתוך הגוף הם רק להוציא הזרע מהגוף ע"י הגיד [אף שמתווספים בהם נוזלים, מ"מ לא נעשה בהם בישול], וכתב דאף נאמר שיש בישול נוסף בסוף תהליך הזרע שהרי אמרו לגבי איסתתם גובתא (יבמות עה:): 'במקומה מבשלה שלא במקומה לא מבשלה', צ"ל שקודם יציאתו כשהוא בגיד מתבשל כדי לצאת אבל בשבילים שבפרוסטט לא מתבשל.

אדם ליפסל כפצוע דכא. וכ"כ בגליוני הש"ס^{קסב} להתיר מחמת סברא כזו בשם מחבר אחד והביא ראיה לזה עיי"ש.

היפוספדיאס

הקדמה

היפוספדיאס^{קסג} הוא מום מולד, בו מלבד הפתח המקובל^{קסד} שנמצא בקצה העטרה [הנקרא 'פין'], ישנו פתח נוסף באיזה נקודה לאורך החלק התחתון של איבר המין^{קסה}. פתח זה גורם לזליגת שתן בעדו ונובע מסגירה לקויה של השופכה עוד בשבועות הראשונים של ההריון^{קסי}.

כאמור הפתח הנוסף נמצא בחלק התחתון של האיבר, ויכול להיות בכל מקום בו, החל מסמוך לפתח הרגיל ולאורך כל האבר עד לבסיס שק האשכים. בעולם הרפואה קבעו הגדרה לפגמים אלו לפי תיאור מוצא השופכה. מדובר על אחד משלוש אפשרויות עיקריות: א. פגם קדמי. כשנמצא הפתח בסמוך לחלק התחתון של הפין. אופן זה הוא כ- 50% מהמקרים המצויים בפגם זה^{קסז}. ב. פגם אמצעי. משק האשכים ועד לסוף החלק המרכזי של הפין. אופן זה כ- 20% מכלל הפגמים. ג. פגם אחורי [נקרא גם 'היפוספדיאס מקורב']. מתחילת שק האשכים ועד בסיסו בחיץ הנקבים [והוא נקרא 'פריניאלי'. פרינאום- החלק התחתון ביותר של שק האשכים] אופן זה כ- 30% מכלל הפגמים, במום זה אינו יכול להשתין אלא בישיבה.

שיטת הניתוח היום להיפוספדיאס הוא בניית צינור [שתן וזרע] בתחתית הגיד מהפתח הנוכחי עד מקומו בעטרה. כאשר בפגם קדמי או אמצעי ברוב המקרים מדובר בניתוח אחד בודד המתקן הן את המום והן את צורתו האסטטית של האבר ויש בו הצלחה של 80-90% הצלחה. ואילו בפגם אחורי [פריניאלי] המום קשה לתיקון וניתן להגיע לתוצאות משביעות רצון לאחר ניתוח ראשון רק אצל 50% מן

^{קסב} יבמות עה: ד"ה שם.

^{קסג} באנגלית נקרא hypospadias. השם גזור מהמילה היוונית: spao שמשמעה סדק או קרע, hupo שמשמעה תחתון.

^{קסד} הנקרא 'מיאטוס'.

^{קסה} החלק התחתון של הפין נקרא באנגלית: ventral aspect.

^{קסי} בהיפוספדיאס יש גם שינוי בצורת הערלה: כאשר היפוספדיאס אינו מאפשר את היווצרותה של הערלה בצורה תקינה [בצורה הקיפית סביב העטרה], אלא הערלה קיימת רק בחלק העליון של הפין, אך לא בחלק התחתון, ולעיתים נראה הפין כמו לאחר ברית מילה.

^{קסז} שכיחות הבעיה: בממוצע באחד מכל 300 בנים ניתן לזהות פגם זה ברמה זו או אחרת.

המטופלים כאשר במקרים הנותרים דרושים תיקונים נוספים כדי להגיע לתוצאה אופטימלית^{קסח}.

ערלת העטרה מהווה חלק משמעותי בתיקוני היפוספדיאס, לעיתים משתמשים בערלה לצורך בניית החלק החסר של השופכה, ולכן כל יילוד עם היפוספדיאס, אפילו קל ביותר, חייב להיבדק על ידי אורולוג ילדים אשר יקבע האם אפשר לבצע ברית מילה רגילה של מוהל או שיש צורך לעבור ברית בבית החולים בזמן ניתוח היפוספדיאס^{קסט}.

בעבר נהגו לנתח את הבנים בגיל מאוחר יחסית (סביב גיל 3 שנים) היום עקב הבעיות הפסיכולוגיות הנגרמות ע"י ההיפוספדיאס וכן הבעיות הפסיכולוגיות של ניתוח באיזור הפין בגיל מבוגר יחסית, הגישה כיום לנתח בגילאים של 8-16 חודש.

ישנם מספר סיבות לניתוח ותיקון היפוספדיאס: א. יכולת השתנה בעמידה ללא הפרעה מכנית במתן השתן. ב. יכולת לקישוי תקין. ג. יכולת להביא את הזרע לצוואר הרחם בעומק הנרתיק, ע"מ להשיג פרוין מקסימלי. ד. צורה אסתטית ומתקבלת על הדעת של האיבר. ולכן בד"כ משולב הניתוח בכרוגיה ופלסטיקה.

ואמנם לצורך אסתטיקה ויפוי בודאי שא"א להחשיבו כצורך רפואי ישיר, אלא שידוע היום שמבחינה פסיכולוגית יתכן נזק בלתי הפיך בעצם מה שהוא שונה מכולם, ופעמים שזהו השקול היחידי לניתוח.

קורדיאה: לעיתים קרובות מתלווה להיפוספדיאס בעייה נוספת והיא הטייה [- עקמת] של קצה הפין כלפי מטה [לפעמים אפילו של 90 מעלות] עקב רקמה הנמצאת בחלקו התחתון של הפין ומושכת את קצה הפין מטה^{קע}.

אפיספדיאס

אפיספדיאס הוא פתח שופכה בחלק העליון של האיבר במקום בקצהו. שיטת הניתוח דומה להיפוספדיאס, בניית צינור [שתן וזרע] בחלק העליון של הגיד מהפתח הנוכחי עד מקומו בעטרה.

דין היפוספדיאס קודם ניתוחו: דין היפוספדיאס לא הוזכר בש"ס והראשונים הקדמונים, הראשון שהזכירו הוא הרא"ש בתשובה^{קעא} [הובא בב"י^{קעב}] שנסתפק אם

^{קסח} הסיבוך השכיח ביותר הוא היווצרות של 'נצור' בין השופכה החדשה לעור. סיבוך זה עלול להגיב בצורה עיקשת לטיפול, והתופעה עלולה לחזור על עצמה ולחייב ניתוח חוזר בכל פעם שהיא מופיעה.

^{קסט} ולדון על כל מקרה לגופו לענין הברית. ע"י לקמן עוד בזה.

^{קע} הסיבה למצב של 'קורידאה' [באנגלית chordee], הינה התפתחות לא מתואמת של רקמות שונות בפין ובשופכה היוצרת מעין מתיחה לא סימטרית של הרקמות שונות שמביאה לעקמת [לעיתים המצב נראה בבירור רק בזמן קישוי. ובאופנים מסויימים הלוקה בעקמת אינו מסוגל להטיל את מימיו בעמידה אלא רק בישיבה].

יוליד או לא [ותלה הדבר באם הזרע יוצא מיד בנקב או שהולך באמה וחוזר, וכיום ידוע שכמעט כל מקרה הוא שיוצא מיד, ומ"מ 'היפוספדיאס אחורי' ברוב הפעמים לא יוליד], וכתב דבכל מקרה כשר לבוא בקהל שהרי הוא פצוע בידי שמים. ובחת"ס הוסיף שספק הרא"ש הוא רק באופן שהנקב היה סמוך לכיס הביצים [פגם אחורי], אבל אם היה סמוך לעטרה [פגם קידמי] 'בלי ספק שיורה כחץ, אם נסתם הקנה משם ואילך'^{קע}, וכן כתב הבן איש חי בשו"ת רב פעלים^{קע} שכן הוא המציאות ועדות המוהלים שמצוי שהנקב בחלק התחתון של העטרה ומולידיים בנים.

היתר ניתוחו: מעיקר הדין יש לחלק בין ג' מצבי היפוספדיאס, לפי מה שמתברר ע"פ הרופאים: א. פגם קדמי [המצוי ביותר] כאשר הפגם סמוך לעטרה. בד"כ אין שום סכנת נפשות וצורך רפואי, ומכיון שקודם לכן יכול להוליד בוודאות כמעט ככל אדם, וע"י הניתוח יש כאן שאלה של סירוס [שלא לצורך רפואה], וגם פעמים שמפחיתים במקצת סיכוי ההולדה שלו^{קע}, מעיקר הדין היה צריך לאסור^{קע}, ומ"מ יש

^{קעא} שו"ת הרא"ש (לג, ד) וז"ל 'מי שלא היה נקב בפי האמה, אלא סמוך לכיס יש לו נקב ודרך שם יטיל מימיו, וגם אין לו כי אם ביצה אחת, איכא לספוקי אם הוא מוליד או אם אינו מוליד. אם הגיד חלול, ועובר הזרע עד פי האמה וחוזר לנקב ויוצא, אז אינו יורה כחץ, אלא שותת ואינו מזריע. אבל אם מן הנקב והלאה אין הגיד חלול, אפשר שהוא יורה כחץ דרך אותו נקב, ואף על פי שאינו מזריע בעמק הרחם, אפשר שמתחמם וראוי להזריע, מידי דהוה אברזא דחביתא. ומכל מקום אין קפידא בזה להתירו בקהל, דבין מזריע ובין אינו מזריע ראוי לבא בקהל'.
^{קעב} אבהע"ז ה.

^{קעג} וביאר בשו"ת רבינו יעקב מליסא (נז) וז"ל 'דאטו אם אחד נולד באבר חלק בלא עטרה אסור לבוא בקהל. ודווקא נחתך העטרה פסול, דקים להו לחז"ל בטבע הבריאה דהתאספות הזרע להיות יורה כחץ הוא בסוך האבר כפי שיעור הטערה, אבל כשנברא כך שהנקב זה שהזרע יוצא ממנו הוא הסוף ואין לו מקום אחר ודאי דמותר'. [מש"כ אסור ומותר הכוונה אם יכול להוליד, אבל בכל גווני כשר שהרי הוא בידי שמים].

^{קעד} תשובה יב. ונתפלא על השואל ומשיב (תליתאה א, רו) שהביא ראיות להכשרו ומשמע שהיה דבר נדיר אצלו, והרי בבאגד הדבר מצוי ומולידיים.

ועי' מש"כ הגאון ר' צבי הירש אורנשטיין (בן הישועות יעקב) בשו"ת שלו ברכת רצ"ה (פא) שברוב הפעמים שיש לתינוק ערלה כבושה, אז נמצא הנקב למטה במקום שיתחברו האמה והעטרה ביחד. והוא מזהיר ומייעץ למוהל להודיע לפני הברית להורים שהנקב נמצא שם, דאל"כ יעלילו עליו לאחר הברית שהוא גרם שהנקב יהיה שם, ויתחילו לערער על הילד ויאמרו שמכיון שנעשה ע"י המוהל הוי בידי אדם ופסול לבוא בקהל וכדומה, והם אינם יודעים שהילד הוא בריא ככל שאר הילדים אלא שממעי אמו כולד כך ואין לו שום מום כלל.

^{קעה} המציאות שרק בדרגות הכי קלות של פגם קידמי אחר התיקון חוזר המצב לקדמותו ממש: א. כאשר פתח השופכה נמצא בחלק התחתון של העטרה [glanular hypadias]. ב. כאשר הפתח נמצא באזור נזר העטרה [corunal hypadias]. מעבר לזה בודאי יורד הסיכוי משמעותית.

^{קעו} עי' קנה בושם (ג, פו) ושו"ת להורות נתן (א, נג-נו) שהאריכו בזה. ועי' בספר ברית אברהם על מגדל עוז (ליעב"ץ) שהאריך לאסוף דעת הרבה גדולים בזה (חלק ההלכה עמ' תלא ואילך). ועי' קנה בושם (ג, פו) שהגיע לידו כמה פעמים פגם היפוספדיאס [בדרגה הקלה] וכתב שלאחר

הרבה שמקילים בזה מפני לחץ הרופאים, מה גם שמפחידים בזה שהילד יהא משאר הילדים ויש כאן נזק פסיכולוגי^{קצו}. [ובבית אפרים^{קעח} מצינו שהתיר רק לנקוב את

סברות רופאים לכאן ולכאן 'החלטנו ללכת לאחד הפרופסורים הגדולים בשטח זה ומאת השי"ת היתה זאת כי נפלטת מפיו דברים אמיתיים וברורים, כי הילד הזה וכן הוא רובי דרובא ממקרים כאלו, שהנקב הוא מתחת העטרה ממש ולא בתחתית הגיד הוא כאחד האדם, הן לגבי הולדה והן לגבי הטלת מי רגלים, וכל הצורך בנתוח אינו אלא ליפוחו, ואפשר למולו על אחריותו במילה רגילה בהסרת כל הערלה כתורה וכהלכה וכן נעשה להלכה למעשה ונימול כדת וכדין בהסרת כל הערלה ע"י מורי ורבי הגדול מאחיו האדמו"ר הגר"י קאהן בעל הדברי אמונה'.

גם המוהל ר' שלמה מילר זצ"ל מפ"ת כתב במכתבו להעיד (בשנת תשנ"ד. ברית אברהם שם עמ' תמג): א. מקרה הזה של הייפוספידיאס הוא תורשתי, שבררתי בלמעלה ממאה מקרים בדרך כלל הוא מצד האב, מלבד במקרה אחד שנתברר שזה מצד אבי היולדת ואם זה תורשתי הרי סימן מובהק שהוא מוליד^ב. בזמננו שנולד מקרה כזה ההורים מוזמנים אל רופא פלסטקאי אורולוג ומסבירים להם שאם לא יעשו ניתוח פלסטי אין סיכויים שיוליד, וזהו שקר גמור וגם כי הם לבד קוראים לזה קוסמטיקה ואני בעצמי מהלתי עשרות ילדים של הורים שהאב היה לו הייפוספידיאס שלא עשו הניתוח ואין החי יכול להכחיש את החי. ג. אני דורש מההורים שיעשו בבית מבחן על כיוון השתן שיפשיטו את הילד ויתנו לו לשותות ובדרך זה הוא עושה אז צרכיו, ואז אפשר לברר כיוון השתן אם הוא כלפי מעלה או חריג מאד לצד הרגלים, אם כיוון השתן הוא כלפי מעלה בודאי אין צורך בניתוח, ואפילו אם זה מאוד חריג לצד הרגלים אני מסביר להורים שלא ירשו לעשות ניתוח פלסטי, כי לי גילה פרופסור גדול מהדסה בירושלים הרופא הראשי במחלקת פלסטיקה אורולוגי לפני שלושים שנה כי כל אלה שנעשה להם הניתוח פלסטי אין להם ילדים ר"ל. ד. כל הבעיה היא כאשר הילד גדל והולך לחדר ואז הוא מבחין שאצלו משהו שונה מחבירו, יש לי בעיירי למעלה מעשרה שנמולו ע"י, והם חונכו להטיל מי רגלים רק בישיבה, לאור כל האמור מסקנת הדברים כשההורים מבטיחים שלא ילכו לביקור לרופא פלסטיקה או אורולוגי אז אני עושה ברית רגיל ומושלם, ודרך אגב היות ולצד הרגלים אין עור רק לצד הבטן אני מושך את עור הערלה לצד הבטן ושם את המגן לאורך האבר ואז נחתך כל הערלה עם עור הפריעה בבת אחת ויש אחוז גדול אחרי שמקלפים עוד הערלה והפריעה מהעטרה ראש הגיד מתיישר מאליו ואם מסלול השתן פחות או יותר לפי מבנה האבר גם הרופאים לא מטפלים בזה.

ובברית אברהם (שם) הביא מכתב של הרופא המפורסם בין רופאי האורולוגיה ד"ר שרמן ג. סילבר שכתב במכתב בזה"ל 'שכל אלו אשר יכולים להטיל מי רגלים בעמידה, אין שום ענין לנתח אותם אלא בגלל טעמי קוסמטיקה, היינו כדי לייפות את הגיד ואין שום טעם לניתוח זה'. וכן הביא (שם) מכתבו של פרופ' סטיב י. טנבאום שבמחקר שנעשה על מאות חולי הייפוספידיאס התברר שרובא דרובא של ניתוחי ההייפוספידיאס במי שנקב פי השתן שינה מקומו בעטרה, נעשה הניתוח רק למטרת קוסמטיקה בלבד.

^{קצו} וצריכים ההורים לדעת שכדאי מאוד להתייעץ עם אורולוג מומחה בהייפוספידיאס [ולא סתם אורולוג שיש לו מושג בזה, וגם יש לו 'נגיעות' בדבר], ויקבלו חו"ד כתובה: איזה סוג מום יש לילד, ומה תכלית הניתוח, ויכתוב בהבטחה גמורה שאין מטרת הניתוח כדי לשפר ולייפות את המראה החיצוני, ומה הסיכון ביחס ללידה שאחר הניתוח [מפני שהרבה רופאים בעיקר דואגים למראה ושאר דברים, וסומכים על תרומת זרע וכדומה ח"ו], ויתייעצו ההורים עם מורה הוראה מובהק שבקי היטב בדינים אלו.

העטרה מן הנקב ועד לראש הגיד, ולא כמו שעושים כיום הרופאים שמוסיפים צינור מלאכותי]. ב. פגם אמצעי, כאשר הבעייה באמצע השופכה. לדעת רוב הרופאים בד"כ ג"כ אי"צ רפואי^{קט}, וכאן השאלה הרבה יותר גדולה מבחינה מה שהניתוח מוריד את סיכויי ההולדה שלו לנמוך מאוד, ובד"כ יזקק לטיפולי פוריות כדי להביא ילדים, אלא שמאידך הנושא הפסיכולוגי כאן גובר ביותר. ג. פגם אחורי, כאשר הפגם סמוך לשק האשכים^{קפ}. מוסכם שהדבר פיקו"נ מחמת זיהום המקום, וכמעט בכל המקרים מתלווה ג"כ בעיות נוספות שמצריכות ניתוח^{קפא}. והחת"ס^{קפב} נסתפק אם כשר לבוא בקהל, ואם נדע שכבר קודם לכן היה נחשב לסריס יש כאן נידון של פצוע בידי אדם אחר שהיה סריס בידי שמים שיש מתירים [עי' סוף פרק ד].

הידרוצל

הידרוצל^{קפג} הוא מצב של הצטברות נוזלים בין האשכים לבין הקרום המקיף אותם [הנקרא 'טוניקה וגניליס'], כאשר ברוב המקרים הנפיחות אינה גורמת לכאב. הרבה פעמים הנוזלים הם בין תאיים טבעיים או מחמת תהליך דלקתי, חבלה, זיהום כללי, ולעיתים נדירות כתוצאה של גידול ממאיר באשכים.

לענין ברית מילה: כתב בקנה בושם (שם) שעכ"פ בודאי אין לעשות ברית לפני [סימלית] של חלק קטן של עור, שיש בזה כמה ברכות לבטלה ונשאר ערל גמור, אלא לסמוך על הדברי חיים (ב,קטו-קטז) שאפילו לא חתכו את כל עור הערלה רק שנתגלה העטרה מכל סביבותיו כשר הוא בדיעבד, ובשעת דחק כזו לסמוך אף לכתחילה לעשות כן.

^{קעח} מהדורא תניינא אבהע"ז סו.

^{קעט} עי' ברית אברהם (שם עמ' תמד) עדות עם מכתב של ד"ר גלסברג, שהיה ראש המחלקה האורולוגית בבית"ח דאון סטייט שהיה מגדולי מנתחי ההיפוספידיאס בעולם, ובממוצע ניתח 6 ניתוחים לשבוע, וניתח ניתוחי ההיפוספידיאס יותר מכל הרופאים שבעולם, שגם לגבי נקב באמצע הגיד כתב 'הגעתי למסקנא שכיון שיש לנו כ"כ הרבה עבודה עם תיקונים וניתוחים שהם הכרחיים למה לנו להתעסק עם דברים שהם טובים ובריאים בלי הניתוח'.
^{קפ} מצב זה נקרא panoscrotal.

כ"ש מצב שבו הפתח נמצא באזור שק האשכים [scrotal] או כאשר הפתח בין כיס האשכים לפי הטבעת [perineal].

^{קפא} וכמבואר בשו"ת חת"ס (ו,סד) שהתיר ניתוח בכה"ג שהיה הנקב סמוך לשק האשכים, שהיה בדבר פיקו"נ, וכמו שבאמת נפטר שם התינוק אחר חמישים יום כשלא נותח.

^{קפב} בשו"ת חת"ס (ו,סד) נסתפק לגבי כשרותו בקהל, וז"ל 'אם יעשו הניתוח לא יוכל לבוא בקהל ה', והוסיף עוד בהמשך 'א"כ תו אינו יורה כחץ ויהיה עקר', והוסיף 'אין להאמין לרופאים וכל מה שהשיבו לי הרופאים הוא כחלום בלא פתרון, ומרבים הבל וגוזמאות כדרכם, ואמרתי אני עם לבי עוד חזון למועד לאחר שיעשו מעשיהם בקנה של כסף אוליאוכל להכיר בו, או יבררו דבריהם אז לפני ביותר ברור, ואז נידון עליו'.

^{קפג} hydrocele.

בחלק גדול מהמקרים של הידרוצל הנוזל נספג ונעלם מעצמו [כמובן שהדבר מצריך מעקר רפואי צמוד^{קפד}]. במקרים בהם ההידרוצל מתמיד לאורך זמן, או כאשר יש בקע מתלווה, יש צורך בטיפול ניתוחי.

אשך טמיר^{קפה}

אשך טמיר^{קפה} הוא אשך המצוי מעל שק האשכים במקום שיהיה בתוכו. עד גיל חצי שנה בד"כ אין נוקטים בשום פעולה^{קפי}, ורק מגיל חצי שנה ומעלה עליו להבדק ע"י אורולוג ילדים. במידה שבבדיקה ניתן למשש אשך בשק האשכים או לחילופין אם הוא יורד לשק האשכים בזמן הבדיקה של הרופא אין צורך בניתוח^{קפי}. אם האשך נמוש בבדיקה במפשעה ולא יורד לשק בזמן הבדיקה, אם האשך הטמיר נמצא קרוב לשק הטיפול הוא בדרך תרופה^{קפה} שמזריקים לשריר שנועדה ל'עודד' את האשך לרדת, ובאם לא נפתרה הבעיה [או כשהאשך גבוה מאוד], על הילד לעבור ניתוח להורדת האשך לתוך שק האשכים ולקיבועו^{קפט}. הניתוח נקרא אורכיאופקסי^{קצ}.

^{קפד} לגבי תינוק תופעת ההידרוצל היא טבעית, אך מחייבת לדחות את ברית המילה [מילה קודם לכן תגרום שיראה ערל לאחר שיספגו הנוזלים].
^{קפה} הנקרא באנגלית Orchidopexy.

כאשר התינוק גדל ברחם, האשכים מתפתחים בתוך בטנו של העובר הזכר. כאשר באופן תקין לאחר גמר התפתחותם יורדים מהבטן אל שק האשכים באמצעות מעין מיתר שרירי, ומתמקמים בו. הדבר מתרחש בחודש האחרון שלפני הלידה. כאשר אצל כ- 3-5% מהילודים שנולדו לאחר הריון מלא, וכ- 10-30% מהפגים, ישנו אשך אחד [או שניהם] שאינם מתמקמים בעמדה הנכונה בשק האשכים, אלא באזור המפשעה (ב- 80% מהמקרים) או בחלל הבטן (בכ- 8% מהמקרים). תופעה זו נקראת 'אשך טמיר', והיא מחייבת מעקב וטיפול רפואי.

מקובל לחשוב שהירידה של האשך אל תוך שק האשכים מתרחשת בהשפעת ההורמון הגברי טסטוסטרון [Testosterone].

^{קפי} כיום נהוג לבדוק כל גופו של התינוק מיד לאחר הלידה, אם בבדיקה לאחר לידה האשך לא נמצא בשק האשכים אלא באזור המפשעה, עדיין לא נוקטים בצעדים כלשהם, אלא רק נמצאים במעקב של רופא ילדים או משפחה. הסיכוי לירידה עצמאית של אשך אל תוך שק האשכים במהלך 6 חודשי החיים הראשונים הוא גבוה [ומגיע ל- 80%] משום שרמת הטסטוסטרון של ילודים עד גיל 6 חודשים גבוהה, ולאחר מכן יורדת בהדרגה, וכמעט שאין סיכוי לירידה עצמאית של אשך אל תוך שק האשכים לאחר גיל חצי שנה.

^{קפז} וככל הנראה יש לו 'אשך נייד', כפי שיבואר בסמוך.

^{קפח} (hCG) human chorionic gonadotropin.

^{קפט} ישנם שלוש סכנות עיקריות בהשארת האשכים הטמירים במקומם: א. הטמפרטורה בחלל הבטן גבוהה מהטמפרטורה בשק האשכים, וטמפרטורה כזו עלולה לגרום לנזק לאשכים על ידי הרס הרקמה, ולהפרעה בפוריות ובייצור ההורמון טסטוסטרון. ב. אשכים הנמצאים שלא במקומם נוטים יותר לפתח גידולים סרטניים, ובפרט שאבחנה של גידולים כאלה קשה ביותר כאשר האשך בחלל הבטן ואינו ניתן למישוש. ג. הפרעה פסיכולוגית מהפגם האסתטי שבחוסר אשכים.

^{קצ} באנגלית: orchiopexy.

פעמים שהניתוח מתבצע רק בגיל יותר מבוגר ואז האשכים הטמירים מוסרים בשל הסיכון המוגבר לסרטן אשכים.

הניתוח מבוצע דרך חתך של 2 ס"מ באזור המפשעה. במהלך הניתוח מופרד האשך בזהירות מירבית, תוך שמירה של דרכי הזרע וכלי הדם של האשך. לאחר מכן האשך מורד אל תוך שק האשכים. כדי למנוע את חזרת האשך אל תוך המפשעה, הוא מונח ומקובע במין כיס בתוך שק האשכים, אשר נבנה מרקמת הדופן של שק האשכים ובד"כ גם תופרים אותו לדופן הכיס כדי למנוע 'תסביב האשך'.

סיבת הניתוח: מלבד בעיית פריון בהמשך החיים, משום שספירת הזרע של מי שסבל מהבעיה בילדותו היא בדרך כלל נמוכה יותר בהשוואה לגברים שלא סבלו מכך^{קצא}. גם ישנו סיכון של סרטן האשכים, ומקובל שגם לאחר טיפול נכון באשך טמיר עדיין הוא נמצא בהמשך חייו בסיכון יתר של פי 5 ללקות בסרטן האשכים במהלך חייו.

בדרך כלל קיים קשר הדוק בין טמירות אשך לקיומו של בקע מפשעתי, ולכן במקרים רבים יכול הטיפול בטמירות האשכים גם ניתוח לתיקון הבקע באותו הזמן.

אשך נייד

במידה שבבדיקה הראשונית נמצא האשך במפשעה ובקלות יורד אל שק האשך, מצב זה מכונה 'אשכים ניידים'^{קצב} [יש שקורים לזה 'אשך מטפס'], אינו מחייב ניתוח ומסתדר בדרך כלל עם הזמן באופן עצמאי, וניתן להסתפק בו במעקב מדי שנה אצל אורולוג ילדים, כדי לוודא שהאשכים עדיין יורדים אל השק. המועד המשווער של התייצבות האשכים והפסקת התניידותם הוא גיל 12-13, כלומר תחילת גיל ההתבגרות.

אשך בחלל הבטן

במידה שהאשך לא נמוש כלל במפשעה בבדיקה הגופנית אצל אורולוג הילדים [מגיל 6 חודשים], על הילד לעבור בדיקה לפרוסקופית [מצלמה זעירה] באמצעות חתך זעיר פולשני, שמטרתה איתור האשך בחלל הבטן. בבדיקה זו [המתבצעת בהרדמה כללית] מוכנס סיב אופטי אל תוך בטן הילד. באמצעות הסיב, נעשית סריקה של חלל הבטן. במידה שהאשך נמצא בבטן ניתן לבצע הורדת האשך וקיבועו בשק אשכים גם כן בעזרת ניתוח לפרוסקופי וללא חתך רגיל.

^{קצא} מי שסבל משני אשכים טמירים נמצא בסיכון גדול יותר לבעיות פריון בהשוואה למי שנתגלה אצלו אשך טמיר אחד בלבד.

^{קצב} נקרא באנגלית: Retractable Testis.

תסביב האשך

תסביב האשך^{קצ"ג} הוא מצב בו האשך מסתובב סביב עצמו, וליתר דיוק סיבוב פתאומי וקבוע של חבל הזרע אשר מספק דם לאשך, זאת בעקבות בעיה רפואית מולדת כלשהי או כתוצאה מחבלה ישירה^{קצ"ד}. הסיבוב מכווץ את כלי הדם המזרימים את הדם לאשך, דבר שעלול לגרום למוות של רקמות האשך, ואף להוביל לנמק. לפיכך בכל כאב פתאומי באשכים ובבטן התחתונה יש לבדוק אם אינו סימפטום של תסביב. מלבד הכאבים בד"כ האשך יהיה נוקשה ורגיש למגע באזור שק האשכים ותיתכן גם במקרים מסוימים בחילה, הקאה ועלייה של חום הגוף, וכמעט בכל מקרה יעשו אולטרא סאונד לקביעה מאששת של האבחנה^{קצ"ה} [ובמקרה של חבלה היא תברר שלא נקרעה הגלימה הלבנית שעוטפת את חבל הזרע].

תסביב יילודים: בד"כ הוא 'חוץ- לדני'^{קצ"ו} כאשר הגלימה הלבנית אשר עוטפת את חבל הזרע במעטפת כפולה ומחוברת לאשך, אינה מקובעת היטב לשק האשכים, וכתוצאה מכך מסתובבת יחד עם חבל הזרע. תסביב מבוגרים: בד"כ הינו 'תוך-

^{קצ"ג} באנגלית: Testicular torsion.

^{קצ"ד} הדבר נגרם באופן מולד ע"י חבל זרע ארוך מדי, או ע"י חבלה בשק או במפשעה שגרם לשחרור קיבוע האשך מהמעטפת שסביבו.

^{קצ"ה} בדיקת האורלוג היא: א. ע"י בדיקת המרקם אם הוא נוקשה, וכן אודם ונפיחות של האשך. ב. ע"י הימצאותו או היעדרו של 'רפלקס הקרמסטרי' [Cremasteric reflex] מדובר ברפלקס המופק על ידי גירוי החלק העליון והפנימי של הירך שאמור להוביל להתכווצות של שק האשכים ולתנועה של האשך. היעדר רפלקס קרמסטרי יכול להעיד על תסביב אשך [בדיקה זו יותר מאששת במבוגרים מיילודים]. ג. בדיקת אולטרסאונד [בדיקת על- קול של האשך, המשולבת עם בדיקת דופלר Doppler testicular] שג"כ יכולה לאושש או לפסול מצב של תסביב אשך ע"י בדיקת זרימת הדם לאשך. למעשה מהימנות בדיקת האולטרסאונד אינה מוחלטת [מכיון שנכון חוסר זרימה מוחלט של דם הוא אבחנה לתסביב, אבל אם הממצא הוא ירידה בזרימת הדם, הדבר יכול להתפרש כתסביב חלקי, מאידך יתכן שהבעיה היא 'מיימת אשכים', 'שטף דם', 'בקע מפשעתי' 'בקע כלוא' וכדומה (כאשר אז לרוב יהיה נפיחות באיזור המפשעה או שק האשכים). מה גם שביילודים יתכן זרימה איטית של הדם בלא בעיה של תסביב], ולכן בכל מקרה של חשד לתסביב אשך, מבצעים ניתוח כדי להבטיח שלא ייוצר נמק אם אכן מדובר בתסביב האשך, מה גם שחלק מבעיות אחרות ג"כ מצריכות ניתוח. זרימת דם מוגברת: פעמים רבות הבדיקה מגלה פעולה הפוכה, והיא זרימת דם מוגברת לאשך, היכולה להוכיח אבחנה שונה: א. 'דלקת האשך' [Orchitis], במצב זה, הכאב ממוקם יותר בחלקו העליון של האשך. ב. דלקת יותרת האשך [Epididymitis] לרוב הכאב מתחיל בצורה הדרגתית ועשוי להופיע כאב במתן שתן. ג. תסביב תוספתן האשך [Torsion of the appendix testis], ויתכן שהממצא הוא תסביב שהשתחרר באופן חלקי או מלא הגורם זרימת דם מוגברת.

^{קצ"ו} Extravaginal torsion.

לדני' כאשר חבל הזרע מסתובב בתוך הגלימה הלבנית בצורת 'ענבל פעמון'^{קצז} ככל הנראה כתוצאה מחיבור צר של הגלימה הלבנית לאשך, אשר נוטה להסתובב.

בעיית תסביב אשך הוא מצב חירום כירורגי המצריך התערבות כירורגית מיידית של ניתוח שבמסגרתו מבצעים החזרה של האשך למצבו התקין [ע"י חיתוך של שק האשכים ושחרור הסיבוב של חבל הזרע] ובכך מאפשרים הזרמת דם תקינה, לאחר מכן מבצעים 'קיבוע אשך'^{קצח}, כאשר הקיבוע מתבצע ע"י תפירת האשך לרקמת האשך על מנת שהתופעה לא תחזור. לרוב מקבעים גם את האשך השני כדי למנוע אפשרות של תסביב באשך השני בעתיד. ישנם מקרים נדירים אשר האשך מסתובב חזרה באופן טבעי [והוא נקרא Torsion detorsion].

הניתוח אפקטיבי רק אם יבוצע במהלך 4-6 שעות הראשונות מתחילת הופעת הסימפטומים. כאשר תוך 12 שעות שיעור ההצלחה יורד ל-70%. בתוך 24 שעות יורד ל-20% הצלחה. ולאחר 24 שעות נגרם נזק בלתי הפיך לאשך ודורש את הסרתו^{קצט}. [הסרה של אשך אחד, כאשר האשך השני תקין, לרוב לא תגרום לפגיעה בפוריות].⁷

יש לציין שאי טיפול באופן מיידי, מלבד הנזק של האשך יכול לגרום גם לאי פוריות ועקרות.

וריקוצלה

וריקוצלה^{רא} [הנקרא ג"כ 'דליות האשך'] הוא בעייה של ורידי האשך מורחבים הניתוח הוא ע"י סגירת ורידי האשכים [SVL]

אנורכיה

אנורכיה הוא תינוק שנולד ללא אשכים [אחר שנבדק היטב שאין לו אשכים טמירים]. פגם מולד זה נדיר ביותר מכיוון שהאשכים אחראיים על הפרשת

^{קצז} Bell clapper deformity

^{קצח} Orchiopexy.

^{קצט} רוב ההורים טועים בזה ומגיעים לחדר מיון רק כעבור יום או יומיים, הן מחמת בוששה של הילד וזלזול בכאב והן מחמת סיבות אחרות. מחקרים הוכיחו שאותם הורים שבאים באופן מיידי ובזמן סביר הם רק אותם שעוסקים במקצועות הרפואה או הסיעוד ונתוועדו לדחיפות העניין.

⁷ תוך כדי הניתוח באם האשך מתואשש משתנה צבעו מכחול כהה לוורדרד אפרפר, ואילו אם צבעו שחרחר כנראה האשך נמק [נבדק ע"י חיתוך ריקמתו ובדיקה אם יש בו זרימת דם], ואז חייבים להסירו.

^{רא} Varicocele. יש לציין שבעיית 'וריקוצלה' אינה מתבטאת רק בהפרעת פריזון, אלא גם בהגבלה פיזית של הרמת משאות כבדים.

ההורמונים הזכריים, ומלבד מה שבהכרח תינוק זה יהא עקר, בלא טיפול רפואי תהא

הפרעה בהתפתחות התקינה של התינוק^{רב} מחמת חסר של ההורמון טסטוסטרון, ופתרון הדבר יהא ע"י מתן תרופתי של הורמון טסטוסטרון, באופן תרופתי בדרך זו תתאפשר התפתחות תקינה

מיימת אשכים

מיימת אשכים^{רי}

בקע מפשעתי

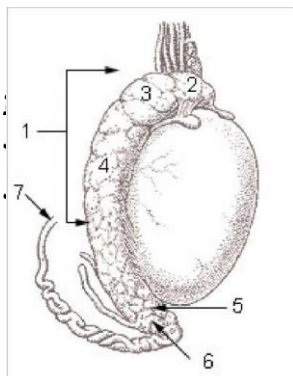
בקע^{רי} [הרניה- שבר] פירושו חדירה של חלק מאיבר או רקמה לתוך פתח בלתי תקין. איזור המפשעת הוא איזור מועד לבקעים ממספר סוגים: א. בקע מפשעתי [Inguinal hernia], הוא מצב שבו חלק מהמעי חורג מתוך מחיצת הבטן ויורד בתעלת המפשעה, לעיתים ממש עד לתוך שק האשכים, בבדיקה ניתן למשש גוש נייד כאשר לוחצים באצבע על אזור תעלת המפשעה. זהו הבקע השכיח ביותר בילדים.

קיימים שני סוגים עיקריים של בקע מפשעתי: א. בקע בלתי ישיר^{רי} [שכיח יותר בילדים]. הוא נובע מחוסר סגירה מלאה של מסלול המעבר של האשכים לעבר השק מסיבה זו המעי גם עשוי לחדור עד לשק האשכים. ב. בקע ישיר. נובע מחולשה בדופן הבטן [והוא שכיח יותר במבוגרים], בדרך כלל המעי אינו יורד עד לשק האשכים.

הסיבוך המסוכן ביותר הוא כמובן כליאת הבקע [Incarcerated Hernia]. במקרים אלה לולאת מעיים 'נכלאת' או 'נחנקת' בתוך שק הבקע במפשעה. אם מצב זה אינו מטופל בהקדם, הוא עלול להביא לנמק ולהתנקבות לולאת המעי.

הטיפול הוא ניתוחי בלבד (Inguinal Herniotomy).

רצוי לנתח בהקדם, כדי למנוע סכנת כליאה. הניתוח פשוט ומטרתו - סגירת שק הבקע. הניתוח מתבצע בהרדמה כללית עם חתך קטן רחבי באזור המפשעה, זיהוי

^{רב} כפי שנתבאר בהקדמה, לאשכים שני תפקידים עיקריים: א. ההורמון הזכרי 'טסטוסטרון', כאשר הורמון זה אחראי על יצירת זכר כמו שיער, מבנה גוף, וכדומה. ולצורך התפתחות תקינה השלמה תרופתית של טסטוסטרון.

^{רי} הנקרא באנגלית: Hydrocele.

^{רי} Inguinal hernia

^{רי} Indirect Hernia

שק הבקע, קשירתו וניתוקו. האשפוז קצר, לרוב אשפוז יום, ובמקרים מסוימים מומלץ אשפוז של יומיים.

עילית האשך. 2. ראש יותרת האשך. 3. האוניות של יותרת האשך. 4. הגוף של יותרת האשך. 5. הזנב של יותרת האשך. 6. הצינור של יותרת האשך.

ניתוח הערמונית אם אין סכנה בבצוע להיזהר מלכורתם אך אם יש שבילי הזרע בעת הנתוח ואינו צריך לגרש את אשתו נתוח זה ללא כריתת שבילי סכנה בדבר או אם בדיעבד אין בזה משום פצוע דכא הזרע בודאי יש כרתו הרופאים את ומותר לבוא בקהל ואי"צ לגרש את אשתו

ניתוחים וטיפולים בגיד

הקדמה

כדי לדון בהשלכות הרפואיות של ניתוח מומי גיד הכוללים: היפוספדיאס, אפיספדיאס, קורדי, אקסטרופיה של השלפוחית וכדומה, יש להבין היטב ממה מורכב הגיד.

כאמור ישנם תינוקות שנולדים עם מום באיבר הזכר שלהם, וישנם בזה כמה דרגות חומרא [הן מבחינה רפואית והן מבחינה הלכתית]: א. מום מסוג היפוספדיאס. ב. מום מסוג אפיספדיאס. ג. אקסטרופיה של השלפוחית, הוא מצב בו שלפוחית השתן פתוחה כלפי דופן הבטן ואינה מהווה כיס סגור. בד"כ במומים אלו נפגעת מערכת המבנים הספונגיוזים [כאשר באפיספדיאס חסר לתינוק הגוף החלול העליון 'הקורפוס ספונגיוזום', ובהיפוספדיאס הקורפוס קברנוזום מחוברים בצורה רופפת, ובאקסטרופיה כל המערכת פגומה].

הניתוח יכול תיקון של עקמומיות הגיד, בניה מחדש של צינור השתן [ובמצב חמור גם של צואר השלפוחית].

הנה הדבר ברור שאם הוא ישאר במצב שנולד בו יהא כשר לבוא בקהל, שהרי הוא ככרות שפכה בידי שמים, והנידון רק אם מותר לתקנו בניתוח ע"י שסותמים את הנקב שבמקום הלא נכון ויוצרים מסלול חדש שיפתח בקצה האיבר, וגם יש לדון אם אח"כ מותר לבוא בקהל.

הרחבת פתח הגיד.

מי שנולד עם היפוספדיאס והפתח היה צר מאד והרחיבו אותו הרופאים ואומרים שכעת יכול להוליד הרי הוא מותר שו"ת חבצלת השרון חאבהע"ז סי' יב שו"ת דובב מישרים (ח"א סי' לד) וכתב שם שיש לשאול לשני רופאים זה שלא בפני זה אם אמנם יוכל להוליד.

כריתת ערמונית מוגדלת שפירה

איש הסובל מהגדלת הערמונית ויש צורך לכרות את הגידול וכדי למנוע התפשטות זיהום לאשכים יש צורך לנתק את שבילי הזרע הפנימיים רוב ככל הפוסקים התירו את הניתוח ואת הניתוק ואין האיש בגדר פצוע דכא אלא כשאר עקרים וכסריס חמה ומותר בקהל ואף אין צורך להודיע למנותח שכרתו לו את שבילי הזרע הפנימיים הטעם העיקרי הוא שאין איסור פצוע דכא באיברי המין,

כריתת ערמונית בממאירות

של ממאירות בערמונית עם גרורות בגוף מקובל לכרות את שני האשכים על מנת להפסיק את ההפרשה ההורמונלית מהם ובכך למנוע את התפשטות הסרטן מאחר שמדובר בפיקוח נפש ברור שמותר לכרות את האשכים אלא שיש מי שהסתפק אם דינו כפצוע דכא ואסור לדור עם אשתו ומכל מקום אם אין הוא בא לשאול על כך ואיננו יודע שיש ספק לגבי המשך חייו המשותפים עם אשתו אין חיוב להפרישו ממנה ויש מי שכתבו שבמצב כזה דינו כסריס חמה ואין בו איסור לבוא בקהל מדין פצוע דכא ומותר לדור עם אשתו.